

Person- historisk tidskrift

Utgiven av
Personhistoriska Samfundet

1979

Årgång 75 · Häfte 3

Personhistorisk tidskrift

utges av Personhistoriska Samfundet genom dess sekreterare förste bibliotekarien fil. dr *Ake Lilliestam*, Kungl. Biblioteket, Box 5039, 102 41 Stockholm. Medlemsavgiften i samfundet är kr. 40: — per år + porto och uttages som postförskott för tidskriften. Önskan om inträde anmäles till sekreteraren.

Redaktionsutskott: Huvudredaktör Birgitta Lager-Kromnow (samfundets ordf.), professor Herman Schück och sekreteraren.

Innehåll

- 77 Fil. dr *Ake Lilliestam*, Stockholm: Ludvig Josephsons iakttagelser av August Bournonville och Christian Johansson (Résumé s. 83)
- 84 Fil. dr *Gunnar Jungmarker*, Täby: Silhuettören och porträttgravören J. W. Lundberg ("Lundeberg"). Ett identifikationsproblem
- 95 Nils Palmstiernas självbiografi. Utgiven av Docent *Gunnar Artéus*, Stockholm, och Fil. kand. *Thomas Magnusson*, Göteborg
- 122 Cand. mag. *Niels Chr. Hjorth*, Oslo: Hans Stakes og Anna Kafles porträttgravsten i Kullings-Skövde
- 128 Meddelande angående Personhistoriska Samfundets årsmöte 1979

Ludvig Josephsons iakttagelser av August Bournonville och Christian Johansson

Av Åke Lilliestam

Ludvig Josephson knöts efter en något växlande bana som antikvariatsbokhandlare och teaterskriftställare till Kungl. teatern som regiassistent vid 1860-talets början. Tidpunkten sammanföll med August Bournonvilles kontinuerliga arbete inom svenskt teaterliv under några år, 1861–64. För Bournonvilles del innebar dessa år ett avbrott i hans långa verksamhet som balettmästare vid den danska scenen. I Stockholm var Bournonville till namnet intendent, till gagnet förste regissör. – Titeln intendent var ny och av operachefen Eugène von Stedingk¹ särskilt anpassad till då aktuella förhållanden vid teatern. – Gösta M. Bergman framhåller i sin insiktsfulla artikel om Josephson i SBL, vol. 20 (1973–75), hur Josephson blev Bournonvilles lärjunge i regikonsten. Då Bournonville återvände till Köpenhamn blev Josephson hans efterträdare.

När de båda männen möttes i Stockholm var Bournonville 56 år gammal och Josephson 29. Bournonville var av blandad fransk och svensk härstamning och hans långvariga utbildning till dansör och omsider balettmästare hade ägt rum i Paris. Även Josephson var franskt orienterad och hade under resor till den franska huvudstaden tagit intryck av teaterkonsten där.

Till kretsen kring Bournonville och Josephson inom det stockholmska teaterlivet hörde en dekorationsmålare som Fritz Ahlgrensson (1838–1902) och en sångare och regissör som Fritz Arlberg (1830–1896). Den förstnämnde skulle komma att följa Bournonville till Köpenhamn, där han på ett konstnärligt betydelsefullt sätt medverkade

vid uppsättningen av några av Bournonvilles senare baletter. Josephsons fortsatta bana som teaterman förde honom på 1870-talet till Christiania teater, dit även Arlberg sökte sig.

Josephson har efterlämnat ett omfattande memoarverk som han förgäves sökte en förläggare till. Det är betecknat *Ideal och verklighet* och omfattar femton handskrivna volymer, förvarade i Kungl. biblioteket i Stockholm.² Verket är kronologiskt uppställt och förblev ofullbordat. Vid sin bortgång hade Josephson fört skildringen fram till 1876.

Den som bland dessa anteckningar letar efter August Bournonvilles porträtt blir inte lottlös – Josephson delger oss sina intryck av läromästaren. Han har beskrivit omständigheterna kring Bournonvilles engagemang i Stockholm och de motiv som låg till grund för teaterchefens beslut att anställa honom:³

Med de höga tankar som baron v. Stedingk hyste om teatern och om teaterkonst i allmänhet, var det . . . ett lyckligt beslut, för att höja den kungliga teatern i konstnärligt afseende, att inkalla Aug. Bournonville såsom scenens förste ledare; och det var ej heller med någon bäfvan Bournonville tillträdde platsen, i synnerhet som hans långa praktiska teatererfarenhet och hans underbara blick för allt hvad sceniskt tillåtna och fina effekter vidkommer, stämplat honom som ett fullständigt snille, hvarom han också sjelf var medveten. Det enda man skulle

¹ Frih. E.v. Stedingk (1825–1871) var chef för Kungl. teatern 1860–66.

² En innehållsöversikt till verket upprättades 1917 av Sune Hildebrand.

³⁻⁴ L. Josephson, *Ideal och verklighet*, vol 3.

ha kunnat anmärka vid denna hans utnämning borde väl varit, att man med en viss rätt kunde hysa fruktan för hans något föråldrade åsichter och personliga böjelse för att tillämpa det koreografiska på hvarje scenisk åtgärd, ty såsom balettmästare ex professo och djupt intresserad och hängifven sin konstgren, kunde man icke förtänka honom, om han, midt under sitt artistiska görande och låtande såg något i allt med en balettmästares ögon. Detta har väl i ett och annat afseende, och kanske med någon rätt, lagts honom till last; men å andra sidan hade denna hans förkärlek också stämplat nästan alla hans anordningar för ett dramas eller en operas yttre utseende och uppsättning med en målerisk och plastisk fulländning. Somliga ville göra hans utnämning till en rent patriotisk fråga, dervid man – liksom – då icke annat skäl funnits – ville anklaga baron v. Stedingk för det oriktiga i att vid Sveriges första teater sätta en dansk till högste sceniske ledare. Detta var så mycket mindre farligt beträffande Bournonville, som han, genom sina sympatier för Sverige, för den svenska teatern och dess litteratur inom alla grenar, sedan ungdomen hade visat stort intresse och inlagt sig om att studera det svenska språket, i hvilket han dessutom hade den ypperligaste hjälp genom sin älskvarða hustru, som var född svenska, och naturligtvis i hög grad hade bidragit till Bournonvilles lätthet att uttrycka sig på vårt språk och derigenom kunde göra sig väl förstådd i tjensteutöfningen bland svenska sceniska framställare.

Josephson avlägger ett vackert vittnesbörd om det intryck han tagit av Bournonvilles anvisningar i regikonsten. Ett avsnitt skall här återges:⁴

Jag var alldeles betagen i Bournonville, och var det mig en ren njutning att icke allenast personligen omhuldas af honom i utöfvandet af mitt kall, utan äfven genom att få njuta af hans privata älskvarða umgänge, och försummade jag icke en enda repetition af något stycke, som han ledde på scenen, äfven om jag icke hade det ringaste i detsamma att göra. Jag satt då i salongen och njöt af hans ordnande eller af den undervisning han egnade andra. Det var en sympati mellan honom och hans disciplar eller alla, som han rättade och gaf råd, som var oemotståndlig. Och när han, öfvertygad om sin egen riktiga uppfattning af en situation eller om värdet af det råd han gifvit,

litet sjelfförtjust blinkade omkring sig genom glasögonen och lifligt, nästan dansmästaraktigt, retade upp sig och nervöst sprattlade med benen – och med välbehag liksom tyst frågade de kringstående eller de i salongen närvarande: nå, är det inte bra kanske? – kunde icke den intensivaste applåd ha varit honom mera välkommen än de leende blickar han från de spelande eller närvarande kom att uppfånga.

År 1897 hade Josephson emellertid tillfälle att trycka ett kapitel ur dessa eljest ofullbordade och otryckta minnen. Det skedde i den litterära kalendern *Vintergatan* för året, där en not vid kapitelrubriken antyder att Josephson ännu hoppades på verkets utgivning. Avsnittet är rubricerat »Pierre Deland vid Kungl. teatern» och en jämförelse med den handskrivna förlagan ger vid handen att det är ordagrant återgivet. I Deland möter vi ännu en teaterman med fransk skolning.⁵ I Josephsons skildring är det dock inte likheterna utan olikheterna mellan Bournonville och Deland som betonas. Den sistnämndes bana led vid denna tid mot sitt slut. Han var född 1805 och hade i nära trettio år lett ett landsortssällskap. Det var under vad som skulle bli hans sista levnadsår som han omsider knöts till nationalscenen. Bournonville och Deland är jämnåriga men i Josephsons framställning ställs Bournonvilles vitalitet i motsats till Delands slitna rutin.⁶ Josephson är en god iakttagare och vi får en bild av hur Bournonville under yrkesutövning tedde sig vid denna tid:⁷

Jag skall aldrig glömma den första repetitionen, vid hvilken Deland infann sig å Kungl. teatern under Bournonvilles ledning. Den, som kände något litet Pierre Deland och något mera August Bournonville, kan så lätt föreställa sig, med hvilka ögon dessa

⁵ Fadern resp. farbrodern till de båda männen, Antoine Bourmonville (1760–1843) och Louis Deland (1772–1823), hade varit anställda som premiärdansörer vid Kungl. teatern i Stockholm på 1790-talet.

⁶ Se härom även Oscar Wieselgrens artikel om Pierre Deland i SBL bd 11 (1945).

⁷ *Vintergatan*. Utg. av Sveriges Författarförening. Vol 4 (1897), s. 187–88.

två framstående åldringar från nästan samma epok, men af olika skola skulle se hvarandra såsom människor och konstnärer. Hvar och en af dem besatt en alldeles ovanligt hög grad af egenkärlek och blindhet för egna lyten och fel, bägge besutto ett slags aristokratisk högfärd, som hos Pierre Deland, i följd af hans långa landsortsdirektörstyranni, helt enkelt kan kallas för sturskhet; och när dessa tvenne män för första gången i sitt lif råkades, så voro rollerna så fördelade, att den gamle ofelbare teaterdirektören-aktören, som aldrig i sitt lif eller åtminstone under största delen därpå hade följt en annan människas råd, nu ställdes under den danske *balettmästaren* August Bournonvilles ledning. Bournonville, med sin artistiska instinkt, hade aldrig trott på sanningen af Delands rykte och hade väl under tidernas längd genom en och annan fått höra, att hans rykte vida öfversteg hans förmåga; han skulle nu själf blifva vittne till sanningen af sin egen aning.

Det var en egendomlig syn, då dessa två gamla artister, hvilka just icke kunde skryta med att de voro så alldeles naturliga människor, gingo hvarandra till mötes på scenen före repetitionens början. De hade förutfattade meningar om hvarandra, voro generade för hvarandra och mönstrade hvarandra med så genomträngande blickar, som om de hade velat sondera hvarandra ända in på bara benen.

Och när så Bournonville trippade med sina snabba och eleganta steg tillbaka till regissörsbordet, satte han sina glasögon på näsan och kastade åter en mönstrand blick på den lille store skådespelaren, som kanske för första gången i sitt lif kände sig så generad och hvars svaga ben gäfvö honom en vacklande, just ej så vacker gång.

Särarten hos Bournonvilles begåvning kommer till uttryck när Josephson sammanfattar sina intryck av skillnaderna mellan de båda männen:⁸

Dessa två män representerade tvenne fullkomligt olika skolor, ehuru väl de, bägge af fransk extraktion, borde hafva haft några samfälda kännetecken af fransk esprit; men orsaken till denna olikhet hos de bägge männen låg däri, att Bournonville var en ständigt framåtskridande, sökande ande, som tillägnat sig konstens alla nyanser genom de olika skeden han i sitt rätt långa lif hade tillryggalagt, då däremot Delands franska esprit, liksom Bourbonernas, som

ingenting glömt och ingenting lärt, hade stannat på utvecklingens väg under hans långa resor i den konservativa svenska landsorten, där ingen utveckling, vare sig för hans ande eller för hans snille, hade kunnat äga rum –

Stig Torsslow har i sina »Bournonvillestudier», ingående i Teaterhistoriska studier, 1940 (Skrifter utg. av Föreningen Drottningholmsteaterns vänner, 2) – utan att ha gått genom hela källmaterialet – ägnat Bournonvilles tre verksamhetsår i Stockholm på 1860-talet en särskild undersökning. Bournonville befäste och utvecklade under dessa år sina redan vittförgrenade förbindelser med svenskt teaterliv och Torsslow benämner honom sammanfattningsvis »Sveriges förste moderne regissör» (s. 112).⁹

Förbindelserna mellan Josephson och Bournonville vidmakthölls efter det att den sistnämnde återvänt till den danska scenen. När H. C. Andersen 1865 besökte Stockholm medförde han ett introduktionsbrev från Bournonville och ett avsnitt av Josephsons minnen kretsar kring Andersens vistelse i Stockholm.

Såväl Bournonville som Josephson bedrev vid sidan av teaterarbetet ett omfattande författarskap. I ett långt brev av den 19 april 1868, i sin helhet återgivet i *Ideal och verklighet*, vol. 9, relaterar Bournonville sin uppfattning av teaterkritiken, sådan den är och sådan den borde vara. År 1870 sände Josephson, i nära anslutning till Bournonvilles idéer, ut ett teaterkritiskt arbete »Våra teater-förhållanden. Beträktelser och uppsatser».

Som balettmästare fick August Bournonville flera svenska lärjungar, vilka under längre eller kortare studievistelser i Köpenhamn inhämtade grunddragen av den franska skola som blivit ett av Bournonvilles arv till eftervärlden. En särställning genom

⁸ Vintergatan, vol 4 (1897), s. 189–90.

⁹ Jfr även Svend Kragh-Jacobsen, *Bournonville och Sverige*, i: Jubelboken. Operan 200 år. Sthlm 1973, s. 105–113.

egna kommande insatser intar bland dessa elever Christian Johansson.

Josephson var liksom Bournonville en för sin tid flitig resenär. Järnvägarnas tillkomst underlättade efter hand resandet. Italien liksom exempelvis Wien införlivades av båda med resmålen. År 1874 utsträckte Bournonville sina färder till St Petersburg och Moskva. I memoarerna »Mit Theaterliv» kunde Bournonville, innan han gick bort 1879, återge sina intryck inte blott från tiden som intendent i Stockholm på 1860-talet¹⁰ utan även av den ryska resan.¹¹ Den företogs med tåg från Köpenhamn via Stettin. I St Petersburg sammanträffade han med sin forne lärjunge Christian Johansson,¹² nu en uppburen danspedagog, liksom med balettchefen Marius Petipa. Hans intryck av den ryska balettens konstnärliga belägenhet vid denna tid relateras i memoarverket.

Två år senare blev det Josephsons tur. Han färdas till en början med båt. I Borgå hälsar han på hemma hos den äldre skalden Johan Ludvig Runeberg och Josephson antecknar att fru Fredrika Runeberg för på tal Marcus Larsons besök många år tidigare.¹³ Från Borgå fortsätter han senare till Viborg. Efter en avstickare upp efter Saima kanal far han vidare med järnväg till St Petersburg, där han inträffar en sommardag och förenar sig med sin reskamrat Fritz Arlberg – båda är annars vid denna tid verkamma i Kristiania. Till resenärernas avsikter med företaget hör att söka kontakt med Christian Johansson, vars öden under senare år de endast känner *de réputation*, och vi låter Josephson fortsätta sin berättelse, som är hämtad ur vol. 15 av Ideal och verklighet, den senaste Josephson hann fullborda.

Under följande dags promenader aflade jag ett besök hos Sverges och Norges minister, excellensen Due,¹⁴ hvars höga bekantskap jag gjort i Paris för många år tillbaka och som derborta genom älskvärda rekommendationer och förord hade lättat mina efterforskningar och studier inom teatervä-

sendet. Här var i den vägen icke mycket att besvära honom med, ty i Petersburg voro alla teatrar stängda under sommaren och det spelades endast på sommarteatrarna i omgivningarna på de vackra öarna. I dess ställe utbad jag mig legationens upplysningar om hur jag på lättaste väg skulle kunna träffa den då ännu i Petersburg lefvande balettmästare Johanson, den berömda svenske dansören vid Kungl. Teatern i Stockholm, som redan i Juli 1840 lemnade Sverige och antogs till förste dansör vid kejserliga teatern i Petersburg, der han i sin konst fortsatte att vara lika väl anskrifven för sin skicklighet som han varit i hemmet, och der han på tjugufemte årsdagen firades 1866, då han personligen af tsaren lyckönskades och erhöll dyrbara skänker.

Arlberg och jag hade många gånger talat om hvilket nöje det skulle vara att i Petersburg en gång söka upp denne mästare i Terpsichores konst. Vi hade gjort spaningar efter honom och varit behjelpiga af en

¹⁰ August Bournonville, *Mit Theaterliv* 2 (1865), avsnittet *Tre Aar i Stockholm*, s. 351–404.

¹¹ A. Bournonville, a. a. 3: 3 (1878), avsnittet *Petersborg och Moskou*, s. 99–133.

¹² Om Johanssons lärjungaskap i A. Bournonville, a. a. 3: 3, avsnittet *Mine Kunstreiser i Sverige*, s. 17–18.

¹³ Marcus Larson hade efter en längre tids vistelse hos Runeberg i Borgå i början av 1860-talet kvarlämnat flera av sina målningar i det runebergska hemmet. Från Borgå sökte han sig till St Petersburg, där kontakten med landsmannen Christian Johansson blev av betydelse för den svenske målaren. Axel Gauffin i sitt verk *Simon Marcus Larsson 1825–1864*. Ett svenskt konstnärsoede, 2, Sthlm 1908, skriver härom (s. 64): "I det musikaliska Petersburg hade Larsson rikligt tillfälle att tillfredsställa sitt andra stora livsbehov. Kväll efter kväll kunde man finna honom på italienska operan ... Vanligen sågs han mellan kulisserna, dit hans bekantskap med dekorationsmålaren och regissören, åt vilken sistnämnde han skänkte en tavla, väl skulle hava banat väg för honom, om ej vänskapen med den kejserliga balettmästaren, den svenskfödde C. Johansson, som hörde till hans närmaste umgänge, hade varit tillräcklig." – Innan Larson lämnade Borgå målade han ett porträtt av Runeberg som han tog med sig till St Petersburg. Porträttet skänkte han till sin vän Johansson (Axel Gauffin, a. a. 2, Sthlm 1908, s. 78 samt Suppl. s. 11). Efter makarna Johanssons död 1903 försålde verket genom en konsthandel i Helsingfors. – Angående Marcus Larsons vistelser i Borgå och St Petersburg se även B. 107 von Malmborgs artikel om honom i SBL h. 100 (1977).

¹⁴ Fredrik G. Due (1833–1906), svensk-norsk envoyé i St Petersburg 1873, från 1890 i Paris.

Christian Johansson i familjekretsen på egendomen i Finland sommaren 1886 (tio år efter Ludvig Josephsons ryska besök). Fr. h. Christian Johansson, hans maka Emma, vidare i mellersta raden dotterdottern Eugenia (Xenia), döttrarna Emma, Fanny, stående den sistnämndas make Nicolai Nordenström, och slutligen makarna Johanssons dotter Anna, solodansös vid teatern i St Petersburg. De båda kvinnorna i bakgrunden är troligen domestiker. De två flickorna längst fram är oidentifierade. — Foto hos dotterdottern fru Valeria (Valia) Luxembourg, Stockholm.

finne, herr Neumin,¹⁵ en gammal bekant till Wilhelm Åhman¹⁶ från Finland, der Arlberg också lärt känna honom, och som nu i egenkap af statens embetsman uppehöll sig i Petersburg och som vi träffat i det hotell vi bebodde. Genom sin vänlighet blef han oss behjlpelig att under den döda säsongen få reda på hvar Johanson befann sig. Alla teatrar voro ju stängda och vi förmodade att äfven balettmästaren hvilade sig.

Vi sökte honom länge innan vi funno hans dåvarande bostad, aflägsset belägen, ehuru inne i staden. När vi äntligen funno honom, gladdes vi att i alla ställningar och förhållanden, attityder och gladt kynne känna igen den gamle dansören.

Han var öfverraskad och glad att finna några teatervänner från Skandinavien – det var sällan något sådant hände honom. Och efter utbyte af tankar om hemmet, politiska åsikter och våra nordiska teatrar konstnärliga ståndpunkt, föreslog oss den gamle friske, med fladdrande fransk halsduk utstyrde gentlemannen att följa oss ut i staden. Han var språksam och glad och en fullkomligt bildad konstnär. Han var ingen dufunge, ty han var född 1817. Jag kunde

icke upptäcka om hans hår var gråsprängdt, det var ljust och förrådde vigör och ungdom. Till karaktär, sätt, m. m. var han mycket lik August Bournonville. Vi tillbragte ett par angenäma dagar i hans sällskap.

Under vår första promenad förde han oss till den vackra Mariateatern, der han ville visa oss en repetition på en festbalett som skulle exequeras i Peterhof, ty balettkårnerna måste under ferierna tjänstgöra vid de kejsrerliga festerna i lustslotten.

Teaterbyggnaden var magnifik både till det yttre och inre – rymlig, rik och elegant. Vi blefvo af Johanson presenterade för balettkompositören Minkus¹⁷ och för Dr. Wolf, ryska balettens kapellmästare. Direktör för teatern var baron Krüger, direktör

¹⁵ Alexis Neumin (1817–1889), finländskt kollegieråd i St Petersburg.

¹⁶ Wilhelm Åhman (1825–1876), rikssvensk regissör och skådespelare, en tid av 1870-talet verksam vid Nya teatern i Helsingfors.

¹⁷ Den österrikiske tonsättaren Ludwig Minkus (1827–1890) var åren 1871–1886 knuten till teatern i St Petersburg som kapellmästare för baletten. Musiken till baletter som Don Quixote och La Bayadère är komponerad av Minkus.

för elevskolan balettmästare Petitpas¹⁸, regissör Daupner. Uppsättningen av baletten som repeterades var ju icke fullständig, och allt i dekorationsväg var endast provisoriskt uppställt, men det var en élan och schwung som frapperade och rättfärdigade det rykte den ryska danskonsten innehade.

Johanson var uppe på scenen nära rampen, öfversåg och rättade då och då, men det gjorde äfven M. Petitpas, så att jag ej kunde bli klok på hvem som var dominerande mästare för det hela.

Arlberg och jag åsågo repetitionen från parkett. Dansöserna rörde sig som volanger, barnen voro lifliga som trollungar och graciösa. Många grupperingar voro charmanta. Det är en intressant institution denna kejsrerliga balettskola. Den upptar ett helt hus bredvid Mariateatern och har flera hundra elever.¹⁹ Dessa upptagas vid mycket unga år, och såväl kvinnliga som manliga bo der som helpensionärer och njuta undervisning i alla vanliga skolämnen.

Naturligtvis är här mycket som kan komma under många frågetecken, ty de många kejsrerliga högheterna, hofmännen, guvernörerna och högre militärerna låtsas intressera sig speciellt för denna skola, bevista dess repetitioner och taga liflig del i flickornas uppfostran och utveckling. För öfrigt tycktes Johanson ej vilja tala mycket om denna institution.

— — —

Balettmästare Johanson berättade innan vi skildes, att han vid Saima kanal och i trakten kring Viborg — dit han enligt gammal vana skulle resa — hade sin familj, både döttrar och söner, ogifta och gifta med många barnbarn och der allt påminde om svenskt sommarhem.²⁰ Jag hoppas att den gamle dansören lefver ännu.

Efter att en sista gång ha sammanträffat med Johanson fortsätter Josephson och Arlberg, liksom Bournonville gjorde på sin resa, några dagar senare färden till Moskva med järnvägen.

Josephsons minnen är — med stöd av likaså bevarade, mera koncisa almanacksanteckningar — koncipierade under hans senare levnadsår. Hans avslutande reflexion i det citerade avsnittet antyder, att det inte blev några fler personliga möten med Johansson, ehuru denne alltjämt var i livet när Josephson gick bort 1899. Johansson avled inte förrän 1903.²¹

Ludvig Josephsons otryckta memoarverk har länge utgjort en fyndgruva för teaterhistorisk forskning. Att så förhåller sig, har genom vår undersökning ännu en gång bekräftats. Underrättelserna från svenskt håll om Christian Johanssons liv och verksamhet i St Petersburg är sparsamma och Josephsons berättelse om hur han och Johans-

¹⁸ Den franske dansören och koreografen Marius Petipa (1818–1910) var från 1847 verksam i St Petersburg, där han 1862 efterträdde Jules Perrot som balettmästare. Han kreerade koreografin till Don Quixote (1869) och La Bayadère (1876). Till Petipas skapelser framdeles hör Törnrosa (1890) och Svansjön (1895).

¹⁹ I ett koncept till denna volym av minnesanteckningarna, även det i KB, anger Josephson balettskolans läge vara "i grannskapet av" Mariateatern. Avståndet till institutionen vid Teatergatan var i själva verket betydligt längre. — Uppgifterna om antalet elever är överdrivna.

²⁰ Det var inte ovanligt att svenska familjer i St Petersburg under sommarferierna vistades i de trakter av Finland som Johansson nämner. Hans omdömen om miljön bekräftas för övrigt av Josephson som nyss varit där och har lämnat följande beskrivning: "Efter att ha tillbragt . . . en angenäm dag i Viborg afreste jag morgonen derpå med en liten behaglig ångare till och uppför Saima Kanal, som i det närmaste liknar våra vackra kanaller i Sverige, med landskapliga skönheter, som delvis påminna om Strömsholms, Kinda och Göta kanal — utan att besvära den resande med så många slussar som i Sverige. Sedan man portionsvis mättat sina ögon med lugna och fridfulla tafur med vacker boskap till staffage, hör man det bullra och stannar kort derpå framför det mest storartade skådespel — Imatra vattenfall." (L. Josephson, *Ideal och verklighet*, vol. 15.) — Josephson minns sig delvis om Johanssons familjeförhållanden. Dennes fyra döttrar var vid denna tid mellan 22 och 7 år, alla ännu ogifta.

²¹ Ännu en påminnelse om Christian Johansson och hans rykte inom balettkonsten fick emellertid Josephson när han besökte Teater- och musikutställningen i Wien sommaren 1892. Studiet av utställningen resulterade 1895 i en särskild skrift, utgiven som tredje häfte av Ludvig Josephsons *Studier och kritiker*. Den ryska avdelningen befanns vara en av utställningens omfångsrikaste. De utställda föremålen begränsades inte till dekorationer eller skisser. Ett porträttgalleri av förgrundsfigurer inom ryskt kulturliv ingick också (s. 46): "Och fotografierna och litografierna af de ryska konstnärerna inom musikens och teaterns värld, de voro lika utomordentliga till utförande som rikhaltiga till antalet; bland dem fans vår berömda svenska dansör och balettinstruktör Christian Johanson, som i Ryssland gjort sig ett stort namn."

son, Bournonvilles kanske främsta lärjungar bland svenska konstnärer, omsider ställs ansikte mot ansikte lämnar därför ett viktigt komplement.²² Vår bild av Johansson har fått tydligare konturer än tidigare – även om grund dragen i de ryska memoarförfattarnas teckning av honom knappast revideras.²³

²² Mötet ägde rum 25 juli 1876 enligt Josephsons dagboksanteckning för året.

²³ Johanssons förbindelser till Bournonville har utretts i uppsats i PHT 1973 s. 75 ff. och några ryska minnestecknares bild av honom refererats i PHT 1976 s. 36. Vissa av hans familjeförhållanden har redovisats i PHT 1978 s. 39 not 5.

Résumé

La longue activité d'August Bournonville comme maître de ballet au Théâtre Royal de Copenhague fut, pendant quelques années au début de la décennie de 1860–1870, interrompue par un engagement au théâtre correspondant à Stockholm. Bournonville fut engagé comme premier régisseur et ne s'occupa pas ordinairement de chorégraphie. Mais son séjour fut, à tout prendre, plein de succès. Il avait comme élève Ludvig Josephson (1832–1899) qui fut plus tard son successeur. Dans ses mémoires, conservés en manuscrit à la Bibliothèque royale de Stockholm, Josephson a laissé par écrit quelques observations vivantes sur Bournonville – âgé à cette époque de 56 ans – qui avaient trait aux répétitions du théâtre.

Si Bournonville devait de son empreinte marquer le travail de Ludvig Josephson en

tant que homme de théâtre, il fit de même quant à l'apport de Christian Johansson comme danseur et maître de ballet. Pendant ses congés du Théâtre royal de Stockholm, Johansson avait déjà, au cours de la décennie de 1830–1840, étudié chez Bournonville à Copenhague. A partir de 1840, il fut attaché aux scènes impériales à Saint-Pétersbourg. Lorsque Josephson lui y rendit visite en 1876, il était depuis longtemps un pédagogue de ballet très estimé. Le visiteur suédois esquisse de son compatriote un portrait vivant:

”Nous avons longtemps cherché Johansson avant de le trouver à son domicile d'alors, assez loin du centre quoique en ville même. – – Il fut surpris et gai de trouver quelques amis de théâtre venant de Scandinavie, ce qui lui arriva bien rarement. Et après un échange d'idées concernant la maison, les avis politiques et la situation artistique de nos théâtres nordiques, le vieux gentleman, étant bien portant et ayant flottant autour du cou une cravate française, nous proposa de nous accompagner en ville, étant de bonne humeur et aimant à bavarder, étant en même temps un artiste fort cultivé. Il n'était pas né d'hier parce qu'il était né en 1817. Je ne pouvais pas voir s'il avait des cheveux grisonnants, ils étaient blonds et trahissaient à la fois vigueur et jeunesse. Quant à son caractère, ses manières, etc., il ressemblait beaucoup à August Bournonville.”

Il y avait sans doute entre les trois hommes de théâtre présentés dans cet article, August Bournonville, Christian Johansson et Ludvig Josephson, de grandes ressemblances quant à leur conception de la vie et à leurs idées artistiques.

Silhuettören och porträttgravören J. W. Lundberg (”Lundeberg”)

Ett identifikationsproblem

Av *Gunnar Jungmarker*

Trots den betydande roll silhuetterna spelar inom vårt porträttbestånd – ofta de enda existerande konterfejerna av en person – har den konstarten aldrig varit föremål för någon mer ingående behandling.

Arthur Sjögren – artist och skriftställare – samlade länge material för ett sådant verk, vilket han dock aldrig lyckades realisera.

Som förövning ordnade han 1930 en utställning, ”Skuggbilder, bildklipp och silhuetter”, vilken fyllde hela Liljevalchs konsthall. Den räknade 680 nummer, men materialet var inte bara svenskt, och porträttbilderna delade utrymmet med bl. a. genrescener och landskap.

Varåt Sjögren syftade visar hans femtonsidiga inledning till katalogen (Liljevalchs nr 89), likaså hans utgåva 1918 av ”Svenska boktryckarporträtt” samt en del strödda uppsatser, såsom i samlingsvolymen ”Ur anteckningsboken” (1912).

Termen silhuett var från början en förklenande skämbeteckning, anspelande på den franske finansministern E. de Silhouette (1709–67), vilken hade gjort sig känd för sin stora sparsamhet. – Att ett föremål var ”à la silhouette” betydde att det var en billig ersättning för något bättre och dyrare; i fråga om porträtt närmast för en miniatyrmålning.¹

Silhuetter hade kommit på modet mot slutet av 1700-talet, hos oss liksom utomlands, och odlades flitigt en bit in på 1800-talet.

Vad som bidrog till porträttsilhuettens popularitet var att den psykologiserande

schweiziske teologen Johann Caspar Lavater (1741–1801) i sitt då berömda kvasi-vetenskapliga verk ”Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe” (1775–78) betonade ansiktsprofilens betydelse för karaktärsbilden och dess tydande. Det gällde att ”durch das Äussere eines Menschen sein Inneres zu erkennen.” – ”Aus blossen Schattenrissen habe ich mehr physiognomische Kenntnisse gesammelt, als aus allen übrigen Portraits. Das Schattenriss fasst die zerstreute Aufmerksamkeit zusammen, konzentriert sie bloss auf Umriss und Grenze.”

Kringresande yrkessilhuetter fick, även hos oss, hård konkurrens av mer eller mindre skickliga amatörer. En stor del av silhuettbeståndet är osignerad, och detta i förening med att attributioner på enbart stilistisk grund är mycket vanskliga har naturligtvis bidragit till att silhuettkonsten attraherat så få porträttforskare.

Silhuetter inte bara klipptes, de tecknades eller målades på papper, de målades på baksidan av en glasskiva (”underglassilhuetter”. Jfr. i övrigt ”Hinterglasmalerei”), de applicerades som dekor bl. a. på porslin, och de mångfaldigades i gravyr. Huvudparten av dem visar bröstbildsprofiler; helfigursbilder – enstaka eller som grupp – är i minoritet, och detta gäller spe-

¹ Ministern skall själv ha varit en ivrig samlare av silhuetter.

1. Prosten i Habo Martin Christian Jungmarker med sönerna Samuel Fredrik och Christian Elis. Silhuett målad på glas, 1797. Falbygdens museum, Falköping.

ciellt för Sverige i jämförelse med övriga Norden och Tyskland.²

Det är dock två sådana familjgruppsbilder, signerade J. W. Lundberg 1797, som är utgångspunkten för denna attributionsstudie.

Den ena föreställer den femtiofyraårige prosten i Habo Martin Christian Jungmarker (1743–1825) undervisande sina båda äldsta söner, den åttaårige Samuel Fredrik och dennes sjuårige bror Christian Elis.³ (Bild 1).

Den andra gruppen utgörs av den tretioåriga prostinnan Beata Johanna, född Prinzensköld (1767–1853), prostens maka i hans andra gifte, och deras tvååriga son Axel Christoffer samt hennes båda styvdöttrar Christina Elisabeth och Anna Beata, nio respektive fjorton år gamla.⁴

Läkaren och litteratören C. A. Wetterbergh, den populära signaturen "Onkel Adam", hade i sin tidiga ungdom årligen gästtat Habo och dess prostgård, och han publicerade minnesbilder därifrån i Svenska Familj-Journalen 1877 under rubriken "I Habo för sextio år sedan". Om prosten, som då hunnit upp i sjuttioårsåldern, berättar

² Se Henrik Grevenors inledn. till katalogen "Silhouetter. Norsk Folkemuseums særutstilling Nr XII" (Kristiania 1922.)

³ Samuel Fredrik J. (1789–1857) blev fil. mag. och kyrkoherde i Broddetorp, Vg. Christian Elis (1790–1873) blev 1810 auskultant i Göta Hovrätt, 1847/49 kyrkoherde i Valstad, Vg.

⁴ Axel Christoffer J. (1795–1872) blev kapten vid Skaraborgs regemente.

Christina Elisabeth J. (1788–1846) gifte sig 1816 med prosten Joh. Svenander i Varola, Vg.

Anna Beata J. (†1855) gifte sig 1809 med kyrkoherde And. Joh. Lundqvister i Valstad.

tar han, att denne pryddes av ett "silfverhvitt lockigt hår nedfallande från kalotten. Man kan, när man ser bilden af Benjamin Franklin, anse sig hafva den vördige gubbens porträtt – och många år efter min barndom påmindes jag om honom, då jag fick se skalden Valerius. Bättre kan jag ej teckna den älsklige gubben".

Om prostinnan noterar Wetterbergh samtidigt, att han mindes henne som "en utmärkt husmor, vida bekant för sina drällsväfnader och sitt frikostiga hus".⁵

Om den silhuettör Lundberg, som signerat dessa båda porträttgrupper, stod länge intet att finna i litteraturen. Arthur Sjögren, som på utställningen 1930 exponeerade elva nummer av hans hand (Nr 133–142 a), hade sålunda inga data eller andra personuppgifter att meddela om honom.

En tradition inom de avbildades släkt, förmedlad av prostens sonson rektor Martin Christian J. (1817–96) i Alingsås, visste dock berätta, att silhuettören varit en västgöta präst, vilken senare hade dömts till döden för något "högmålsbrott."

I Warholms "Skara Stifts herdaminne" (1867–74) finns emellertid ingen prästman Lundberg med initialerna J. W. upptagen, varför traditionsuppgiften föreföll dubiös.

En silhuettör J. W. Lundberg hade emellertid också varit verksam som grafiker, och när Hultmark-Moselius' lexikon över "Svenska kopparstickare och etsare 1500–1944" utkom 1944 fanns denne upptagen där, så att man för första gången kunde få – eller trodde sig få – biografiska data redovisade. Men dessa pekade åt ett helt annat håll.

Lundberg, Johan Wilhelm. – Tecknare, etsare och silhuettör. Född 1746 25/2 i Råby-Rönö sn (Söd.), död 1828 17/1 på Viby i Kolbäckens sn (Västm.) Son av kyrkoherden Wilhelm L. och Maria Sophia Lindberg. Student vid Uppsala universitet 1754. Kallas 1810 fabriköf i bouppt. efter brodern komminister i Hölö, Hans L. – Eichhorn förtecknar tio porträtt av L:s hand och ger dem alla ett klenyt betyg.⁶

"Bland arbeten" uppräknar sedan lexikonet tio av L:s grafiska blad.

På dessa – som vi skall se, felaktiga – biographica bygger helt och uteslutande den osignerade artikeln om Lundberg i Allhems "Svenskt konstnärslexikon" (1957).

Tanken på en västgöta präst som silhuettören i fråga kunde emellertid inte helt avskrivas. Det visade sig att i någon samling existerade en oval laverad teckning föreställande ett landskap med en bro, signerad: "Mål. 1796 af J. W. Lundberg. Adjunct i Sandhem". – Det hade alltså funnits en västgöta präst med detta namn, vilken varit amatörartist.

Frågan kunde föras ett steg närmare sin lösning om man råkade finna att Warholm i ett tillägg rubricerat "Prester, som i detta arbete förut icke blifvit upptagne" (III, s. 748), har en notis om en prästman som dödsdömts. – Men denne står införd under namnet Lundeberg.⁷

Om honom meddelas, att han var "Son af knappmakaren Johan Wilhelm L. och A. B. Borgvall, född i Skara d. 3 dec. 1762, stud. i Ups. 1784, v. kollega i Lidköping 1786 och vid Tyska skolan i Göteborg 1787; prestv. 1791, past.-ex. 1804.

Han blef, för tillverkning och utprångling af falska riksgäldssedlar, af Göta hofrätt dömd att mista ära och lif d. 11 febr. 1812, samt från prestembetet afsatt d. 29 apr. s. å.

Gift 1797 m. Gustafva Ulr. Karlström, d:r af ryttm. Gustaf Ulrik K. och Elis. Reenstjerna."

⁵ Prostens bodde inte i "den gamla mossbelupna prästgården" utan på Nygård, som de ägde. – "Där var vid den tiden en riktig väfnadsskola; ty prostinnan hade så många väfstolar i gång, som rummen tillät. Sjelfva prosten var den, som uppgjorde mönstren till vackra och beständigt olika drällsväfnader, och det är möjligt, att den så mycket berömda drällsväfnaden i Jönköping hade sitt första upphof på Nygård." (Wetterbergh).

⁶ Emil Hultmark hade 1938 på en bokauktion i Sthlm förvärvat resterna av Chr. Eichhorns anteckn.-samlingar, c:a 2 000 blad i 60 kartonger. – E:s äsyftade omdöme ingår där. (Andra delar hade tidigare tillförts KB.)

⁷ Samma avvikande stavning bl. a. i EAÄ betr. släkten Karlström.

Uppenbarligen var det denne präst som åsyftades i traditionen om Haboporträtten.

Att Warholms namnstavning emellertid inte är den rätta fäderneärvda framgår vid en kontroll i husförhörslängder och boupp-teckningshandlingar för Skara (Landsarkivet, Gbg), och det bestyrks ytterligare av att det finns en hyllningsdikt, "Trenne syskons Afsked af deras Fader, Knappmakaren Joh. Wilh. Lundberg, wid dess begrafning den 22 Mars 1795", tryckt hos F. J. Lewerenz i Skara.⁸

Till Warholms biographica om Lundberg kan fogas att denne enligt Bo V:son Lundqvists nedannämnda matrikelverk 1811 utnämndes till komminister i Larv samt att P. E. Lindskog i sin "Matrikel öfver Skara Stifts presterskap och Schol-betjäning" (1798) titulerar honom pastorsadjunkt, men att Johannes Sundblad – i en not till sin skildring av "Gammaldags seder och bruk" (2:a uppl., Sthlm 1888) – påpekar att Lundberg var "ej adjunkt utan nådårspredikant i Lengjum", ett av annexen till Larv.

Sundblad skildrar där också hur han i sin ungdom besökte en icke namngiven komministergård – troligen Larvs – där sonen i huset "omtalt, att 'adjuncten' hos någon av hans fars företrädare på ett litet gafvelrum blifvit gripen på bar gärning, då han var som bäst sysselsatt med att förfalska sedlar", samt att han greps, dömdes och fick sluta sitt liv i "en galge, så hög som Haamans". (Uppgiften om avrättningen skall vi se vara felaktig.)

Det avgörande indiciet på att släkttraditionen om Haboporträttens upphovsman pekade rätt kom fram då Bo V:son Lundqvist 1975 publicerade tredje bandet av sitt matrikelverk "Västgöta Nation i Uppsala från år 1595".

Där förtecknas som nr 2760 "Johannes Wilhelmus (Johannis) Lund(e)berg". – Det inom parentes inskjutna e'et beror på att någon i efterskott tillfogat bokstaven i nationsmatrikeln för år 1784 (U 900b)⁹ Men detta är ett problem, till vilket vi får anledning återkomma.

Utöver gängse biographica citeras den ur vår synpunkt avgörande annotation i matrikelhandskriften, där det konstateras om denne Lundberg att han "Silhou[e]tterar, spelar och tigger 6 dar och prädikar ibland den sjunde".

Redan som uppsalastudent var alltså Lundberg känd som silhuettör, likaså för den fattigdom, som ännu ett tiotal år senare skulle komma att poängteras i den nämnda begravningsversen över fadern-knappmakaren.

Problemet föreföll nu vara att vid en genomgång av alla kända silhuetter och gravyrer med signaturen J. W. Lundberg söka separera dem på två händer och se vilka som kunde föras till den sörmländske fabrikören och vilka till hans namne västgötaprästen. – Men det visade sig, att samtliga signaturer var skrivna med en och samma omisskännligt typiska, litet krulliga piktur. Alla porträtten måste stamma från samma hand. – Där finns ingen plats för någon artist numro två!

Traditionsuppgiften om Haboporträtten i förening med matrikelnotatet samt att, som vi skall se, flertalet av de porträtterade var västgötar eller hade anknytning till det landskapet gör att man måste stanna för alternativet västgötaprästen. – Den utpekade Sörmlandsfabrikören har tydligen aldrig varit verksam som artist! Namnligheten har lett forskarna vilse.

De daterade målade silhuetterna (liksom landskapsteckningen) är koncentrerade till åren 1796–97.

Motsvarande dateringar på de grafiska bladen faller mellan åren 1792–1806, med

⁸ Hans Sallander, "Personversar tryckta i Skara under 1700-talet", (Gbg 1971), nr 890.

⁹ Lundqvists a. a. har i registret enbart stavningen Lundeberg. Dennes moders andra förnamn var Beata, icke Brita, som där uppges.

Lundbergs tilltalsnamn var Johannes, vilket markeras av att Wilhelm tillfogats i efterhand i nationsmatrikeln. I husförhörslängderna kallas han enbart Johannes eller Johan. Han har någon gång signerat "I. Lundberg" (vilket i institutionsinventarier ibland tytts som F. Lundberg).

början alltså omedelbart efter Lundbergs prästvigning.

De grafiska porträtten – för att börja med dem, och i första hand de odaterade – är stickelgraverade och mycket primitiva, stundom nästan groteska, vilket motiverar det ”klena betyg” Eichhorn gav dem.

En liten grupp för sig bland dessa utgör några blad, vilka återger sextonhundredatalsvenskar, kopior efter sekelgamla förlagor.

Dit hör porträtten av friherre Pontus De la Gardie, som ju var storgodsägare i Västergötland, vidare den västgötske fältherren Lars Kagg samt uppsaliensaren Olof Rudbeck d. ä.

Alla tre visar bröstbilder i halvprofil inom en oval, där former och bakgrund har tonats i punktmanér som komplement till sparsam linjegravyr.

Till 1600-talet grep gravören tillbaks också i porträttet av uppsalaprofessorn Johannes Schefferus, men i motsats till de ovan nämnda bladen gäller det här en ren profilmålning – därmed närstående silhuetterna – och nu har ovalen infogats i ett ramarrangemang av den typ som var vanlig i både 1600- och 1700-talsgravyrer: ovalen vilar på en arkitekturplint och bildytan har byggts ut till rektangel.

Här arbetar Lundberg med extra kraftiga punkteffekter både inom ovalen, i fysiomiens kurvaturlinjer och i bakgrunden, med skraffering däremot av rektangelytan och plintkrönet.

Ett snarlikt ramarrangemang möter vi i post-mortem-porträttet av baron Samuel Olof Tilas, men här är profilen en silhuett, åstadkommen med en korsskraffering, som dock inte flyter samman till tät svärta utan ger en rispig effekt.

Det problemet har konstnären löst i silhuetten av ”Eva Ekeblad, född De la Gardie”, i en blandteknik som kanske var hans eget påfund (jag har i varje fall inte sett den nämnd i litteraturen, men vi kommer att möta den fler gånger hos Lundberg): han har graverat profillinjen och texten men målat dit silhuetterns svärta inom huvudets

konturlinje. Detta porträtt är det enda bland konstnärens gravyrer, som har ägnats en kvinna – bland hans målade skall vi där emot möta åtskilliga. Hon var grevinna till Stola och slutade sina dagar i Lidköping.

En typ för sig utgör porträttet av uppsalaprofessorn Jonas Meldercreutz. Det är en bröstbild i ren linjegravyr, med summarisk innerreckning inom konturlinjen. I signaturen uppger sig konstnären inte som inventor, enbart som sculptor.

Härmed är vi framme vid Lundbergs daterade gravyrer, bland vilka den tidigaste är signerad ”J. W. Lundberg del. et Sc. 1792” och föreställer skövdeprosten Arvid Ferelius, avbildad året före hans död. Här är för en gångs skull Lundbergs egen förlaga bevarad, en akvarell i privat ägo.¹⁰

Detta porträtt hör till Lundbergs mest primitiva och groteska. Men i sin rustika raggighet ger detta konterfej kanske en sannare bild, en vardagsskildring av en dåtida lanträst, än vad porträttmålarnas verserade och friserade framställningar gör.

Om modellen konstaterar Warholm att han hade ”ett respektabelt utseende” och Olof Kolmodin – i sin ”Matrikel öfver Westgöta nation i Uppsala” – att han var ”till växten lång och reslig samt fet; i de sista åren av sin levnad bortlade han peruken för sitt eget silvervita hår, låtande tillika skägget växa, vilket gav honom ett synnerligen värdigt utseende. – I predikstolen var han mindre lycklig”.

Det sägs också, fatalt, att han ”tyckte ej om skövdeborna, och de ej om honom.” (Warholm).

Kolmodin gör vidare det i vårt sammanhang intressanta konstaterandet: ”Ett i bly eländigt graverat men tämmeligen likt porträtt av J. W. Lundberg i litet format finns efter honom [Ferelius] men är sällsynt”.¹¹

Uppgiften att Lundberg graverade i bly,

¹⁰ Fereliusakvarellen tillhörde 1937 ingenjör Sven Laurell, Malmö. (SPA 1937: 714.)

¹¹ Citerat efter Lundqvists a. a. nr 2084. (Sonen Nicolaus F. har i detta verks register felaktigt fått nummer 2723 i st. f. 2836.)

en materia mjukare och billigare än den sedvanliga kopparn, kan – i förening med en troligen primitiv tryckteknik – ge förklaringen till den grumliga grafiska tonen i hans blad.

Vi skall nedan möta en dotter till prosten bland Lundbergs målade silhuetter. Hon var född i ett äktenskap som Ferelius hade råkat ingå med fel dotter till prosten Kullberg på Thorsö, därför att han befann sig i England då han skrev och friade och hade glömt den "rättas" förnamn! – Men "han var, som han sedan sjelf sade, aldrig missnöjd med den han fick".

År 1794 signerade Lundberg ett postmortem-porträtt av skararektorn Petrus Brodd. Det står till typen nära porträtten av Kagg och Rudbeck, vilket nog ger den ungefärliga dateringen.

Tre år senare, det väldokumenterade året 1797, tillkom silhuettbilden av skararektorn Anders Falck, intressant dels därför att den ger ett nytt exempel på Lundbergs blandteknik av gravyr plus tusch, dels därför att

vi där ser hans krulliga piktur rikt exemplifierad i bildtexten. (Bild 2.).

Ytterligare en silhuettgravyr är porträttet av den norske professorn, prästen och topografen Jacob Nicolai Wilse (1735–1801), ett blad som skall vara signerat "Delin. 1797, Sculps. 1799". Om detta är ett självständigt arbete av Lundberg eller en kopia efter en silhuett utförd i Norge omkring 1776 av silhuettören Johann Georg Unger från Berlin, det är dock ovisst.¹²

Det senast daterade, största och bästa bladet bland Lundbergs porträttgravyrer är det som föreställer professor Petrus Hernquist, grundaren av veterinärinrättningen i Skara. (Bild 3.)

Det porträtt av honom, som återgetts i litteraturen, har alltid brukat vara en oljemålning av Per Krafft d. y. eller en gravyr efter den. Men målningen, som tillhör Hernquists gamla institution, bär på baksidan av duken ett vidhäftat meddelande: "Måladt af P. Krafft, som aldrig sett Hernquist, 8 år efter den senares död, på Veterinärkassans bekostnad – – 1816."

Förlagan, som Krafft byggt sin framställning på, har icke varit känd.¹³ – Det är uppenbart Lundberg som har fått bestå den.

Hans gravyr är signerad "Ad viv. delin 1797 & sc. 1808" och är den mest ambitiöst genomförda i hans oeuvre, den enda där han närmar sig yrkesgravörernas arbeten.

Samtidigt är den en av de sällsyntaste bland hans alltid sällsynta gravyrer. Här har han renodlat sitt punkteringsmanér så att effekten närmar sig de vanliga punkt- eller roulettgravyrerna.

¹² Ungers silhuett är avbildad på omslaget till Grevenors a. a. Wilse passerade Sverige i varje fall senare, 1776 o. 1786, enl. hans "Reise-Iagttagelser" (Kphmn 1790 ff).

Ett ex. av Lundbergs gravyr har enl. Eichhorn (Hultmarkska arkivet) tidigare funnits i samlingarna på Dagsnäs.

¹³ Se Evald E:son Uggla, "Per Krafft d. y." (Sthlm 1928), nr 154. Målningen finns återgiven i mezzotintgravyr av A. U. Berndes 1816 och i (omvänd) litografi av J. Cardon 1849. Plåten till Lundbergs gravyr förvaras i Veterinärhistoriska museet i Skara.

2. Astronomen och Skararektorn Anders Falck. Gravyr kompletterad med tusch, 1797. Skara Stifts- och landsbibliotek.

3. Professor Peter Hernquist. Gravyr, 1808, efter teckning 1797. Skara Stifts- och landsbibliotek.

Per Krafft har gjort sin målade version litet elegantare, bl. a. genom att tillfoga en rosettknut på halsduken samt minska rockens överstora knappar, i övrigt har han följt sin förlaga troget.

Ytterligare ett gravyrporträtt skall här diskuteras, som en hypotetisk attribution till Lundberg. Det gäller det osignerade och odaterade silhuettporträttet av Carl von Linné d. y. (1741–1783.) (Bild 4.) Här kommer några minnesskrifter över denne in i bilden.

I anslutning till Linné d. y:s begravning, en månad efter hans död, förelåg ett häfte minnesverser ägnade honom, författade av läkaren och medicinalrådet Sven A. Hedin: "Vid Kongl. Maj:ts Trotjenare, Med. och Botan. Professorn i Upsala, Herr Carl von Linnés Graf, den 30 November 1783." Häftet, som är tryckt hos Anders Jac. Nordström i Stockholm, saknar tryckår och författaren anges bara med initialerna S. H.

Enligt Arthur Sjögren, i hans artikel "Linné'ska släktsilhouetter" (i Svenska Lin-

nésällskapet årskrift 1924), utdelades det vid begravningen.

En andra upplaga fick titeln "Minne af Herr Carl von Linné Den Yngre — — — Den 30 Nov. 1783", med samma tryckare och författarinitialer. Även detta häfte saknar tryckår. Sacklén i sin "Sveriges läkarehistoria" (I, 1822) har notiser, om både Linné junior och Hedin, vilka berör silhuettgravyren i fråga.

Han påstår om denna att "Ett mindre skuggporträtt af honom finnes graveradt 1783." — Vore det årtalet korrekt, skulle Lundberg vara ur räkningen som auktor, han kom ju från Västergötland till Uppsala först 1784. Hedins Minnessäfte upptar Sacklén vidare bland dennes skrifter med uppgiften "på vers, med skuggporträt, Stockh. 8:0 1784". Här måste antagandet att porträttgravyren ingick i häftet vara fel.

(Sjögren skriver försiktigare, att silhuetten är "sannolikt utförd för den lilla skriften 'Minne af — — —'.")

Det visar sig att gravyren i fråga förekom-

4. Professor Carl von Linné d. y. Anonym gravyr kompletterad med tusch, här tillskriven J. W. Lundberg. Efter original i Silverstolpeska samlingen i Stadsbiblioteket i Västerås.

mer i flera fall som lösa blad¹⁴, att flera exemplar av Minnesverserna saknar porträttet, samt att i de få exemplar av dessa där det ingår sitter det infogat på olika sätt: än insatt som titelplansch, än helklistrat, med beskurna marger, bakpå titelsidan.¹⁵ — Det har säkerligen sålts separat och av ägare till Minnehäftet tillfogats däri i efterhand.

Det avgörande indiciet är att då Hedin 1808 utgav en skrift "Minne öfver von Linné, Fader och Son", vari ingick A. U. Berndes mezzotintporträtt av Linné junior, (efter L. Pasch d. y.) säger han att detta "är copierat efter det enda som finnes, och som är aftagit då Han ännu ej fyllt 30 år."

När Hedin formulerar sig så kategoriskt, så reservationslöst, kan han inte gärna själv ha ederat ett "skuggporträtt" några tiotals år tidigare!

Vad konstnärsattributionen beträffar har Sacklén inte några namnförslag, och Nils Sjöberg, i sitt verk "Porträtt av svenska läkare och apotekare" (1910) tar upp gravvynen som ett fristående blad utan attributionsförsök. Arthur Sjögren, som förtecknar och avbildar bladet i sin anförda artikel, avstår också från sådana: "att gissa på någon är vanskligt, ty på 1780-talet funnos många mer eller mindre kunniga kopparstickare härstädes", säger han.

Härtill kan invändas, att tekniken knappast röjer en yrkesgravörs hand, men att skrafferingen plus punktering liksom framför allt den omständigheten att silhuetten är målad på gravvyn pekar på Lundberg. (För en yrkesgravör hade det varit naturligare att lägga svärtan exempelvis med akvatint.)

Det kan vara Hedins skrift som har stimulerat Lundberg till graverande av ett post-mortem-porträtt. — Sjögren anmärker: "Emellertid torde denna gravvrsilhuet fört utsätta en klippt eller målad originalsilhuett. Vid vilken tid och av vem en sådan blivit gjord är okänt — och någon dylik känner jag ej till."

Vi har hittills följt Lundberg i hans grave-

5. Titelsidsvinjett till Karl Johan Knös' stambok. Tuschteckning, 1785. Skara Stifts- och landsbibliotek (Lq 2760).

rade oeuvre. Hans arbete som silhuetör i vanlig mening finner vi belagt i daterade verk enbart från åren 1796–97, trots att han ju var beryktad som sådan redan som upp-salastudent 1784–85.

Från sistnämnda år får här inskjutas ett ensamstående och avvikande nummer bland hans blad, en teckning i gravyrmanér som dekorativ titelbladskartusch till en stambok för den blivande teologie professorn och domprosten Carl Johan Knös. (Bild 5.) Teckningen är signerad "Johan W. Lundberg Stud. pinxit Ups. 1785."¹⁶

Det visar sig att de båda varit kamrater ända sedan barndomen.

Knös var, liksom Lundberg, född i Skara, och trots att han var fem år yngre än denne började båda samtidigt i lägsta klassen av Skara läroverk, 1774, och Knös immatrikulerades 1784 som näst närmaste

¹⁴ Bl. a. i KB, Nescherska saml., i NM, samt i Västerås Stadsbibl., Silverstolpeska saml., — det senare enl. välvilligt påpekande av fru Carina Hultmark-Moselius.

¹⁵ KB, volymen "Verser m. m. till o. öfver enskilda. B. 4:o 83. 1783".

¹⁶ Teckningen har formatet 9,5×16 cm. Knös' stambok tillhör Skara stifts- och landsbibliotek. Meddelat av fd. förste bibliotekarien fil. dr Hans Sallander, Uppsala.

man efter Lundberg vid västgöta nation i Uppsala, som nr 2761.¹⁷

Vad silhuetterna beträffar är det ovisst om alla är målade sådana. Detta är troligast, men om några är klippta kan detta inte nu avgöras, då många endast är kända i SPA:s stundom femtio år gamla fotografier och deras nuvarande ägare inte har kunnat uppspåras.

Då Lundbergs silhuetter ofta är odateerade har det synt mig vara mest praktiskt att behandla dem i bokstavsordning. Först då porträttet av generallöjtnant Axel von Arbin (1717–1791), exponerat som nr 141 i Liljevalchskatalogen 1930. Det tillhörde då en fröken Ulfsparre, Kungsgården i Ovensjö socken. (Samma ägarinna skall vi möta under nya adresser, när det gäller silhuetter av hennes släktingar.)

Sedan följer åtta stycken silhuetter i bröstbild föreställande medlemmar av familjen Falkenberg af Trystorp, alla separat ramade men sammanförda inom en ramlöst till en tavelenhet, "La Famille Falkenberg" (SPA 1922:1383).

Först sitter där "Le Baron Jean Patrik Falkenberg." (1745–1798), hovjunkare, samt hans maka "La Baronne Ulrique Silversparre" (1748–1848), och sedan följer ytterligare sex medlemmar av familjen, flertalet som barn.¹⁸ – Nuvarande ägare okänd.

Namn- och datapåskrifterna på silhuetternas framsida är av främmande hand, men a. t. skall enligt Sjögrens katalog (Nr 133–137) finnas signaturen "Depein. de J. W. Lundberg".

Att den gravyrporträtterade prosten Ferelius hade en dotter som porträtterats i en på papper tuschmålade silhuett är redan nämnt. Hon var döpt till Margareta men Warholm noterar henne som Greta och anger hennes årtal till 1774–1800. Hos släkten finns dock antecknat att hon var född i Skövde den 11 december 1775.

Hon blev gift med landskamrer G. J. Billberg på Gotland, och silhuetten har gått i arv till civilingenjör Hans Billberg, Stock-

holm. (Foto i SPA, s. n.)

De båda gruppbilderna av prostfamiljen Jungmarker i Habo från 1797 – vilka gav nyckeln till denna studie – har ovan utförligt behandlats (SPA 1961:238, 239). Här skall bara påpekas hur silhuetören, där han kompletterat personframställningen med accessoarer, såsom möbler och böcker, framställer dessa inte i silhuett utan tredimensionellt tecknade.

Detsamma gäller om två andra helfigursgrupper från samma år, de av presidenten i Svea Hovrätt Henning Adolf von Strokirch (1757–1826) – född i Habo – med sin son Johan Herman (1789–1841) samt av presidentens maka Fredrika Lucia, född Gyllenhaal (1761–97) med en av deras döttrar. (SPA 1970:393 o. 394. De tillhörde detta år fru Kajsa Hensig, Lidingö.)

Föräldrarna sitter, liksom på Habotavlorna, medan barnen står framför dem. Den åttaårige sonen håller i sin hand en volym märkt "Sveriges Rikes Lag 1797". – Han blev också jurist, lagman på Dal.

Dessa båda porträttgrupper har tydligen tillkommit i samband med dem från Habo; presidenten von Strokirch var en yngre bror till Haboprostens första fru, Johanna Elisabeth (1750–93).

Lundbergs val av klientel visar, att det var mest lönande att söka detta bland adels- och prästfamiljer. Där fanns de ekonomiska förutsättningarna i förening med intresset

¹⁷ Lundquist, a. a., har K. som närmsta nummer, men i nationsmatrikeln står en Anders Vedin (L. nr 2763) inskjuten mellan dem.

¹⁸ Liljevalchskatal. nr 133–137. – Det är denna svit porträtt av familjen F. som har lett förf. av Hultmark-Moselius-lexikonet vilse vid attribution till sörmlänningen J. W. L. I Hultmarkska arkivet finns noterat, att denne hade en äldre bror, Albrekt, som var husläkare hos landshövdingen friherre F. på Näs i Sörmland samt en yngre bror, Hans, som var huspredikant hos landshövdingen friherre Gabriel F. på Lagmansö i Sörmland.

Härav drog man den förhastade slutsatsen att det borde vara deras mellanbroder fabrikören Johan Wilhelm L., som var familjen F:s silhuettporträttör. – Men de åtta porträtterade av familjen F. tillhörde inte den sörmländska släktgrenen utan Hultabygrenen, från Ås s:n i Småland.

för att bli "förevigade". – Detsamma hade ju av gammalt gällt också för porträttmå-larna. – Och Lundberg hade ju dessutom personliga kontakter med båda dessa stånd.

Resten av silhuetter med Lundbergs sig-natur eller påskrift hör alla hemma inom släkten Ulfsparre af Broxvik, i första hand tre kopior efter okända förlagor.

Där möter vi Hedvig Christina (1728–1819), född Creutz, som var gift med övers-telöjtnant Göran Carl Ulfsparre. Hennes bild är signerad "Copiée 1796 par J. W. Lundberg". (SPA 1924: 387) – Tillhörde 1924 fröken Lott Ulfsparre, Hälsingborg.

Vidare porträtten av kaptenen Johan Carl Ulfsparre (1756–1802) och hans maka Eli-sabeth Christina, född Tham (1767–1845). Dessa båda är med Lundbergs stil beteck-nade "Copiée 1796" och är utförda på ljus blågrå grund. (SPA 1922: 1138. De tillhörde nämnda år fröken Lott Ulfsparre, då bosatt i Stockholm.)

På baksidan av mannens porträtt är an-tecknat »Silhouetterad d. 5 sept. 1796 af J. W. Lundberg. Adjunctus [VDM] i Sand-hem».

Hos fröken Lott Ulfsparre fanns 1922 också en oval familjebild, föreställande samma kaptenpar jämte deras sex barn. (SPA 1922: 1136) Den har till underskrift de-uisen "Ou peut on être mieux qu'au sein de sa Famille?"

Tavlan är osignerad och går under be-teckningen okänd konstnär. Visserligen kan bokstavsformen i de-uisen inte sägas vara speciellt Lundbergsk, och här har ett rumsdjup åstadkommit med hjälp av ett rutgolv i perspektiv, vilket vi inte sett andra exempel på hos denne konstnär. Ändå är det honom man, bland våra fåtaliga silhuett-målare, har anledning att närmast gissa på som auktor: möbler och musikinstrument är tredimensionellt tecknade, likaså de böcker mannen och ene gossen håller i sina händer, och den sistnämndes volym har markerad text.

Mer svårbedömt är auktorskapet när det gäller en liten silhuett målad på porslin, mot

blå grund. Den föreställer Ulrika Magda-lena Tham (1774–1814), gift 1792 med kon-teramiralen Adolf Fredrik Rosensvärd. – Men vi har inom släkten Ulfsparre mött hennes syster Elisabeth Christina porträt-terad av Lundberg, och porslinssilhuetten fanns hos samma ägarinna. (SPA 1924: 390)

En inventering av vårt silhuettbestånd skulle säkert kunna tillföra Lundbergs oeuvre flera tillskott.

Att denne knappmakarson och fattige lantpräst, vilken redan bland nationskamra-terna i Uppsala tydligen var ökad för ett vänligt leverne, kunde få gifta sig med en adelsfröken – adlig på både fädernet och mödernet och dotter till en ryttmästare – är kanske anmärkningsvärt. Hon slapp att uppleva hans ömkliga fall, hon dog året dessförinnan, och "äktenskapet var lyck-ligtvis barnlöst" konstateras i ett eftermäle.

Om Lundbergs sista öden kan här slutli-gen noteras, att han redan strax före sitt avslöjande som sedelförfalskare hade varit i ett lindrigare klammeri med rättvisan.

Laske häradsrätt hade dömt honom till ett halvårs suspension för att han vid kom-ministervalet i Larv den 11 november 1810 hade "såväl i Predikstolen som vid sär-skildte tillfällen sökt förmå röstägande att kalla honom till Comminister." Han besvä-rade sig, men Göta Hovrätt fastställde do-men den 13 mars 1812. (Skara Stifts-Tid-ning 1 april 1812).

Redan här stavas, av oförklarlig anled-ning, hans namn Lundeberg, och under för-falskningsrättegången tycks i Justitierevi-sionens första protokoll det extra e'et ha i efterskott tillfogats i namnet men sedan fått definitivt ingå där. (Skara Domkapitels renov. dombok, april 1812, i Kgl Göta Hov-rätts arkiv, Jönköping.)

Det var den 10 februari 1812 som Lund-berg av Svea Hovrätt hade dömts att "för efterrapning och utprångling av Riksgälds-kontorets creditsedlar mista ära och liv samt varda hängd".

Sedan han under bevakning förts från Mariestad till Skara ställdes han den 29

april inför konsistoriet för att "Prästäm-
betet afklädas, med förbud och tillsägelse för
honom att icke bruka Prästerlig dräkt, och
än mindre med någon Prästerlig tjenst sig
befatta, så vida icke Kongl. Majt af Nåd
skänker honom Ämbetet tillbaka" (Anf.
dombok).

Lundberg inkom med upprepade böne-
skrifter om att bli försatt på fri fot och att
"antingen återfå prästaämbetet eller på an-
nat sätt blifva employered". (Justitierev:s
diarier 1812-13. RA.)

Dessa optimistiska nådeansökningar av-
slogs, men dödsstraffet förvandlades till
straffarbete, och han dog efter två år som
fästningsfänge.

Inför domslutet, att Lundberg skulle mis-
ta ära och liv, kan konstateras, att äran
aldrig varit stor och livet skulle bli kort.
Men att han också skulle mista auktorsrät-
ten till sitt blygsamma konstnärsoeuvre var
en onödig extra påföljd, som dessa rader
velat söka äntligen avhjälpa.

Nils Palmstiernas självbiografi

*Utgiven med inledning, kommentarer och efterskrift av Gunnar Artéus och Thomas Magnusson**

1. Inledning

Riksrådet m. m. friherre Nils Palmstierna (1696–1766) författade i 65-årsåldern en kort självbiografi som aldrig utgivits av trycket. Det syns oss välmotiverat att nu publicera dessa memoarer. Ett skäl är att Palmstierna, oaktat han under mer än tjugo år spelade en ledande roll i Sveriges politiska liv, hittills inte fått någon biografi;¹ publiceringen av memoarerna bidrar alltså i viss mån att fylla en kännbar lucka i vår personhistoriska litteratur. Ett annat skäl för att publicera dem är att Palmstierna där indirekt ger oss en levande, konturskarp och synbarligen oförställd bild av sin personlighet; och just hans personlighet representerar, menar vi, en oundgänglig del av förklaringen till hans spektakulära politiska karriär och hans långvariga starka inflytande över hattpartiet och inom regeringen.

Självbiografien ter sig jämförelsevis meddelsam och öppen hjärtig i skildringen av Palmstiernas barndom, studier, militärtjänstgöring och diplomatiska uppdrag men berättar praktiskt taget ingenting om den historiskt betydelsefulla delen av hans liv: verksamheten i hattpartiledningen (1738–61) och som riksråd (1746–61) och universitetskansler (1752–61). Detta förhållande i förening med frånvaron av en Palmstierna-biografi har föranlett oss att nedan komplettera dennes framställning med en efterskrift, där hans viktigaste insatser som politiker får en samlad beskrivning som, fastän starkt komprimerad, är vida utförligare än någon hittills publicerad. Avslutningsvis i efterskriften framlägger vi skissen till en

fylligare och mer nyanserad bild av Palmstiernas personlighet än den som traditionellt möter oss i litteraturen.

2. Självbiografien som historisk källa

Palmstierna uppger i rubriken till självbiografien att denna författats "uti Maj månad 1760", men i dess sista mening läser vi att han "hunnit til 66 1/2 åhrs ålder d. 15 April 1763". Och i början av självbiografien har han ursprungligen skrivit "min nuvarande 64de åhrs ålder" men sedan ändrat "64de" till "67de". Frågan om tiden för självbiografins tillkomst kan f. n. besvaras endast hypotetiskt. Den sannolikaste hypotesen syns oss vara, att i det närmaste hela berättelsen fram t. o. m. Adolf Fredriks kröning har författats i maj 1760 och att Palmstierna i april 1763 har genomläst och ställvis korrigerat eller kompletterat denna framställning samt fört berättelsen till slut.

Vad har Palmstierna haft för syfte med självbiografien? Den verkar inte vara skriven som en apologi för hans politiska verksamhet; om denna berättas, som vi inledningsvis framhållit, praktiskt taget ingenting. Framställningen bär överhuvudtaget ingen prägel av att ha varit avsedd för den läsande allmänheten; långa stycken liknar den mest en omständlig meritförteckning, oaktat

* Framställningen är i sin helhet produkten av ett nära samarbete, dock med individuellt ansvar för olika delar av texten: för avsnitten 1 & 5–6 är Artéus ansvarig och för avsnitten 2–4 Magnusson.

¹ Vi räknar härvid inte Carl Fredrik Scheffers minnestal i Vetenskapsakademien (tr Sthlm 1767) eller uppslagsverkens artiklar.

Palmstierna otvivelaktigt ägde bildning och litterär begåvning nog att författa ett memoarverk som fyllde höga anspråk på stil och komposition.

Såvitt vi kan se, ges det bara en hypotes om syftet i fråga som förtjänar att diskuteras, nämligen att detta skulle ha varit pedagogiskt. Palmstierna var med dätida mått en gammal man 1760, medan hans söner Måns och Sven då var endast 7 resp. 4 år; han måste räkna med att inte kunna ta del i deras uppfostran länge till. Att detta var något som bekymrade honom, framgår av hans brev till riksdagen, när han 1761 avböjde att återinträda i rådet. Han skriver där bl. a. att han hellre vill "använda then kortare eller längre tid" som återstår honom till sina "käre Barns upfostran" än till rikets tjänst (Riksdags-Tidningar. N:o 43. Sthlm 1761). Självbiografien kan i vissa sammanhang te sig arrangerad för att verka idealbildande på en ung adelsman och samtidigt låta honom indirekt förstå hur man beter sig för att respekteras i stora världen.

Om denna hypotes är riktig, reduceras naturligtvis i viss mån trovärdigheten av mycket som Palmstierna berättar. Men oavsett trovärdighetsfrågan gäller om självbiografien som historisk källa, att den ställvis förmedlar information av värde rörande politiska och militära förhållanden i den tidens Frankrike, att den, som inledningsvis framhållits, röjer mycket om Palmstiernas personlighet och att den, som också redan framhållits, är föga informativ om hans liv efter återkomsten till Sverige 1736.

3. Handskriften och editionen

Självbiografien har veterligen bevarats i endast två handskrifter, som båda återfinns i Palmstiernska släktarkivet (E 4995) på Riksarkivet. Den ena är av Palmstiernas egen hand alltigenom, och det är dess text som här publiceras; den andra är en av sonsonen Carl Otto Palmstierna egenhändigt gjord avskrift – inte helt ordagrann – av förstnämnda handskrift.

Det syns oss inte påkallat att här beskriva

dennas utseende i varje detalj, men några yttre karaktäristika skall nämnas. Palmstierna har använt skrivpapper av folioformat och därav tagit i anspråk 72 sidor, vilka lämnats opaginerade. Den löpande texten har, som då var normalt, skrivits med genomgående mycket bred vänstermarginal (motsv. ca 1/3 av sidan), och denna har Palmstierna begagnat för att komplettera sin berättelse (jfr avsnitt 2) på ett stort antal ställen. Vad han skrivit i marginalen, är undantagslöst avsett att inskjutas i den löpande texten; och vi har funnit det naturligt – och ägnat att starkt förhöja läsbarheten hos den publicerade texten – att i denna återge handskriftens marginaltext integrerad med dess löpande text, varvid inskotten utmärks genom att omslutas med /.

Om editionen bör i övrigt meddelas följande. Palmstiernas – ofta inkonsekventa – stavning återges oförändrad frånsett att vi har ersatt stor bokstav med liten efter semikolon. Däremot har vi, för att inte göra läsningen besvärligare än nödvändigt, valt att flerstädes modernisera Palmstiernas – för nutida språkkänsla ofta synnerligen egendomliga – interpunktion; och med samma intention har vi upplöst vissa förkortningar som är för honom eller epoken säregna. Dessutom har vi valt att med två undantag (avsnitt 4 not 2 & 24) inte redovisa de ord som Palmstierna överstrukt vid sin korrigerings av framställningen.

4. Självbiografien

Mitt lefnadslöpp kortel. författadt uti Maj månad 1760.

Åhr 1696 d. 12 november föddes iag i Stockholm uti Mariæ församling /samt dåwarande Preutzsiska huset uti Återwandsgränd/ ock hade så när blifwit född i kyrkian, der min moder wille åhöra invigslen af Altaretaflan eller Predikostolen, men måste gå ut då Prästen redan war på Predikostolen; ock innan Predikans slut, war tacksägelse buden [?] der för lycklig skedd förlossning.

Min fader war /Commissarien uti Kl. Kammar Revision/ H. Magnus Palmstierna som förr kallade sig Schiller /son af Assesoren i Kl. Swea Hoffrät Magnus Schiller

ock Christina Trost/, men af en gammal adelig ätt benämnd Kule el Kulli, i 4^e rätt nedstigande grade /des styffader war den lärde Ass. Parmander i samma hoffrätt/.

Min moder war fru Brita Margareta von Preutz, dotter af Nills Preutz, Assessor uti Kl. Ammiralitetets Collegio, ock Fru Catharina Swiring.

/Wid Michelsmässo marknad kort förr än iag kom til werlden, for min sal. fader med min k. moder dijt, ock sade på skämt han skulle taga i Lyckpottan för det foster hon geck med; han tog 3 gr: det första war en wacker fransösk byssa; det andra en wacker handpik utaf något särdeles utländskt trä; det 3^e war en mycket utsirad penna. Sådan har ock min lefnad warit; uti ungdomen mycket begifwen på jagt; uti bästa åren warit uti inn- ock utrikes krigstienst; ock omsider stadnat wid pennan, mig til föga fromma./

Då iag war ett åhr gammal siuknade iag så swårt, at man misströstadt om lifwet. Men då iag derifrån blef hulpen, har iag utan koppor ock messling haft en trifwen¹ ock god hälsa uti hela min ungdomstid. Jag har sielf warit hugad, ock äfwen fått lof, att genom kropsöfning ock åhrstidernas obewämligheter härda både sinne ock kropskrafter, så att arbete ock hwad som i gemehn kallas fatigue, aldrig giordt mig trött ock wahnmäktigt, mindre ledsen wid arbete, intil min nuwarande 67^{de}2 åhrs ålder, ehuru krämpor ock benskador sedermera som oftast plågat mig.

När iag har börjadt tala, har iag strax blifwit uti fransöska språket inöfwad, så at iag med lika färdighet både talte ock tänkte på fransöska ock swenska.

När iag hade fyllt 7 åhr feck iag til informator en hederlig man ock Ryttmästares son ifrån Lunds Academie wid N. Stedt, som sedan är worden adlad med tillagdt von Stedt som ock död Lagman. Ock oakadt iag ej mer än 1 1/2 åhr feck nyttia des egen underwisning, så har iag dock honom att tacka för den flit ock möda han på mig använde, hwarmedelst iag wid des afträde befants långt mera för mig kommen, än af mine späda åhr kunde äskas. /Mine k. föräldrar hade så mycket förtroende til honom att iag feck resa med honom til Skåne änskönt iag war 8 åhr gammal der iag med min yrhet ock obetänksamhet så när tillskyndat denne min Mentor en stor olägenhet i Helsingör; ty i det iag af hug til at se waken uppmarchera med sitt spel gladdede mig deråt som barn, blef iag tillfrågad af en dansk ganska beskedelig officer: om iag hade lust

til krigstienst skulle iag få sköna röda kläder med gula galoner. Jag swarade att iag wisserl. wille bli soldat men frågade tillbaka hwad han tiänte för en konung, som hade röda kläder med guld, då de officerare, som iag war wahn att se, hade blå kläder med guld; ock som han sade det wore konungen af Dan^k. swarade iag med ifwer: Nej, iag will icke tjena Juta-konungen, men konungen af Sverige will iag tjena. Detta blef så illa uptagit af den danska officeraren, at H^r. Stedt hade nog möda med sin saktmodighet att stilla denas ifwer. Då iag feck en annan informator, hade han icke dess mindre i flere åhr altid öfwerinseende på min underwisning, alt til des iag 1709 uti februari månad fördes af min sal. k. fader sielf til Lunds Academie ock sattes under uppsigt af Prof. Thomas Ihre; hoos hwilken iag efter den tidsens grälaktige lärdomsöfning sades hafwa giordt nog framsteg, ehuru min ungdoms yrhet som oftast förledde mig, att mer föllia de exercitier som hörde til kroppens öfning och underwisning, än dem, hwari genom sinnet skulle stadgas. I synnerhet lekte min hug på alt det som iag trodde hörde til krigsväsende.

Derwid hände mig en besynnerlig omständighet, uti Julij Månad, kort för el. i det man feck tidning om K. Carl XII^{tes} nederlag wid Pultawa, ock man började glunka om ofred med Danmark. Det föll mig ock en annan ung adelsman wid namn Lillienstråhle³ i sinne att upsättia hwar sitt Compagnie; ock då han antog sig att kallas dansk, men iag swensk /— efter iag war upifrån Sverige, men han född i Skåne — föresatte wij oss, att upsättia hwar sin Tropp under namn af Swensk ock Dansk/. Inom föresatt tid infunno wij oss på en slätt utanför Hospitalet; det såkallade danska Compagniet, som bestod merendels af handtwärkares barn ock läregossar i Staden, war nog utsiradt med målade gewär af trä, samt målåd fahnstång m. m. Mitt Compagnie deremot, såsom Swenskt, hade ingen granlåt, men bussarne, mäst utaf Scholan, woro deremot försedde med wärkelige gewär, byssor ock wärjor.

¹ triven, treven = ”i den gamla bet. ’verksam’ ännu på 1700-t., t. ex. Kolmodin 1732, i ä. nsv. ofta triven, fsv. privin, verksam, rask, käck = isl. þriffin, verksam, som frodas. — eg. part. pf. till trivas. —” (E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok. Nytryck. Lund 1957. s. 1219.)

² Överstruket: ”64de”.

³ Johan Lillienstrahl, 1696–1728, son till professor Zacharias L. vid Lunds universitet, fänrik vid Västra skånska inf. reg. 1717, avsked 1719.

Compagnierne lefde i förstone wäl med hwarannan. Men omsider upkom käbbel ock deraf slängar; först imellan 2, så 4, ock omsider imellan bägge Tropparne. De skiljdes då åt, ock anföllo hwarannan i Tropp för alfwar. De så kallade danske woro flere til antalet, men deras trågewär höllo icke emot wärjor ock byssor som det Svenska Compagniet, änskönt swagare, woro förседde med. De danske flydde; ock striden ändades. Åttonde dagen derefter blef utsatt til att med berådt mod försöka hwar annans styrka. Den förre gången tappande hopen, ämskönt nu dubbelt starkare, tappade jämwäl nu; ock til all olycka woro åtskillige illa sårade; de flydde, ock de skingrade stodo icke mera att få til stånd. Detta gaf klagomål af föräldrar ock mästare hoos min sal. fader, som just då höll lagmansting ock bodde hoos Rector Magnificus sal. Prof. Thomas Ihre. Min sal. fahr wille äntel. att iag skulle sättias i Probban⁴; men gamle mannen Postmästaren Kråka bad, att sådant icke måtte ske, utan hellre i tysthet förnöije wederbörande; ty han sade sig hafwa sedt före danska kriget, i högstsal. K. Carl XI^{tes} tid, dylike lek bland ungdomen i Lund, ock lika utgång: han hoppades nu det samma ifall der blefwe feijd imellan Swerige ock Danmark; jag slapp Straff.

När de danske inföllo samma år d. 1 November skickade Prof. Ihre mig från Lund med en halfstollug karl wid namn Landby, som förr warit skrifware hos min sal. fader. Han hade pungen om händer, så att iag ej kunde resa fortare, än han wille; således blef iag först uppehållen några dagar uti Christianstad ock sedan snart 3 wekor i Carlshamn (som dock ej war min wäg) til des att danska förtropparne sades wara redan ankomne til Christianstad. Då feck iag omsider med 7 sorger ock den hederlige H^r. Schaeys⁵ tillhielp, min tröga fölljeslagare åstad ock ankom medio December til Jönköping. Der fann jag Smålands Cavalierie af nya uppsättningen samlad under H. Öf. Lieutⁿ. Düker ock Majoren Carl Bonde. De nyttjade mig att skrifwa ock löpa med ordres efter de altid sågo mig midt ibland de nysattes rytterne, så att jag inbillade mig wara redan ett stycke af en liten adjutant. Men denne glädie wahrade ej länge. Min k. fader hade ej så snart fått kunskap derom, att han ju skref strax til sine wänner ock anhörige, att ofördröijel. fohla⁶ mig uhr rytarehopen hem til Sonstorp.

Min k. fader mötte mig uti Linköping. Jag blef illa emottagen, så att des hårdhet sedan ock under min warelse hemma wid Sons-

torp hade så när bragt mig i förtwiflan, om ej min förre gode informator, Stedt, dåwarande Lähnssecretaire uti Linköping, tagit mig til sig, til thes jag kunde få en ny informator ifrån Lund.

Under den tiden gjorde iag mycket nära wänskap ock förbindelse med 2^e. de äldste af H. Gen. Lⁿ. Burenschiölds söner, som af deras H. fader ledo nästan lika stränghet, som jag, för den hug de wijste att willia komma til krigstienst. /Pesten geck på slutet af detta ock början af nästa år omkring Sonstorp, men ingen på gården blef smittad el. död./

1710 feck jag omsider til informator en Magister wid namn Tranaeus⁷, som är sedermera död Probst ock Pastor uti Osby Pastorat i Skåne.

1711 reste jag med honom til Lund igen med expres befallning att derstädes utgifwa en Disputation af Trycket innan jag skulle få öfwer gifwa den Academien. Min k. fader hade föresatt sig detta, för att se om iag gjorde något framsteg el. ej i mine Studier; såsom kunde derwid ej wara äfwen så mycket skryt ock bönhaseri, som wärklig flit ock lärdom. Men han wille så hafwa det, efter min sal. morbroder Fredrick Preutz hade disputeradt i sin ungdom. Det måste sålunda ske ock utgaf iag

1712, en lunta med titel, *de personarum quantitate morali*, under H. Professor, sedermera Biskopens D^r. Anders Rydelii Praesidio; således, att min informator uppsatte såsom theses til ett thema, dem jag sedermera måste sjelf utarbета, ock til Praesidius påseende öfwerlämna. På det sättet kom luntan ihop, som i sig sielf ej war annat än gräl, ock endast dugde att ju förr des hellre glömma, utan att deraf äga nytta i framtiden til min eftertraktade lefnadsort. Under detta mitt wistande wid Lund, hade iag tilfälle att öfwa mycken förtrolig wänskap med bägge H^r. Grefwar Bengt ock Mag-

⁴ probba, prubba = ”— . . . (förr) fängelse avsett för präster 1. för studerande vid universitet 1. skolor (1. för andra personer som lydde under kyrkliga myndigheter 1. universitetsmyndigheter); stundom äv. om straff bestående i inspärning i sådant fängelse; —” (SAOB 20, P 2176 f.).

⁵ Peter Schaeij, 1658–1737, handelsman i Carlshamn samt politie- och handelsborgmästare där 1719.

⁶ fo(h)la bort= ”— — (i bygdemålsfärgat spr., starkt vard.) . . . köra på porten, köra bort; . . . — —” (SAOB 8, F 1052).

⁷ Olof Tranaeus, 1682–1751, student vid Lunds universitet 1701, magister där 1711, kyrkoherde i Osby 1721, prost där 1733.

nus Stenbock, sal. H. Feltmarskens 2 äldste söner, samt att niuta som oftast uti H^s. Ex^s. hus mycken ynnest ock nåd.

Detta hugade mig att anhålla hoos m. k. fader, att få föllia H. Feltmarskalken til Pommern men blef mig afslagit, til thes jag disputeradt ännu en gång.

Det hände sig imedertid, att jag afskaffade min informator för mycken emot mig utöfwad otidighet, som hwarken mine 16 åhrs ålder el. sedan wanna kropsstyrka wille tåla. Ty slapp iag honom efter gifwen försäkran, att wara desto flitigare. Men Pesten kom i staden 1712 om hösten ock uti D^r. /sedermera Biskop/ Linnerii hus, der iag gäste, så att jag måste resa bort blott ock bahr ifrån staden. Men som den äldsta dottern imedertid war blifwen död, hade jämwäl föräldrarne flyttat hemifrån, utan att taga sine el. mine saker med sig ock utan att hafwa det ringaste föranstaltat om sitt hus.

Detta föranlät mig (änskönt emot wederbörandes willia) att resa til Lund ³tilbaka igen, för att hämta mitt lilla förråd af kläder ock böcker. D^r. Linnerius ock des fru anförtrorde mig då alla deras nyklar, med begäran att iag wille sättia alt uti ordning i huset.

Jag for åstad, i den säkra förtröstan att ingen smitta kunde drabba mig; dock war iag så försigtig, att jag tog med mig ifrån nästa giestgifwaregård 2 bespända wagnar, som jag lät hålla på öppna gatan, til thes jag bestyrdt om alt uti huset, ock äfwen sielf fått mig mat, samt hulpit bära kläderna uhr det rummet der den unga dottern war blifwen död, utan att ens tänka, det iag deraf kunde smittas. Jag anförer detta til bewis på den fara, hwaruti en dierf ock rask yngling snart kan störta sig när han oförwägit wägar sig åstad. Dock tyktes mig, på mitt sätt, bruka försigtighet, ty skiutsböndren fingo icke komma i huset, ej el. i något annat utan jag med 2^{ne} quarlämnade Pigor, wij buro ut alla Coffertar ock lastade på wagnarne. Då alt war redo, satte jag mig til häst ock fohr hela natten, til thet jag om morgonen i sohlgången kom til Wrams Prästegård, der mitt sällskap wäntade mig med både fruktan ock längtan.

Jag lät då strax sättia alla Coffertar midt på ett slätt gärde ock genom rop lät der uptända en Eld af enerijs, med mera starkt ock illa luktande, att röka med; då jag utömde alla sakeren, samt afklädde mig sielf, för att wäl genomröka altsammans uti alla deras åsyn, som på långt håll beskådade min beställsamhet. Detta, om det ej gjorde annat til saken, så tilfredsstälte det åtmins-

tone de andras fruktan, att de med mera förtroende togo mig emot i deras sällskap. Ock, Gudi lof, ingen ibland oss alla 8 til antalet hade den ringaste olägenhet; men de 2^{ne} uti huset efterlämnade Pigor hafwa bägge sedermera dött utaf Pesten.

Under afresan härifrån blef jag wid Örkeliunga förmodel. öfwerfallen af 2^e officerare uti mörkret ock blev utaf dem, oak-tadt den motwärs iag böd til att giöra, illa hanterad ock slagen; som iag dock sedan blef nödgad af mitt Sällskap, at låta både munt- och skriftel. afbedia, efter de hindrade mig, att sielf taga mig rätt af dem, med en i sender; – ock tingföra dem blygdes iag wid.

Då iag skilljds wid mitt goda sällskap – sedan iag under resan giordt dem all den lilla tjenst jag kunde, kom iag uti October månad 1712 hem til m. käre föräldrar på Sonstorp, som straxt beslöt att sända mig til Upsala. Förordet war altid, att iag skulle ännu en gång disputera, så resa utomlands, ock då wid hemkomsten få utwällia hwad vitae genus jag hållst wille. 1713 kom iag således til Upsala med sal. Biskopens Bilbergs Recommendationsbref til dåwarande Professor Skyttianus Upmark (sedermera Rosenadler) Profess. sedermera Biskopen Lundius; Profess. sedermera Erkie Biskopen Jöns Steuch den yngre; men i synnerhet til dåwarande Bibliotecarien, sedermera Erkie Biskopen D^r. Eric Bentzelius. Af så många ock stora män war dock ingen, som upfyldte de stycken, som min hug lekte på, ock sielf hade iag ej det begreppet om Studier, att iag wesste wällia dem som tiente till mitt tilärnade, ock hoos mig beslutne, vitae genus. Jag mente att dertil ej fordrades mer än hälsa, kropskrafter, kunna rida ock fäktä, samt hafwa mod.

Mina studier gingo fördenskuld den gamla gnidarewägen, ock mine stora herrar Inspectores underwijste mig hwar på sitt sätt undantagandes hwad andra Collegier de rådde mig att gå uti: hoos H^r. Prof. Elwius, Hermansson ock Reftelius. Men fäktmästaren war mig utaf alla den kiäraste. Dock höllts iag för någorlunda försvarlig ordrytare med opponerande; så att äfwen ibland andra en student i synnerhet, som dispute-rade *De annulo* ock hade hämtat hela sin disputation ord ifrån ord utur Kirchmanni bok *De annulo*, kom illa derifrån.

Imedertid arbetade iag dock ganska flitigt ock trågit på min tilärnade lunta *de vera animi magnitudine heroica* under H. Prof. Upmark (Rosenadler) för att desto förr slip-pa utur grälet, ock komma ut i werlden.

Denna Disputation utarbetade jag aldeles sielf, ock war stundom med H. Praeside icke ense om satserne.

Det hände sig då, sedan jag mäst hela året 1714 warit siuk af fråssa, så att jag ej förr än 1715 blef färdig med Disputation, att under ventilerandet deraf upstog en extraordinarius opponens, ock anförde en hop argumenta rörande *influxu astrorum in consituando heroe*, som woro snörrätt stridande, med hwad jag hade skrifwit, ock hwarom iag hade twistadt med H. Praeside. Men jag wesste icke att min Praeses sielf i sin ungdom hade disputeradt *de influxu astrorum*⁸, ock den förswaradt. Det hade opponens sig bekant, ock nyttjade de i samma Praesidis Disputation anförde skäl, dem iag uti min bestridde. Praeses wille således i förstone jämka mine swar til sin mening; men jag wände mig til honom ock sade, det wore aldeles stridande emot hwad iag skrifwit ock tänkt, bad fördenskuld, att sielf få förswara min Tanka. Då nödgades Praeses att tilstå det wij ej warit om den satsen ense; men som det wore en Res indifferentens, så hade han lämnat det wid min willia. Ock när opponens förnam, det H. Praeses öfwergefaf fältet, wille han ej el. längre fullföljia katekriget.

Så snart iag således hade fulgiordt det af m. k. fader föresatte Pensum, tog jag mitt Testimonium Academicum ock afsked från Upsala 1715 d. 4 Februari.

Wid hemkomsten i December månad 1715 anhöll iag hoos min k. fader, att efter des löfte få anträda utrikes resor. Men m. k. fader wille då förelägga mig nya wilkoehr; neml. att först låta inskrifwa mig uti Kl. M^{ts}. Cancellie. Men deremot prutade jag i det högsta, åberopandes mig m. k. faders så ofta tilsagde lofwan; att iag nu hade fullgiordt min sonliga plikt med lydnad. Jag önskade nu få niuta m. k. faders löfte til godo. Emedan detta påstod, förspordes

1716 att dåwarande Arfprintzen, sedan wår nådige Konung, kong Friedric skulle ankomma til Carlstad. Jag hade dediceradt min Disputation til honom ock hade ännu ej haft tilfalle, att den samma öfwergifwa. Men i stället för H^s. Kl. H. kom Konung Carl XII. til Carlstad helt oförmodel, ock geck derifrån inn uti Norrige. Jag war swärl. frestad, att sielf angifwa mig hoos konungen til krigstienst, ty iag war wid mine 19 åhrs ålder nog wuxen ock med styrka begåfwad. Men när jag besinnade, hwad sorg iag skulle giöra m. k. förälrdar, om jag på detta sättet hade emot deras både willia, samtycke ock kunskap gått til Norrige,

wille iag ej bedröfwa dem, el. ådraga mig deras förbannelse, utan lefde ännu i det hoppet, att med lämpa winna deras bifall. Dåwarande Kl. Secretairen, sedermera H^s. Ex^e. Riksrådet H. Baron Samuel Åkerhielm, m. k. mohrs syskonbarn som war med H^s. M^t. i Carlstad, afstyrkte mig också att antaga krigstienst, sågande jag komme nu på afton af kriget; han böd til att låta mig renskrifwa expeditioner i brist af Cancellibetiening så att det hade warit lätt för mig, att på det sättet antagas. Men jag skref illa änskönt flere g^r. detsamma så att det nog syntes huru mycket det tar mig emot, således undgeck jag det tilfallet ock reste åter hem igen til Sonstorp. Jag började ånyo min ansökning om utrikes resa, men fåfångt.

Imedlertid gjorde Majoren wid Skånska Stånds Dragone Regimente H. Joh. Steinhäusen ett besök hoos m. k. förälrdar, då jag en afton likasåsom skämtewijs sade til m. k. fader, att om iag ej finge resa, skulle iag gie mig til Dragon. Ock som m. k. fader swarade i samma Thon, det må du giöra, tog iag det för alfwar upp ock blef strax af Majoren antagen ock inskrifwen i rulla til volontaire, men 2 månader derefter giord til feltwebel wid Majorens Compagnie d. 13 Mars 1716. Sedan försporde jag aldrig något missnöje af m. k. fader, utan han skämtade som oftast sielf med mig ock kallade mig Dragon samt förnöijdes öfwer den drift iag wijssade wid min Syssla under det Compagniet då stod i upsättning m. m. Men iag nöt ej länge m. k. faders gunst ock nöje til godo. Han hade fått 3 stränga ordres att förfoga sig til Skåne, för att der undersöka om Adelens och Ståndspersoners upgfirande af deras Egendom til beskattning ock då han kom til Jönkiöping war Arfprintzen nyl. ditkommen för att låta hela sin uti benet undfångne blessure i Norrige.

M. k. fader sände mig då expres med befallning, att såssom Dragon komma ock öfwergifwa min Disputation den jag såssom Student ej haft tilfalle att öfwerlämna. Strax derpå afreste m. k. fader med stort missnöje ock elust til sin anbefalte förrättning, men hann ej längre än til Öhrs giestgifwaregård wid Wexiö, förr än han siuknade af semiplexie på den wänstra sidan med förlust af måhl ock minne, så att han af betieningen blef strax införd til Wexiö. Jag hade äfwen då strax fått en expres efter mig

⁸ Eg. suspiciones de astrorum influxu (J. H. Lidén, Catalogus Disputationum [etc.] Sectio I. Disputationes Upsalienses 1602–1777. Upsala 1778. s. 300.)

til Sonstorp; men oaktad all den flit som Provincial Doctorn H. Assessorn Rothman använde, afsomnade m. k. fader efter 14 dagars sjukdom. Han hade i sin lifstid alltid snusat til stort öfwerflöd, så wäl om natten som om dagen; ty war han ock altid täpt i hufwudet, ock första början af des sjukdom war minneslöshet ungefär 1 månad för des död.

Jag ock Ass. Rothman woro sinnade att låta öpna hufwudet; men jag feck ej råda för den Betiening som war med, utan min sal. fader bijsattes uti Wexiö domkyrkia til wintern, då han fördes i den graf han låtit bygga uti Forssa kyrkia wid Malstanäs. Biskopen Lund begrof honom. Ock mi woro följaktige dåwarande Landshöfdingen sedan Riksrådet H. Gr. Axel Banér ock dåwarande Öfwersten sedermera Riksrådet, ock efter des död min kära swärfader H. Gr. Sven Lagerberg. Wid slutet af 1716 blefwo några Compagnier af Regimentet munstrade uti Jönekiöping. Jag, som ensam höft mödan för Majorens Comp. ock des Exercering m. m., hade den lycka att för des goda tilstånd blifwa inför munsterbordet berömd samt sökt utaf 3^{ne} Chefs til Cornet, neml. Öfwersten wid Regimentet Bildt, Öfwersteliet. Falkenhagen wid Östgöta Cavallerie ock Öf. Löwenstierna wid Wästgöta Cavallerie. Jag antog den senares anbud för den hurtighet mig tyktes finna hoos honom, att med ungdom omgås på ett anständigtt sätt.

/Sedan Compagniet war hemförlofwadt, hwar Dragon wid sin hufwudman, wille Major Steinhusen att iag skulle blifwa i des föllie. Det hände mig då, medan wij wäntade på hästar, att ehuru iag under hela tiden warit med i alla goda sällskaper ock warandes hoos mine anhörige, att en officerare, som förr tient utrikes men war nog på drycker begifwen ock då glupsk utaf sig, för det iag med all anständig wyrndad såssom underofficerare emot en öfwerofficerare gjorde honom en fråga, feck ut wärjan ock stötte wärkel. så till, att då iag som stod wid spisen, der en stark Eldbrasa war, passerade undan stöten, så att udden tog i ett skåp, hade iag ärnadt lägga denne biörnen på Elden att stekas, om de närwarande ej hindrat mig ock de bemäktigat sig hans wärja. När wij sedan afreste, kom han efter 3 mihl ifrån staden, icke för min skuld, utan för att förföra sig på min Major Steinhusen, som dock ej lyckades wäl./

1717 d. 26 Mars blef iag således Second Cornet wid Wästg. Cawalleri ock Elfsborgs Compagnie men kort derpå transporterad til

Vartofta under Ryttmästaren Johan Ehrenpreus, min Sysslinge. Wid första Compagniemötet, som hölls wid Orrholmen, hände mig den olägenheten, att utaf en swår Böld el. apostheme innanpå högra lähret blifwa så plågad, att mig war omögeligt giöra tienst. Majoren wid Regimentet, sedermera Öfwersten H. Carl Lagercrantz gaf mig derföre tilstånd på min ryttmästares anmälan att förblifwa uti giestgifwaregården Leaby utan att behöfwa ligga i lägret. Detta hade H. Öf. Löwenstierna fått weta, så att då jag om förmiddagen kom fram til Orrholmen förebrädde han Ryttm. Ehrenpreus att hans nya Cornet ej hade legat i lägret, tilsägendet honom att tilhålla mig, att giöra min tienst som sig bör. Det förtröt mig hiertel. att i allas närwaro höra sådant, ock böd äfwen til, så wäl som ryttmästaren, att wisa min oskuld; men det wille icke hielpa, til thes Majoren Lagercrantz ankom som tilstod sig hafwa gifwit mig permission ock intygade att min opasslighet war hwarken inbillad, kink el. liderlighet. Jag träffade derpå Öf. Lieut. Baumgarten, den iag gjorde bekantskap med ock mycket sedt samt omgåtts med i Stockholm, ock beklagade mig öfwer Öfwerstens hårdhet, att oskyldigt hafwa förebrädt mig fel i tiensten i mine Cameraders närwaro. Detta blef Öfwersten sagt tilbaka, som war nögd med att se mig wid sådant sensible; han behöll mig derföre til middagen ock i allas närwaro gjorde mig uhrskuld samt drack mig förliknings Skåhl til, den iag beswarade uti wattn, ty iag smakade den tiden aldrig annat.

Mot slutet af åhret 1717 feck Öfwersten Löwenstierna ett Egit, neml. förre Leijonhufwudske Regimentet; ock som Öfwersten wärkeligen fattadt wänskap för mig, styrkte han mig att gå ifrån Wästg. Regimenter, då han nu öfwer gaf det, men wille dock ej taga mig med sig til sitt nya, efter det war obeständigt, utan lät mig föllia sig til Ekenäs, derest Öf. sedan Gen. Majoren Baron Otto Koskul som då Commenderade Östg. Cavallerie hade sitt quarter, /som tilböd mig/ att wid samma Regimenter blifwa Lieutn. Jag hade tilfälle under samma resa, att bli närmare kiend utaf konung Fredric, som Öf. Löwenstierna följde åt Stockholm, men tog nattläger hoos Öf. Koskull.

I samma föllie war också dåwarande Öfwersten wid Lif-Regimentet, sedermera Landshöfding uti Chronobergs lähn, Baron Anders Koskull. Bägge wille hafwa mig hwar til sitt Regimente så att jag

1718 undfeck så godt som på en gång 2^e Kungl. fulmagter, den ena på transport til

äldsta Cornet vid Lifregimentet til häst af d. 2 April; den andra på Secondtjänst wid Östg. Cavallerie och Schenninge Compagnie af d. 27 Januari 1718. Jag antog det senare.

Samma år gick jag med Regimentet och den delen som af Öf. L¹. Falkenhagen commenderades til Norrige, då min äldre Camerade för opasslighet blef hemma. Men jag hade den olyckan att af ett hårdt och kalkaktigt watten wid den Postering ej långt ifrån Prästbacka, der Schenninge Compagnie stod, så siukna att föga hopp war om lifwet, då wij efter högstsäl. K. Carl XII:s död måste bryta upp och gå hem igen, mer såssom en fährskock utan herde, än såssom en armée af disciplineradt manskap; ty många Regimenter, ja äfwen infanterie, lupo oss förbij för att hinna hem til Juhle-kusen. Jag ornade wid⁹ under Marchen af den goda försorg min Öf. L¹. Falkenhagen hade för mig, som altid lämnade mig rum i sitt quarter, men jag infölt dock på nytt, så att jag ej förmådde rida utan blef på en lång drög bäddad och förd til Jönköping der alla, ja äfwen mina käraste anhörige, fruktade för mig att blifwa smittade. Men på Husqwarna blev jag utaf mk. mohrs cousin Öfwer Directeuren Joachim Ehrenpreus och des makalösa fru Anna Hildeton icke allenast wäl emottagen utan och ganska wäl skött och med läkare försedd, så att jag, Gudi lof, omsider blef frisk.

1719 feck jag order att uppsöka och i arrest taga en Öf. Lieut. von Brömssen för det han, som gått utur ryska fångenskapen tillika med den gamle gråhåriga Öfwersten Fritz Wachtmeister på 4 Öfwerstars caution, ej gått tillbaka igen utan i det stället utwärvat sig K. Carl XII^{tes} frikallelse, då likwäl de som gått i borgen blefwo utaf fienden hårdel. plågade m. m. Detta war för mig, som nyl. war upkommen utur en så swår och långsam siukdom, en beswärlig Commission, den jag dock til alla delar wäl och tilnöijes uträttade. Kort derpå måste regimentet upbryta för att tåga til Stockholm emot ryssen som hotade kusterne med sine galerer.

Ehwad försök som giordes der wåre Östgöta Posteringar stodo, så funnes de dock så på sin wakt, att ingen skada skedde.

Men då fienden omsider satte i land wid Tegelbruket gjint öfwer Boo landet, och Södermanlands Regimenter afslagit dem och sedan retirerat sig til byen Näglinge, blef jag commenderad, att med 60 hästar och en Cornet hafwa förwackten samt med mine Patrouiller uphämta wåre blesserade sol-

dater. Då mig om morgonen rapporterades att der syntes rörelse uti fiendens galeresquadre, som låg i Baggars fiärd, och jag det sielf recognosceradt och sedt det 4 galerer gjorde sig ferdige att gå til wårdt land igen, der slaget hade stått om aftonen förut; gaf jag det dåwarande Öfwersten sedermera Öf. Ståthållaren Baron Fuchs til kienna, som kom strax til mig, då jag förde honom dijt der han kunde alt se. Och då han wid återkomsten berättade manskapet, att fienden åter satte i land med 4 galerer, frågade han hwad ammunition som war i förråd.

Sedan de fleste dagen förut tömt sin Banteler mot fienden, och ej ammunition war ännu ankommen så att ej mer än 3 skott til mans war i förråd, så war dock en hugnad att se manskapets mod och hurtighet, som budo deras Öfwerste, att icke des mindre föra sig mot fienden, de wille så wäl använda de skott de hade, att de skulle få tid nog til att undfå mera. Men fienden gjorde ej annat än begrof de om aftonen qwarlämnade döda och afgieck sedan mot galernerne.

Der taltes imidlertid och handlades om frijd. Jag blef också commenderad til Escorte för ryska Ambassadeuren Gr. Osterman för det jag kunde någre Språk; dylike underofficerare och ryttare som kunde tyska, ryska el. polska blefwo jämwal utsedde. Under wägen war Ambassadeuren i nog fruktan att blifwa återhämtad, i anseende til det ständige härjande och brännande som syntes allestädes ifrån Skärgårdssidorne. Men det skedde icke. Utan han gieck om bord wid Östanå i Roslagen; och samma afton giordes ett försök emot en Postering af LifDragoner, men afslogs. Jag dröijde så länge wid Östanå med min Commendering, til thes fienden hade dragit sig til siös igen.

Under denne tiden sökte min äldre Camerade och Lieutnant wid Compagniet att få återtaga sitt Memorial om afsked och så blifwa wid tjensten; men aldenstund han under förewändning af siukdom blef hemma då wij gingo i fält och begärde då afsked, förestälte jag min Öf. Koskul den oförrätt mig derom skulle skie m. m. Men han deremot förestälte mig på faderligt sätt, att en annan gång föredraga mine angelägenheter på ett med tjensten behörigare sätt. Lofwade likwäl att mig ej skulle ske prejudice. Jag hade således fulmagt att wara Premierlieutenant d. 13 mars 1719.

⁹ orna wid = (bygdemålsfärgat), " — — — krya på sig i. repa sig i. vederfås i. kvickna till (efter svimning i. sjukdom o. d.) — — —" (SAOB 19, O. 1320).

Fred slöts härpå med alla Sweriges fiender; de fångne officerare hemkommo; de alldertills tjenstgörande måste flyttas tillbaka; så att jag änskönt ingen Lieutenant war i fångenskapen för min innehafwde Indelning wid Schenninge Compagnie, så hade iag dock blifwit nödsakad att gå tillbaka til Quartermästare lön om jag ej tykt bättre och hederligare wara lämna den til den äldste Cornetten af Compagniet, som ingen annan utwäg hade til att lefwa utaf än blotta tjensten, ock sielf gå i utrikes tjenst. 1722 begärdte jag fördenskuuld, ock ärhöll Kl. M^{ts}. tilstånd att resa utomlands af d. 9 Junij 1722 ock tiena utrikes också i främmande magters tjenst. Men mig tilstötte en wiss händelse, som i början syntes skola förspilla all min timmelige wälfärd, ehuru oskyldig jag war, men Gud gaf mig mod och styrka, att icke allenast utstå utan ock med mycken heder och éclat öfwerwinna de mig öfvergångne wedervärdigheter; ock det så att jag / ejj allenast feck derigenom tilfälle att bli af de högste i riket närmare och wälkiend; utan jag / wärkeligen hade sedermera att tilskrifwa den händelsen, min uti Frankrike gjorde lycka. Jag tilskrifwer det Guds nåd, som altid i de största farligheter ock mäst widtusenende motgångar lika såssom styrkt mitt hierta med mera frimodighet och ståndaktighet. Tiden förhalades imedlertid härmed, så att jag ejj förr än

1723 kom att wärkel. antråda min utrikes resa. Jag tog wägen öfwer Stralsund för att besöka min på LandtRügen boende k. Swåger Majoren Henric Gustaf v. Segebaden; ock efter ett par månaders förlopp reste jag med Postwagnen öfwer Lübeck, Hamburg, Bremen, Oldinburg, Delmenhorst, Ostfriesland ock kom igenom Gröningen ock Leuwarden til Harlingen wid SudZee der iag med den ordinarie Passagejaken årnade gå öfwer til Amsterdam.

Wij ankommo til Harlingen bittida om morgonen i början af October månad; der hände sig, att för det jag ejj wille låta präija mig utaf Styremannen på Träckschouten utan gjorde anstalt med en swensk officerare som war med i föllie ock min dräng, att wij sielwa skulle bära våra saker ombord på jakten, om de wahnlige bärare, som der kallas Treyers, ejj wille låta beqwäma sig för hwad skäligt wore; så hände sig, säger jag, att Styrmannen upwiglade 20 à 30 fulla båtsmän, men i synnerhet en, emot mig, som kom med en lång bahr knif i högra handen ock ställte sig gint öfwer ett litet bord, der iag satt ock drack Théé, samt skifwade ock swängde knifwen fram för mig

med hotelser att skära mig i ansiktet, som han alt beledsagade med det emot främmande wahnlige skällsordet mouff, mouff, til sade allenast min franska dräng att gå på jakten ock hämta mine Pistoler ock den swenska officeraren bad iag hålla mig ryggen fri, efter jag blefwe en man warse, som jämkade sig åt den sidan. Men innan min dräng kom tillbaka, inkom wärdinnan i huset, en liten mager men qwickögd ock hurtig ung menniska; hon lopp genast fram ock stälte sig tätt inwid den swäfwande¹⁰ båtsman, bannandes på honom för det att han anföll en hennes gäst, som wijste så mycken saktmodighet; men i det hon såg sitt ram¹¹ slog hon med kanten af wänstra handen båtsmannen ett så starkt slag på strupen, att han föll dånad til marken, då hon fullföljde slagen med sparkande ock trampande alt hwad hon kunde. De öfwrige, som gapade på denna lilla qwinnans tiltag, hade ejj blifwit warse, det min dräng bragte mig pistoler tilhanda; de sorlade wäl något då de såg huru deras hielte trampades, men de sågo mig med pistolen i handen tilreds att förswara wärdinnan, ty gofwo de sig alla ut. Jag tackade henne, betalte ock geck me min gewähr i handen ombord. Der fann jag ock igenkiende den mannen som jämkade sig åt mig i stugan under larmet; då yppade han sig, att han gjorde det efter han såg jag wore officerare ock stode i fara att omringas, ty tänkte han wara mig til hielp; han war en hollendsk Catolique, men hade tilförne warit i krigstienst, ty trodde han sin skyldighet wara, att ejj öfvergifwa en Embetsbroder. Att wid detta tilfället hafwa warit för het el. försagd hade bägge illa slagit ut; min Ståndaktighet ock min Saktmodighet upwäkte mig en Judith som öfwerwann den Hollendske Holofernes. Jag kom lykl. til Amsterdam, ock efter några dagars derwistande fohr jag til Haag.

Jag hade lärdt af min sal. k. fader, att man altid borde söka de bäste ock hederligste qwarteren, så wore man säkrast om att wara med godt ock hederligt folk utij omgienge; ty fohr iag inn på Kejsers hoff. Der träffade jag Cammar Herren, sedermera Presidenten, Gr. Carl Frid. Piper tillika med

¹⁰ Sannolikt av sviva (dial.) = " — — — sväva, röra sig. — — —

1. 1) sväva, svänga omkring. Vg., Bl.; 2) vifta; 3) svira, lewa i sus och dus. Vg. (Kinds h.). swäiv (ipf.-ä, . . . 1) sväva svinga. 2) svänga omkring. — — — (J. E. Rietz, Svenskt dialektlexikon. Ord- bok öfwer svenska allmogespråket. Lund 1862—1868. Faksimil. Lund 1962. s. 708.)

des föllieslagare H. Öf. Lⁿ. Philipp Tessin samt Cammar Herre, Baron Reinholt Cedercreutz, likaledes twenne unga Printzar af Saxen-Gotha. Jag feck här igenom snart tillfälle att bli anförd uti alla goda ock förnäme samqwäm samt åtnöt i synnerhet mycken höflighet utaf dåwarande Residenten, sedermera Enwoyë Extraordinaire H. Baron Preis, ock genom honom hoos alla de öfwrige främmande magternes Ministrer. Jag uppehölt mig dock ej mer än någre få wekor i Haag utan i föllie med förenämde Baron Cedercreutz förfogade mig til Paris, dijt iag anlände d. 1 Nowember A. D. 1723.

Jag skyndade mig att afgifwa de många ock hedersame Recommendationsbref med hwilka H^s. Ex^e. Riksr^d. och Feltmarskalken H. Gref Eric Sparre hade försedt mig, så wäl til Printzar af blodet, som til sine gamle wänner wid hofwet ock arméen, dem jag nu ej påminner mig alla; men i synnerhet til dåwarande Brigadieren Lenk,¹² som war Öfwerste för det gamla Sparriske Regimente, numera R¹. Suédois. Jag blef dock af honom aldra minst med den gunst omfattad, som jag hade orsak att tro, så i anseende til de starkaste förbindelser som H^s. Ex^e. hade ålagdt bem¹⁰. Brig^r. Lenk emot mig, som i anseende dertil, att H^s. Ex^e. warit hans enda upkomst ock lycka.

H^s. Ex^e. hade i alla brefwen begiärdt Capitaines fulmagt för mig, såssom redan Lieutenant under K. Carl XII. men H. Lenk wille aldrig emottaga mig til mer än Lieutenant. Imedlertid hände sig wid riksdagen i Stockholm samma åhr 1723 att R. St^s. PlaceringsDeputation satte mig til RyttmästareExpectance wid Östg. Cavellerie, så att jag ogiörl. kunde antaga mindre fulmagt än på Capitaine, såssom jemngod med den iag redan hade.

Detta lät iag H^s. Ex^e. H. Gr. Eric Sparre weta ock begiärdte, han tåktes lämna mig sitt förord til H. Grefwe Mauritz af Saxen¹³, som hade ett Regimente hwaruti woro redan åtskillige Swenske af mine wänner. Comte de Saxe, som särdeles gynnade de Swenske, tog mig ganska wäl emot ock gjorde sin högste flit att gå med min önskan igenom. Men dels des frånwaro genom flitige resor til Saxen; dels ock den Prewention Ministeren war kommen uti genom H. Lenk, att jag endast wore Lieutenant, gjorde att tiden förhalades; så att iag 1724 d. 15 Nowember företog mig en resa åt Italien för att se en gammal farbroder som kallade sig Stormfelt, ock som ofta skrifwit min sal. k. fader til ock begärdt mit ut til sig / jag tog wägen genom Turin, der iag träffade Felt-

marskalken Rehbinder, en swensködd adelsman som gjorde mig ganska mycken höflighet, sedan han likwäl först försökt mig ock funnit att icke jag, som många andre dem han nämde, war någon matliugare. Jag hade i sällskap en Kammar Herre wid namn Norrman ifrån Pommern men han wände härifrån om igen til Paris. / Jag fann min farbror, som war Öfwerste ock bodde wid Piazzan / uti en liten stad Castel Sant Giovanni, / gift och Catolique, men måste dock wid min afresa lämna honom någre Swenske gudelige böcker, dem han wäl gömde.

Min warelse hoos honom i 7. månader kostade mig wäl icke min pung, men så hade jag dock ej mer än återresan frij til Paris. Twänne g^r. årnade jag resa längre inn i Italien såssom til Venedig ock Rom, men siuknade bägge gångerna; så att då jag kom omsider 1725 uti Junij månad til hälsan igen, ock rykte kom om krig, samt att jag feck bref att Comte de Saxe wäntades tillbaka til Paris, g^g mig ej tid mer att bese flere Städer än dem jag sedt i Lombardiet; ock tog ånyo wägen genom Turin, ock efter få dagars uppehåll der, för att upwakta det Kl. Sardinska hofwet samt de öfwrige herrskapen som jag wid framresan blifwit kiend utaf, skyndade jag mig på återresan til Paris. Jag gynnades wid afskedstagande af Konungen med ett nådigt tilstånd att/ icke allenast att bese hele det berömda Citadellet wid Turin; utan ock/ att under wägen genom skriftel. ordres til Commendanten i fästet La Brunete wid Suze, att derstädes bese alla fästningswärken, der konsten war kl. lika såsom twingadt sielfwa Naturen til undergifwenh. ock lydriad.

Wid ett ställe benämndt La Verpillière 5 mihl ifrån Lion hade jag igenom en rese Camerades oförsigtige hetsighet så nära blifwit olycklig. Han war fransos til Nation, men des Stånd feck iag ej weta; dock tyktes han mig wara af ingenieur métier på den upmerksamkeit han under namn af min kammartienare wijste wid fästet La Brun-

¹¹ ram = " — — [2] b) se sitt ram, se (o. utnyttja) sitt tillfälle (särsk. att skada l. angripa ngn), se en möjlighet till ngt; särsk. om (jägare l.) rovdjur på jakt. — —" (SAOB 21, R 198 f.)

¹² Jacob Gustaf de Lenck, 1670–173[4?], chef för Royal Suédois 1714, fransk generalmajor 1731, svensk friherre 1734 (ointrod.).

¹³ Hermann Moritz, greve av Sachsen, vanligen kallad Maurice de Saxe eller le maréchal de Saxe, 1696–1750, son till August den starke och Aurora Königsmarck, marskalk av Frankrike 1744, generalmarskalk av Frankrike 1747.

etes aftagande¹⁴, då wij blefwo allena. Denne hade i sitt föllie ock Chaise en Engelsman, wij knapt kunde förstå. Samma fohrman som skiutsade war också ägare til den andra Chaisen ock hade efter wahnligheten entreprenerat hela wår resa. En mihl el. något innan wij kommo til härbergen att spisa middag el. att ligga om natten gingo wij, fransosen ock jag, utur wåre Chaiser längs med wågen i Engarne för att, änskönt utan hund, skiuta waktlar.

Så hände sig, att wid förbijgående af ett litet enstakadt hus på fältet, der många bönder gingo på Engen ock slogo, kom en lös hund ifrån hemmanet ock en 10 à 12 åhrs flicka efter oss. Ock som hunden geck efter min Camerade ock skälde på honom wände han sig i hast om ock skiöt hunden i hiäl, innan jag feck ropa ock be honom låta blifwa. Flickan började då att skrika ock iag att bannas, men alla böndren på ången att springa ifrån sitt arbete efter oss; bonden sielf af hemmanet ropade efter sin byssa, den han i wår åsyn pålade ännu en kuhla. Wij skyndade oss imedlertid att gå det forstaste wij kunde, för att komma på wågen igen. Jag blef då warsse wid en bred graf, som wij nödwändigt måste öfwer, att 7 karlar lågo på andra sidan och sofwo, men wacknade af deras skrij som ropade aux voleurs, aux voleurs. Jag war bättre til fots än min Camerade, så att iag i ett skutt språng öfwer grafwen, men han, som nödgades stiga ned ock krypa upp igen, fruktade jag skulle öfwergifwa honom ock ropade på help. Då han kom up, feck han se att jag med byssan i anslag höll de 7 karlar stilla ock i respect, som annars hade kunnat mota oss ock som derföre fingo förebråelse af de efterkommande. Då wij omsider kommo på wågen stod en gammal gråhårig man der wågen krökte, som hade hördt skrijet ock hade sin lije i största hugg, ock sade: Stå! men jag som war främst nödgades lägga an och syfta på honom med tillsägande att strax nedlägga sin lije, el. sköte iag; wij woro inga röfware, han kunde komma till ången skulle han få se det. Gubben lade ned lijen ock wij skyndade fort. Wij träffade då 2^{ne} barfota munkar. Jag tog den ena wid manteln, släpade honom med mig ock bad honom stadna de uhrsinnige Menniskior, som förföljde oss, ock hindra menniskiblods utgiutelse. Jag hade utom min bysse beredd, 1 par pistoler i bältet ock en hirschfångare, min Camerade hade laddat sin byssa under gåendet ock hade dertil en Bajonette, så att der hade kunnat bli någre lif til spillo gifne. Detta gjorde så mycket, att munkarna uppehöll

böndren en stund ock wij hunno äntel. fram til wåre Chaiser, der min dräng strax kom til mötes, med ännu en byssa ock 1 par Pistoler. Då feck jag först tid att rätt känna min Camerade för sin hetsighet ock oförsigtighet, som snart kunnat föra oss i den swåre omständighet att i nödwåhrn döda flere menniskior, men omsider sielwe också bli dräpne, el. åtminstone sargade ock såsom röfware fångslade ock förde til domaren, der wij ej kunnat ungå hård dom. Efter sådan lagpredikan rådde jag honom til att betala den skutne hunden. Jag lät derföre inkomma bonden ock hans hustru samt på godt maneer wijste deras ofog att giöra ett sådant uplopp, då de kunnat komma fram ock begära årsättning m. m., hålst de nog kunde se hwad fara de sielfwe warit uti, om de hunnit upp oss. Slutet blef, att de fingo sin hund wäl betalt. Dock nödgades wij wid afresan gå til foot wid sidorne af wåre Chaiser, efter min dräng hade hördt dem samrådas att wänta oss utanföre byen.

Wij sågo dem ock wärkel. 30 til antalet wid häckarne längs wågen. Detta La Verpillière war mig ett nödeligit ställe, ty wid framresan 1724 hade /kammerherren Norrman ock jag/ legat der öfwer natten, ock då wården, som war en stor reslig karl, wille för mycket skinna ock öfwersättia wår förtäring ock quarteret, blef min Camerade så förifwrad, att han med en knyttel¹⁵ slog honom ett hårdt slag öfwer kinbenet; men wården tog til ett långt spett ock wille rädda Norrman därmed igenom då jag /som i det samma wille bäre mine Pistoler uti Chaisen/ til all lycka satte den ena emot wården med ena handen ock med den andra kastade iag Norrman utom dörren. Detta påminte sig nu en Piga i werdshuset, då hon igenkiende min dräng, men som han nekade ock wården nu war siuk, så blef ej mer någon fråga derefter. Häraf kan man lära huru det är, att ej öfwerihla sig ock låta en hastig wrede få öfwerhand. Men också att med en försigtig ock behiertad Ståndaktighet öfwerwinna fara, uti hwilken man antingen sielf satt sig el. kommit genom andra. Jag kom således oskadd til Paris igen uti Julij Månad 1725. Comte de Saxe utwårkade jämwål Capitaines Réformé /d: 9 Decemb: 1725/ fulmagt för mig wid sitt Regimente, dijt iag dock ej

¹⁴ avtaga = " - - - II. taga mått (dvs. verkställa mätning) av I. taga bild av ngt. I) ... a) (†) taga(mått) av ngt; (upp)mäta (ngts storlek o d). - - -" (SAOB I, A 645).

¹⁵ knyttel = " - - - knölpåk, käpp; kavle. - - -" (SAOB 14, K 1710).

förr anlände än åhr 1726, då Regimentet låg i Garnison uti Valenciennes. 1727 blef et exercitie läger wid Berlemont commenderadt utaf Prince de Tingri¹⁶, sedermera maréchal de Luxembourg; men iag siuknade nära döden ock måste föras tillbaka til staden, sedan jag i lägret förloradt min goda svenska dräng.

Samma åhr hade Cte. de Saxe företagit sig en expedition på Curland der han blifwit utkorad til Furste; härtill hade han /med hofwets tilstånd/ utsedt 12 officerare af sitt Reg^{te}., mästedelen Swenske, hwaribland äfwen mig. Men aldenstund wij ej kunde el. borde gå som avanturiere utan Konungens Specielle tilstånd, så kom wår resa först att uppskiutas, ock omsider att aldeles afstadna, sedan ryssarna förskingradt de få Curleandske Troppar, som Cte. de Saxe hade samlat.

/1728. blef en Lieut^t. wid Lifcompagniet befordrad til Cap^{ne}. som efter Regimentets gamla missbruk wille taga tour framför mig ock 3^{ne} mine äldre Camerades. Men som iag ej fann mig derwid, reste iag til Paris utan tilstånd endast för att ej exponera min Öfwerstes Cte. de Saxe Reg^{tes}. myndighet med Kl. Commendantens i Verdun. Jag anförde med Cte. de Saxes samtycke min klagan wid hofwet ock wijste att både Konungens fulmagt ockienst samt min tour kränktes derigenom att en med Lieut^e. fulmagt, som af missbruk ock twärtemot Kl. ordonnancer gjordt Capitainesienst i Regimentet, skulle med samma fulmagt taga tour framför mig såssom med Kl. fulmagt på Capitaine försedd m. m. Jag hade långt förut rådgjordt härom med H. Brigadier Lenk, som funnit mitt påstående billigt ock styrkt mig att gå med saken til hoffs, när Casus skulle tija; ock ehwad officerare, högre ock lägre, utaf franske Regimenter, som iag härom hade rådfrågat, dömde mig alla til rätt. Men det hände sig, att Öf. Lⁱ. Krämer, en Lifländare, förestälte Brigad^r. Lenk att nu wore tilfälle til att få för de andra Tyske Regimenterne samma förmon som Saxe el. förra gamla Greders Regimenter hittills allena usurperadt, ock hwarigenom en Chef altid kunde giöra 3 officerare sielf efter behag, emedan han altid war mästare att taga til sitt LifCompagnie hwem han wille m. m. Detta antog Brigad^r. Lenk strax ock öfwertalte Cte. Saxe att wid hofwet anmärka, det iag wore utan tilstånd rest ifrån garnison, för att Sollicitera emot min Chef; att sådant kunde tiena til elakt ock farligt efterdöme i ett Regimente, som fåå åhr förut under Brigadieren Baron Carl Sparre warit ganska

oroligt ock twedrägtigt, om iag nu komme segrande tillbaka igen m. m. Så snart Ministren hörde att iag war rest utan lof bort, änskönt Cte. Saxe sedan utwärdadt det för mig, sedan iag war ankommen til Paris, frågades ej mer efter hwarken Konungens el. min rätt: Jag feck afslag; gamle. Regimentsmissbruket blef gilladt, som alla de öfwrige finga sedan nyttia; ock Ministren frågade, om Cte Saxe wille, skulle iag sändas i Arrest på ett Citadel. Men härtill wille Cte. Saxe icke samtycka utan sade sig hafwa wunnit fördel nog, utan begärde ännu 3 månaders prolongation för mig att wistas hoos honom. Sedan iag sedt min dom wid krigsexpedition och kommit til Cte Saxe, frågade han mig, om iag icke gjordt bättre, att iag låtit saken hwila wid hans gjorde beslut, efter mine äldre Camerader som woro i samma Casu ej biträdde mig, swarade iag: det wore ej mitt fel, om de woro mindre warse om deras heder än iag. Ty Konungen, men ingen annan, tilkom det att ändra den tour ock rang, som en fulmagt gaf. Mitt swar ock upförande behagade honom. Ock han blef sedan min wän mer än förr./

/1729 uti Junij månad feck jag tilstånd att resa til Sverige, der man i min frånwaro anstält en Process emot mk. moder för att afhända henne ock hennes barn Sonstorp såssom ännu obetalt altsedan 1700. Jag hade gått til siös uti Dunkerken, stötte utaf Styrmannens oförsigtighet på en sandbank wid Norrfart Land¹⁷ utanför Engelske wallen¹⁸ men kom lyckel. utaf ock resan fortsattes. Wij utstodo dock en häftig storm på norrska wallen wid näset, ock då winden blef god, att wij hunno til Öresund, kom ett lugn öfwer oss, som nödgade skepparen att låta buxera skeppet, men en stor hollendisk fleut, som kom med god wind utur sundet, hade så när seglat oss i qwaf. Om det skedt woro wij alla beredde på att springa holländaren ombord ock hämnas wår skada. Med det behöfdes til all lycka ej. Jag gick i land wid Helsingborg ock fohr landswägen til Sonstorp./

Wid hemkomsten fan jag Tinget redan för handen, men begärde ock feck upskof. Nästa Ting derpå hade jag den lyckan,

¹⁶ Chrétien-Louis de Montmorency-Luxembourg, prins av Tingry, 1675–1746, marskalk av Frankrike 1734.

¹⁷ Sannolikt avses Northforeland på Kents östra kust.

¹⁸ vall = ”--[II] 3)a) Kust, strand. ---b) (sjöt.) Brant kust. ---” (A. F. Dalin, Ordbok öfwer svenska språket. Sthlm 1850–55. Faksimil. Sthlm 1964. s. 655.

ehuru större delen af Sterbhusets papper woro tillika med Sonstorp 1713 upbrände, att igen finna bewis, huru Contreparten falskel. föregifwit sig wara ännu innehafware utaf kiöpebrefwet, ock att det ej war annat än sälljarens exemplar af KiöpeContractet, men att sielfwa kiöpebrefwet warit wid domstolen upwijst ock upbuden der påteknad, fast det nu war förbrändt. Detta med flere Sterbhusets angelägenheter höllo mig hemma in til

1731 då jag biwistade riksdagen i Stockholm. Ock blef omsider af alla Camerader wid Östg. Cavallerie Reg^{te}. öfwertald, att med Kl. M^{ts}. tilstånd d. 1 Julij 1731 byta min expectancelön med Öf. Lⁿ. Nierot emot des Vadstena Compagnie med mellangift af 18000 d. km^t., men som då blef liknelse til krig utomlands reste iag uti Julij månad åter ut igen siöledes ifrån Göteborg öfwer Engeland ock kom til Regimentet som låg uti Valenciennes i garnison. 1732 blef Regiment commenderadt til garnison uti Metz ock hade ett excitieläger under Gn^l. Belleisle¹⁹ wid Richemont samt 1733 befahltes att arbeta på fästningswärken wid Metz./

Uti den Politiske werlden företedde sig utom detta åtskillige andre moln som tycktes bebåda krig, men de skingrades dock, dels genom negociationer, dels genom wäntan på någon til upprinnande händelse. Den företedde sig ej förr än wid Konung Augusti dödsfall som tjemade samma år. Konungen i Frankrike wille då förskaffa sin swärfader K. Stanislaus på Polske Thronen igen; men Keijsaren ock ryssarne deremot Chur Printzen af Saxen.

Detta föranlät Frankrike att förklara Keijsar Carl VI krig ock att om hösten uti Sept. månad gå med arméen öfwer Rhenströmmen wid Strasburg för att belägra riksfästningen Kell, under Feltmarskalken Berwijk, en naturlig son utaf K. Jacob II i Engeland.

Jag hade den olyckan att kort förut siukna af en swår fråssa uti Cantonnerquarteret Schweighausen icke långt ifrån Hagenau. Men kom dock så mycket til krafter igen, att jag anlände til belägringen samma dag som fransoserne om natten började beskiuta fästet ock utanwärken, så att jag kunde göra tjenst. Men som Commendanten öfwer de Keijsarl. Troppar, som woro til besättning, gjorde ett slätt försvar, så gaf han sig med dagtingan, efter några få dagars uthärdad belägring. Arméen rykte sedan bättre ned längs med Rhenströmmen ock slog läger wid Lichtenberg, men företog inga vidare operationer utan geck til Frank-

rike tillbaka uti winterquarter. Då jag under marchen åter inföll uti fråssa i December månad, som warade mig tidetals uti 3 1/2 år.

1734 skulle arméen gå tidigt i fällt äfwen under Feltmarskalkens Berwicks anförande. Cte. de Saxe hade utnämndt en gammal Capitaine af des Reg^{te} benämnd Roussinger ock mig til sine Adjutanter (aide de Camps) Men min feber höll mig mäst ständigt wid sängen, ock ett maktlöst tilstånd, så att då Cte. de Saxe reste til arméen genom Metz (der iag då war) förmådde jag ej att föllia honom.

Min otålighet häröfwer föranlät mig att öfwer gifwa de alt dertils brukade läkemedel ock anförtro mig en Apotekare, som brukade bota frässan med kräkemedel af Tartro Emetico uplöst i mycket wattn. Detta nyttjade jag under Apotekarens egen ock ständiga tilsyn just den dagen, då min General reste igenom staden ock hedrade mig med sitt besök, önskandes mig en skyndesam bättring; han sade sig så mycket hellre se det som han trodde, det något hufwudsakeligit skulle oförtöfwadt företagas.

Här igenom ökades min oro öfwer min långsamma siukdom, samt min åtrå att straxt orka sittaa til häst. Det gjorde också mycket, att jag 4te dagen derefter gaf mig på wägen til att förfoga mig til arméen.

Jag träffade den just wid upbrotet d. 1. Majj, då den geck öfwer Rhenströmmen wid Fort Louis med en Corps af 12000 man utwalde Troppar under Gn^l. L^l. (sedermera Feltmarskalken) Hertigen af Noailles²¹, samt Gn^l. Majorerne (Maréchaux des Camps) Cte. de Saxe ock Marquis D'Herouilles befäl.

Wij marcherade den dagen til Rastad. Jag bytte der bort om natten en spansk månadsblind häst emot en ungersk som war enögd, men som gjorde mig god tjenst; jag sannade då ordspråket: troquer son cheval aveugle contre un borgue. Från Rastad bröto wij hehlt tidiga upp ock marcherade emot de härlige förskantningar / som Keijsarl. Generalen Schmezzau låtit förfärdiga under hela wintern / dels af klufwit groft

¹⁹ Charles-Louis-Auguste Fouquet, hertig av Belle-Isle, 1684–1761, marskalk av Frankrike 1741, krigsminister 1758.

²⁰ James Fitzjames, hertig av Berwick, 1670–1734, son till Jacob II av England och Marlboroughs syster Arabella, marskalk av Frankrike 1706.

²¹ Adrien-Maurice, hertig av Noailles, 1678–1766, marskalk av Frankrike 1734.

Eeke wirke reveterade Bastioner ock Cour-
tiner, försedde med nog diupe, men torre
grafwar; dels af Retranchements giordt utaf
långa Träen som, med storändarne inåt Re-
tranchementet, utgiorde ett godt bröstwärn,
ock med hela det öfriga af trädet, hwars
qwishtar woro hwassa huggne, formerade
lika såssom en glacis; altsamman genom
sina anglar wäl förswardat ock dertil försedt
med många Blockhus, eller machicoulis,
längs hela linien alt ifrån en fläck up uti
Skogsbygden wid namn Malschheim ock
neder til Rhenströmmen. Ett ganska härligt
ock wäl anlagd men kostsamt wärk, som
äfwen sades hafwa warit för wederbörande
ganska indrägtigt. Men det förnämsta
felles. Godt ock tilräckeligt manskap til att
förswara ett så wäl inrättadt förswarswärk.

Under marchen upsnaappades alla dem
man såg i fältet för att hindra kundskapare
til fienden. Jag såg då ett ömkeligt prof
upp på den wärkan som stor fruktan ock
räddhoga kan åstadkomma på menniskian.
2^e huzarer hade blifwit en bonde warsse på
fältet, som geck åt den sidan af/de före om-
talt/Linierne; den wille de inhämta ock
föra til Hertigen af Noailles, men han wille
icke bida utan sprang öfwer dike ock graf-
war, så att huzarer aldrig kunde få honom
fatt. Hertigen skickade först 2^e sedan 4 Dra-
goner med befallning, att sitta utaf ock til
foot mota den flyktige bonden, men förböd
att skada honom. Omsider fingo de honom
fatt, ganska utmattad ock andetruten, men
så ifrån sig kommen til sine sinnen, att det
war ogiörliget få något förnuftigt ord utaf
honom; han war just blefwen fånig ock för-
wirrad af den skrämsel han tagit til sig för
de eftersättiande huzarer.

Ty en af wägwijsarne, som kiende honom
igen, försäkrade att han wahnligen ej wore
sådan. Hertigen lät strax slå honom åder
ock sköta honom; men mig är obekant, om
han kom sig före el. ej. Wij anlände til
Malschheim om aftonen wid Sohlbergning-
en. Strax begärdte Cte. Saxe en liten Es-
corte under Öf. Lⁿ. Galleau af ett frij Com-
pagni, som kiende skogen ock tilgångarne
öfwer el. omkring Bergen, samt 4 huzarer til
att Recognoscera linierne i den Trakten
som war aldeles på wänstra flygelen der
ofwannämnde Retranchement utaf långa
Träen wore giordt. Wid hemkomsten aflade
min Gn^l. sin Rapport, föreslog sin Plan til
den stormning af detta Retranchement, som
war honom uppdragit, att med sitt avant-
garde af 6 000 man wärkställa.

En stark tökn, som war d. 2 Majj i första
gryning, giorde att wij ankommö aldeles

ospejjade til den orten som war utsedd at
angripas.

Cte. Saxe giorde Halte på högden fram-
manför Retranchement för att sätta Trop-
parne i den ordning anbefaldt war, neml. uti
en Colonne inf^e. midt uti anford af honom
sielf; ock understödd utaf en annan i Re-
serve i andra linien, ock en Colonne Caval-
lerie ock Dragoner på höger, samt en likale-
des på wänster. Desse hade ordres så snart
infanterie attaquerade Retranchementet att
söka öpningarne som woro med bohmar
försedde ock derigenom bryta inn ock af-
skära fienden Retraiten til sine Blockhus.
Men detta blef illa wärkstäldt, ty under det
att de Troppar inf^e. som skulle storma
giorde det med all hurtighet under fiendens
eld, kom en oförwäntad eld bakifrån den
Colonne som war i Reserwen, igenom hwil-
ken icke allenast många soldater af den
främsta blefwo skiutne i ryggen, utan Ca-
vallerie Colonnerne, som ej wesste hwadan
den elden kom, el. om icke någon fiende
wore bakom oss, försummade att i tid be-
mäktiga sig bohmarne. Deraf hände, att se-
dan fienden, som der ej war mer än 300
man stark, såg det grenadererne redan kräl-
ladt sig upp, utan att låssa ett skott, öfwer
det swåraste af de spitzade qwishtarne i Re-
tranchementet, gofwo de sig på flykten
öfwer en stor slätt men dristade sig ej att
intaga det der warande Blockhuset utan in-
togo sedan en liten Skog, til thes de kommo
på en annor slätt, der de kastade sig uti ett
wäl försedt blockhus, dock utan Canoner.

Om ej den Confusions elden af unga oöf-
wade Soldaters hetsighet upkommit, men
ordres blifwit efterfogde, hade ej någon af
fienden kunnat undslippa, som nu ej förlor-
rade en enda man; deremot wij förlorade 27
döda, ock imellan 60 à 70 blesserade. Det
war lycka att Cte de Saxe ej blef sielf skuten
eller säråd, ty utan det, att han war träffel.
känbar för fienden med sitt Blå RiddareBand
ock Stierna på lius råck, red han en stor
Pålsk guhl häst ock satt intil sielfwa de yt-
terste qwishtarne af Retranchementet med
en stor Eek bakom sig, uti hwilken ganska
många kuhlor af wår egen Confusionseld
slogo på alla sidor. Denna behiartenhet för-
wärfwade honom så mycken kierlek ock
högaktning af Regimentet Piedmont som
war främst i des Colonne af attacken, att
hwar gång jag red igenom des läger kommo
Soldater ock budo mig hälsa min Gn^l.

Sedan fienden således Retireradt sig, an-
kom Hertigen af Noailles sielf under det att
Cte. de Saxe war i marche efter fienden,
som efter inlupen Rapport redan hade satt

sig uti Blockhuset med de 800 man som deruti kunde rymmas; de öfrige som varit på linierna utdelte drogo sig emot deras högra flygel.

När wij woro komne genom en liten skog som skiljde bägge slätterne, sågo wij fienden innom Parapeterne af Blockhuset upställd, då Cie. de Saxe så wäl som grenaderarne begärde utaf Hertigen af Noailles att få attackera dem der; men feck til swar, han wille afwakta Canonerne, som han efterskickadt. Jag ärböd mig då, att med en trumslagare gå fram ock upfordra dem; men feck ej el. lof; utan Cie. de Saxe måste draga sig tillbaka til den första sletten ock det derstädes öfwergifne ofulkomnade Blockhuset, då han om natten feck weta fienden i all stillhet dragit sig undan åt Durlachiska sidan, som hiertel. förtröt honom. Hela denne Expedition af Eblingske liniernes intagande geck långt lyckligare än man förmodadt. Ty Planen war att anfallet på liniernes högre flygel, som war den starkaste, skulle ske så snart skotten hördes af attacken på den vänstra.

Men dimbor ock motwäder, dock mäst fiendens ringa ståndaktighet, gjorde att ingen eld hörds til den ort hwarifrån den andra attacken skulle ske. Så att då Tropparne dijtkommo funno de alla desse starke värken öfwergifne ock wägen öpen lämnad för arméen att tåga fram, som annars säkerl. hade haft swårt att, utan en formlig attacke med Canoner, öppna ock bemästra sig ingången. Feltmarskalken tågade allenast sakta efter de någre 20 000 man af fienden som drogo sig undan åt kanten af det ryktbare lägret Heilborn. Hwad orsaken war, kunde wij småfolk ej gissa; men det är wisst, att om arméen skyndat sig mera ock ej uppehållit sig en hel månad uti lägret wid Bruchsal, så hade fienden kunnat så coup-peras ifrån Philipsburg, att ej mer än den gamla swaga besättningen, som redan låg der, kunnat inkomma. Odygden att maraudera war förträffel. inritad uti franska arméen, som ganska mycket förtröt ock förargade Feltm. Berwik. Deremot hade dåwarande Gn^l. L^l. ock Grefwen sedermera Hertigen ock Feltmarskalken Belleisle, som med en särskild Corps d'armée intagit Traubach men stötte nu til stora arméen wid Kirrloch, infördt den ordningen under sin marche att soldaten fann för sig i lägret halm, wed ock grönsaker, så att han ej behöfde att så trött som han war söka sig om någon förnödenhet. Att hämma dette marauderie befalltes på ordrene, att så snart generalmarche (La generale kallad) slogs,

skulle appel (uprop) ske i alla Compagnier; ock eho som då ej fanns närwarande el. på wakt el. commenderad, skulle han anses såssom Deserteur. Arméen mijste på det sättet wid en enda appel öfwer 3000 man som icke dristade sig til arméen igen utan nödgades gie sig inn åt landet el. taga tienst hoos fienden.

Men detta hämmade dock ej odygden. Då Cie. Saxe war en gång commenderad med ett Parti, sågs en myckenhet folk på en stor äng merendels uti skiortärmarne. Jag feck befaling att rida dijt för att tilse, om det icke wore franska soldater; ock i fall så wore, att uti Cie. de Saxe namn befalla dem skynda sig til sine Compagnier igen, så framt de wille undwika faran af det straff som dem förestode. Jag kom, ock fann dem alla wara fransoser. Men de ropade på långt håll, att ej nalkas dem; de hade mycken högaktning för Cie. de Saxe; men att de nu hade sine wärff för sig, som ej angingo honom. De önskade honom lycka til sitt, allenast han icke befattade sig med deras giöromåhl. Jag böd til att i sakta skred nalkas dem ock berättade dem imedlertid mitt ärende; men då de började att råda mig med alfwar ifrån att längre uppehålla dem, ock jag förmärkte det de woro alla med wärjor försedde, hälsade jag dem höfliga ock red tillbaka.

Wid de många Detachements eller fourageringer som min Gn^l. commenderade träffades dock aldrig någon fiende. Men då han en gång red för ro skuld med Hertigen af Noailles att recognoscera Philipsburg, men skulle dock wara kl. 4 wid högwarteret tillbaka för att emottaga dagen, hade han på återresan tillika med oss 2^{ne} sine aide de camps, en annan officerare af sitt Reg^{ie}. ock 3^e betienter så nära fallit fientliga huzarer i händer, som smugit sig innom feltwakterne inn uti ett behte ock til lycka för oss hade mer hug til att röfwa ledige hästar, än att se efter annat.

Wij hade ingen wägwijsare i en okiend mark, men 2 mihl att rida; då kom det oss alla til pass att varit wahne på jagt ock att kienna skog och mark; ty wij hittade sielfwe skogsledes tillbaka ock ankommo til rättan tid til högwarteret.

Kort derpå berändes riksfästningen Philipsburg; men floden kom så häftig ifrån bergen i Schweiz med Rhenströmmen, ock fästningen war blefwen förstärkt med friskt manskap, ock Printz Eugene med Kejsersl. Riksarméen i fullt antågande til stadens befrielse, så att med belägringen geck långsamt och stråwt. Löpgrafwarne woro på

wisse ställen så upfylde med wattn, att Tropparne wid an- ock aftågande hellre gingo på bröstvärnswallen ock klädde skott från fästningen, än att wada i wattnet långt öfwer knäet. En gammal Gn^l. L¹, Marquis de Lenville, som ej kunde gå uti wattnet, ej el. jag för min ständigt ihållande feber ock mattighet, nödgades gå på bröstwärnet, hade så nära fallit hufwudstupa i wattnet, om jag ej warit så lycklig, att komma honom med mine swage krafter til hielp.

Feltmarskalken Hertigen af Berwik blef utaf en Canonkula til döds skuten en morgon då han wille sielf bese, huru nära man kommit med löpgrafwarna intill betäkte wägen. En soldat hade förut warnadt honom för det stället, der han wille se öfwer bröstwärnet, såssom farligt. Hertigen blef dock stående ock sade, han wille allenast se litet, men i det samma han wille stiga ned blef hufwudet honom afskutit, som han stod imellan en sin ock sin måg. Någre dagar efter ankom Prinz Eugene med Kejsler- ock Riksarméen. Wid des ankomst til — wesste man ej annat än att Circonvallations linierne skulle samma natt bestormas. Gn^l. L¹. Gref Bellisle ock Cte. de Saxe wille man skulle gå utur Linierne ock nyttia tilfället under den Confusion som märktes uti fiendens stälning ock marche. Den förre i synnerhet begärde allenast Kl. Huströpparne, alla Dragonerne ock 20 000 man inf^e. Så tiltrorde han sig med fördel kunna slå fienden utur fältet: Men aldenstund en Maior utaf Noailles Reg^{te}. inf^e. kort förut gifwit förslag på de sedermera så kallade warg-holer (wolffs-grüben) hwilka, om de warit en anfallande fiende aldeles okunnige, kunnat giöra des anfall icke allenast fruktlöst, utan ock ganska wädeligt; ty swarade Gn^l. L¹. Marquis d'Asfeldt,²² som efter Feltmarskalkens död hade befälet, att man kunde så wäl slå fienden samma natt wid des attaque af Linierne, utan att behöfwa wåga sig der utom. Men fienden kom icke. Han hade twifwelsutan fått weta samma natt hwad som för honom tilreddes. Han kunde således ej utan andra ock flere anstalter mot desse holer wåga någon Storm. Men wisst är det, om desse holer ej blifwit just då påtänkte ock wärkstälde, war Retranchementet förut sådant att det ej kunnat förs- waras.

Det hände sig en gång då Cte. de Saxe war Maréchal de Camp af tranchéen att en mächtig ock ansenlig eld af mousqetterie hördes på wänstra flygeln af löpgrafwarne. Jag feck befaling att tilse hwad det war ock att taga min stutsare på armen. Då jag kom fram

fann iag der dåwarande Capitainen sedermera Generalen Baron Gustaf David Hamilton, som berättade mig att fransöska soldaterna woro förifwrade emot en officerare utaf fästningen, som twifwelsutan på trots ock i fyllerij upstigit af betäkte wägen på glacine ock blef der stående att kläda skott, under det han hotade emot tranchéen med en käpp. Han hade wäl en Camerade med sig, men den geck allenast rätt fram utan hotelser. Detta sågo alla så att många budo mig, att lossa min stutsare emot denne så öfwerdådige som wettlöse officeraren. Jag lät mig också öfwertalas ock sköt honom öfwer ända, dock ej til döds, som sedan försportes, då staden war öfwergången; häraf blef ett stort gny ock begabelse ibland soldaterna som wäl tackade mig. Men iag säger detta ej til mitt beröm, ty det är ej en officerares höfwa, att så enskildt lika såssom mörda någon, utan ordenteligt anfall. Så att om jag wid samma tilfälle fått skada, hade sådant wärkel. warit utan mitt kall, ock min Konungsienst dermed icke befrämjad.

Imedlertid belägrades Philipsburg alt fort ock ett utanwärg efter annat bemäktigades, oakadt att franska arméen war så godt som belägrad sielf utaf den öfwerflödande floden ock stadsens starka garnison på ena, ock af Kejsler- ock Riksarméen på den andra sidan.

Denne böd wäl til en gång att anfalla Circonvallations högra flygel, såssom nog swag i sig sielf, ock genom wattuflod nästan afskiljd ifrån den öfrige delen. Cte. Saxe blef derföre anförtrord, att fatta Posto med en Corps af 4 å 5 000 man på flottbron wid Germersheim ofwan före Philipsburg, för att hindra de wid Russheim förfärdigade båtar, med manskap besatte, att afskära Communications bryggan ock att sedan inlasta manskap uti Staden. Men derhoos hade min Gn^l. ordres att afsända ifrån sin corps 2 Reg^{ter}. Dragoner til Gnl. L¹. Gr. Querchij undsättning i nästomtalte linier så snart han finge höra smällar åt den sidan.

Detta kom Cte. de Saxe illa til pass, som hade säker underrättelse om hwad som tilstältes wid Russheim. Jag blef för den skuld skickad 2 gr. om natten til förb^e. Gn^l. L¹. Querchij med föreställningar om nödwändigheten att få behålla Dragonerne til bryggans försvar, men fåfängt; det som mäst oroade Cte. de Saxe, war att hans mästa

²² Claude-François Bidal, markis av Asfeld, 1667—1743, generaldirektör wid fortifikationen 1718, marskalk av Frankrike 1734.

styrka bestod sedan utaf Schweitzer Regimenter, som genom deras Capitulation hafwa sig förbehållit att aldrig gå öfwer Rhenströmmen; så att han fruktade, det den delen af bryggan som med Dragoner war besatt skulle sedan blifwa obesatt. Men då en hurtig officerare, Lieutenant utaf Konungens Schweitzergarde wid namn Castella som hörde detta Grefwens tahl til mig, strax yttrade sig: det schweitzarne icke hade Stång med sig för att mäta bredden af elfwen i natte tid; gladdes Cte. de Saxe, tog han honom i famn ock berömde des hurtighet samt gjorde strax derpå ny Disposition, i fall Dragonerne påkallades; som skedde kort derefter. Fienden gjorde wäl anfall ifrån landsidan emot det yttersta af linierna på högre flygeln, men som de funno der godt motstånd, så drogo de sig snart tillbaka igen efter ett nog swagt anfall. Det som war med båtar tillärnad emot bryggan blef derföre aldeles ute. Prinz Eugen drog sig derpå med Keijserl. ock Riksmarméen tillbaka, ock fästningen gaf sig på dagtingan. Under hela belägringen, oakad min skröplige hälsa, gjorde iag min tjänst med Regimentet efter min tour wid belägringen ock desimellan min Aide de Camps syssla hoos Cte. de Saxe, til des jag omsider efter stadens öfvergång siuknade aldeles ned ock nödgades blifwa efterlämnad uti Spire, då Gn^l. L^l. d'Asfeldt, som fått Feltmarskalks fulmagt tillika med Hertigen af Noailles marcherade med arméen åt Maintz för att draga fienden åt den sidan, medan Hertigen af Noailles med Cte. de Saxe i hast gingo tillbaka ända til fort Louis ock med de Troppar som de under wägen togo med sig, gingo öfwer Rhenströmmen, i tanke till att bryta inn i Würtembergske landet under des Hertigs ock des Troppars warelse wid Arméen på Mainströmmen. Men Hertigen af Würtemberg förekom sitt lands förestående olycka genom en så skyndsam som wäl inrättad marche, så att Hertigen af Noailles med oförrättadt wärfw måtte draga sig til arméen igen, som imedlertid också hade dragit sig upföre Rhenströmmen igen förbij Strasburg ock Kell emot Schwarzwald ock Brissac.

Wid desse tåg kunde jag ej wara följaktig för siukdom, men kom dock til arméen ock min General igen wid lägret wid Offenburg. Min General, /som med ett detachment war samlad wid Cell uti Schwarzwald/ siuknade sielf ock fördes til Strasbourg, der han förblef, til des arméen emot slutet af November geck i winterquarter ock jag med Regimentet Saxe til Verdun i garnison, der

jag hela wintern merendels plågades af min swåra fråssa. Under tiden reste jag dock til Metz för att ömssa luft ock hade då tilfälle att bli ännu närmare känd af Feltmarskalken Gr. Belleisle; jag yppade då för honom mine omständigheter som ej tilläte mig att längre fortfara uti Kl. M^{ts}. af Frankrike tienst så snart dette kriget wore til ända, i synnerhet som jag ej såg någon dag til att förnöija den skälige ambition, jag såssom främling borde hafwa til att giöra framsteg, då jag uti främmande tienst upproffrade mine penningar ock wågade mitt lif m. m. Men att jag ej högre önskade än att fortfara i tiensten, om jag derwid såge något hopp wara om befordran. Feltmarskalken, som både i garnison ock sedan under bägge Campagnerne lärdt wäl kienna mig, swarade, jag skulle hafwa något tålmod. Han wille i samråd med Cte. de Saxe tilse wid hofwet, hwad som wore möjeligit att giöra til mitt nöije, för att qwarhålla mig i franska tiensten. Men dåwarande Ministeren war ej att förmå til bifal på desse herrars ansökning; jag bad dem fördenskuлд ej tycka underligit wara, om jag, som redan giordt 2 Campagner, derwid biwistadt 2 belägringar ock en storm, utom mindre tilfälligheter, änskönt uti siukligit tilstånd, numera ej såge mig i stånd att längre tiena utan förhoppning om vidare framsteg än Capitaine, hälst jag uti Sverige wore Ryttmästare med egit Compagnie. Jag tog således afsked 1735, ock geck Mosel ock Rhenströmmarne utföre till Holland, då jag under wägen hade tilfälle att bese alla wid desse floder liggande stora ock faste städer dem jag tilförene ej haft lägenhet att se.

Uti Amsterdam geck jag til siös ock war under hela resan merendels altid siuk. Resan geck lyckl. i öfwrigit ock jag anlände til Stockholms brygga d. 2. Majj.

R. St^r. hade wid riksdagen 1734 befalt, att en närmare förening skulle ske med Frankrike, men att med förnyande af ryske alliancen skulle förhalas på tiden. Det förra påarbetades just wid min ankomst til Stockholm, ock tractaten underteknades uti Junij månad. Franske Ambassadeuren Gref Castoja som hade mycken wänskap för mig ock ogierna såg det jag med missnöije öfvergiftit franska tiensten, wille nyttie detta tilfälle för att giöra mig personl. närmare kiend af Franske Ministeren genom en omgående Tidnings öfwerbringande; begärde för den skuld tilstånd att få öfwersända med mig den slutne tractaten til sitt hoff. Han feck lof ock jag antog mig wärfwet. Men ehuru jag skyndade mig så hade dock en

Post kommit mig förbij med en obehagelig Tidning, som gjorde mig mindre välkommen, i synnerhet hoos Sigil Bewararen (garde des Sceaux) Chauvelin,²³ en slug, men tiltagsen ock egenmächtig man. Cardinalen Fleuri deremot som war Premier Ministre wjste mig mycken höflighet; med yttrande det wore honom kiärdt, att nu finna tilfälle til att förbinda en god officerare med sin fördel uti Konungens tjenst; Befalte mig derföre ingifwa en Requête el. ansökning. Jag gjorde det, ock anhöll om Öfwerstlieutnants fulmagt men H. Chauvelin och Krigsexpedition lade altid hinder i vägen. Eij el. kunde jag bli återexpedierad med Ratification, emedan man i Swerge förnyadt alliancen med Ryssland ock dymedelst, efter Franska Ministerens tanka, gjordt des alliance med Swerige onyttig som likwäl war med ansenl. Subsidier betingad. Det hände sig en gång då jag af Cardinal Fleury war tillsagdt att tala wid första Secretairen af Krigsexpedition om min ansökning, gjorde han mig så många swårigheter wid Öf. Lieut^e. fulmagts undfående, att jag omsider i hastighet ock af ledsnad swarade honom: att efter der wid finnes så många swårigheter, ock Cardinalen likwäl wille wilfara mig, så kunde man gie mig Öfwerste fulmagt, hwarwid ingen af de uprepade swårigheter funnes förknippade, så wore saken dermed hulpen. Detta infallet behagade Secreteraren så wäl, att han böd ingifwa en annan Requête stäld på den foten ock lofwade mig sitt biträde. Under den tiden alt detta drefs ock jag ofta ledsnade wid den långsamheten, hade jag många samtal med H. Chauvelin för att bli återexpedierad til Swerige igen el. att med den utlofwade befordran få gå til arméen, änskönt jag tidetals beswärades af min fråssa. Men alt förgäfwes. Jag feck icke ens riktigt af denne Mannen det som jag rättel. hade efter Reglementet att fordra för min gjorde dijtresa, ock än mindre för återresan.

Imedertid nalkades arméerne wid Mosel Strömmen under Feltmarskalk Belleisle på franska ock Gn^l. Seckendorff på Keijserl. sidan. Jag gaf mig då på egit bewäg åstad för att biwista den Bataille som tyktes förestå, men då jag kom til Chalons i Champagne siuknade jag så illa, att jag nödgades stadna der ock sedan återwända til Paris igen, der jag blef siukliggande intil 1736 om wahren. Ofta war jag sinnad att öfwergifwa alt, men mig föll då i tankan hwad en wiss Gutmuths [?] sagdt mig åhr 1729 i Stockholm, att jag eij blefwe Öfwerste innan jag war 40 åhr gammal men att jag då skulle komma

dertil. Ehuru jag eij satte tro til sådant, så föll det mig dock altid före, då jag som måst war förargad öfwer drögsmåhlet, att jag då just wore i mitt 40e ålders åhr ock borde icke öfwergifwa mitt hopp af egen otålighet, så länge liknelse ännu wore til framgång. Det lyckades ock omsider, så att jag åhr 1736 /d. 18 Marts/ feck fulmagt att wid lön wara Öfwerste Réformé wid Languedogske DragonReg^{te}. för hwilket en ung Grefwe Coigny war Öfwerste, samt Brigadier uti arméen. Det tildrog sig kort derpå, att jag genom en wiss man, som ägde fritt tilträde til Cardinal Fleuri, feck gie wid handen, huru jag utaf H. Chauvelin handterades ock blefwe upphållen, medelst innehållande ock afkortande på den summa p^r., som mig för fram ock återresan tilkom. Jag blef då sielf inkallad ock sade förloppet rent ut. Derpå gafs ordres åt H. Chauvelin, att strax expediera mig; men då han lämnat mig anordningen på penningarne, tänkte han genom en Contreordre låta innehålla helften deraf uti Kl. Ränterijet i Paris. Jag hade imedertid förekommit honom ock fått mitt ut; så att då ordrene kommo, blef larm i lägret, ock man gjorde sig underrättad hwarest iag wore i fruktan att jag wore bortrest. Detta gaf derpå mig en god wän strax wid handen, då iag genast for til Versailles, för att wisa mig ock för att taga afsked. Jag geck strax til H. Chauvelin, såssom wesste iag af ingenting, då han lät sig förmärka, att der wore en felaktighet begången uti uträkningen ock återfordrade Assignation; men jag swarade, det iag redan wore betald, ock wille dermed låta mig åtnöjja, ehuru iag eij fått fullt efter Konungens Reglemente; försäkrandes derjämte, att iag ingen fyrk gofwe tilbaka, emedan iag eij wore den, som på något sätt wille gjöra el. lida orätt. Til slut då iag tog afträde, bad han iag skulle dock besinna mig. Jag swarade det wore alt besinnat, ock jag hade intet att tillägga mitt yttrande. Detta gjorde en stor röra imellan H. Chauvelin ock hans förtrogna. Men iag geck strax til den som iag hade hoos Cardinalen ock berättade hela förloppet af samtalet. När han efter någon stund fått tilfälle att tala wid Cardinalen, blef iag inkallad, ock då på tilfrågan om iag nu fått det iag borde, iag swarade med ja ock tackade H. Cardinalen för all mig ertedd godhet, begierde iag hans vidare ordres til min skyndesamma afresa til Regimentet. Då tillsades mig, att först

²³ Germain Louis de Chauvelin, 1685–1762, Frankrikes utrikesminister och dess storsigillbewartare 1727–37.

spisa der middag, ock efter ett kort samtal efter måltiden tog iag afsked.

Imedlertid hade detta blifwit bekant hoos andra mine wänner wid hofwet ock Ministeren, som mycket oroades öfwer min med H. Chauvelin iråkade twist; men då de af mig fingo höra förloppet, kunde de ogiörl. begripa el. uträkna genom hwad wäg ock medel iag dem owetande bahnat mig tilgång til H. Cardinalen, ock fruktade ständigt, att jag dock skulle lida förtret af H. Chauvelin för min tilltagsenhet. Det hade dock ingen nöd; han wågade ej anfalla mig vidare, sedan han fått weta, att iag haft samtal med Cardinalen, spisat hoos honom ock omsider fått föräfskeda mig. Huruwida detta warit början el. ej til Cardinalens närmare påseende af H. Chauvelins giöremåhl, ock gifwit dennes owänner öpet hugg på honom, lämnar iag därhän. Men det är wisst, att han några få månader derefter blef från sitt embete afsatt ock förwijst hofwet.

Mine wänner derstädes hafwa åtminstone försäkradt mig sedermera genom bref, att denne min tillfällighet med honom först gifwit misstankar om des egennyttighet. Hwad som grämde mig, war att en annan ärlig man, ock min mycket gode wän, som war första Secretairen i Utrikes Expedition H. Peguet, blef i des förmans olycka oskyldigt inweklad. Kort efter alt detta, ock sedan iag fått i underd. betacka mig hoos Hans Franske M^t. ock Henes M^t. Drottningen för min fulmagt samt tagit underdånigt afsked, förfogade iag mig til Regimentet Languedocs Dragoner, som då låg i garnizon uti Metz, ock antog befälet deraf uti alla militäriske saker, men ej economiske saker. Ock sedan iag derstädes wistadts mine 3 skyldighets tienste månader ock freden påarbetades imellan Keijsaren, Tyska riket ock Konungen af Frankrike, begärde ock feck iag tilstånd att resa hem til Sverige.

Jag ankom til Stralsund uti Junij el. Julij månad just wid den tiden då Skiut Brödra Sällskapet hade sin öfning att nedskiuta fogell ock giöra ombyte med sin förman. Derwid gjorde Commandanten i Staden H. Generalen Zülich mig den äran, såssom främmande att updraga mig första skottet, som kallades der, des Königs Schäss, då iag efter förut giord tilsägelse uti ej willia skiuta åt annat än åt hufwudet, hade den lyckan att med en af H. Factoren Rosenberg mig lemnad stutsare uti andra skottet nedskiuta Kronan aldeles oskadd som än förwaras på Sonstorp.

Min åhr 1733 iråkade feber förföljde mig under alt thetta ständigt skofwetahls, til

thes iag omsider åhr 1737 kom att dricka Medevi hälsowattn, då iag efter 3^{ne} åhrs förlopp omsider återwann hälsan.

Jag gjorde samma åhr ansökning om Kl. M^{ts}. nådige Stadfastelse på min uti Frank^t. ärhållne Öfwerstefulmagt i stöd af Ridd^e. ock Adelens åhr 1723 i nåder förundte Privilegiens 4 §. Men fann allastädes motstånd i anseende til den imellan Swenske ock Franske Ministerne, fölljaktel. imellan sielfwa hoffwen upwäxta misshällighet ock kallsinnighet. Andre mig anwijste wägar än efter Sweriges lag, Konungaförsäkran ock Adel. Privilegierna wille iag ej gå. Således förhalades tiden intil riksdagen 1738 då iag gjorde min ansökning hoos R. St^t. anhängig.

Jag fann ock der motstånd hoos Ridderskapet ock Adelen, kanske utaf olyklig partianda hoos några, men utaf afwund hoos de fläste, så att, då de ej annars kunde emot Privilegiernes klara innehåld afslå mig min ansökning, beslöts på Riddarehuset, att iag skulle i underdånighet anmälas hoos Kl. M^t. til att bli brukad såssom Kl. M^{ts}. Minister wid främmande hoff. Gud skall weta ingen af Rid. ock Adel. wesste om jag der til wore skicklig el. ej. Sielf hade iag så mycket mindre hopp derom, som iag alt dertils aldrig annars än af nygrighet läst Post-Tidningarne, men icke sökt kundskap i de delar, som en rättskaffen Minister tilkommer att weta. Men hade med skäl kunnat sanna tyska ordspråket: *Unser Herr Gott hat in seinem Zorn gesagt, du musst Minister werden.* De 3 öfwrige Stånden, der ingen afwund kunde regera mot mig, tillade mig GeneralsAdjutants Sysslan hoos Kl. M^t. med Öfwerstetout utan äldres Prejudice. Härwid föreföll för första gången det besynnerlige ock lagstridiga prejudicat att dåwarande Landtmarskalken H. Gr. Tessin (annars mycket min wän) underskref icke de fläste Ståndernes expedition til Kl. M^t. för min Gn^l. Adjutants syssla utan endast ett särskildt bref uppå Rid. ock Adel^e. wägnar, att blifwa brukad til Minister. Icke besinnandes, att en Landtmarskalk är R. St^{rs}. ock alla 4 Ståndens Landtmarskalk, således skyldig att underskrifwa alla expeditioner efter Pluralité; men att han hoos ock för Rid. ock Adelen ej är annat, än deras förestyr ock Talesman.

Wid denne riksdag war iag ledamot uti R. St^{rs}. BergsDeputation. Jag kunde icke såssom i utrikes tienst stadd komma uti R. St^{rs}. Secrete Utskott. Dock nyttiades iag uti många angelägne wärff, wid underhandlingar med Frankrike för den läglighet jag,

såssom fransk Ofwerste, hade att dagel. omgås med den Kl. franske Ambassadeuren Gr. S^t. Severin utan att misstänkias. Subsidie tractaten blef således slutet imellan Sverige och Frankrike om sommaren år 1739, innan någon hade fåt den ringaste kundskap el. misstanka om en sådan underhandling. Omsider nödgades jag emottaga Ministersysslan wid det Kl. danska Hofwet dit iag begaf mig i slutet af året, med stor lifsfara utaf den starka ihsgången i Sundet; ock dermed måste iag också öfwerגיע den Kl. franska tiensten ock det upsåt iag hade att gå til Keiserl. arméén i Ungern emot Turken.

Samma år war mordet begångit af ryssar på Majoren Baron Sinclair uti Schlesien på återresan ifrån Turkiet. Sverige war omtänkt på hämd. 6000 man skickades öfwer til Finland under pretext af arbete. Imellan Sverige och Danmark war en Defensive Alliance som wid detta tillfälle man gierna wille nyttia. Detta gjorde mina underhandlingar ganska öhma ock kanske öfwer min förmåge, ehuru iag annars wunnit tämmel. god Credit imellan bägge de wid danske hofwet warande stridige Partier uti Ministeren. Men hufwudändamålet kunde icke winnas, utan iag afspisades med fagra löften ock hopp m. m. til thes en riksdag berammades i Stockholm 1740 uti December månad, dijt iag blef utaf Kl. M^t. kallad, ock sedan til ledamot utaf Secrete Utskottet wahld samt af detta utsedd til ledamot på R. ock Adelens wägnar uti den lilla hemlige Berednings Deputation, som bestod af Presidenten i Kl. Cancellie Col. Sal. H^s. Ex^e. Gref Carl Gyllenborg, H^s. Ex^e. R. R. Baron Eric Wrangel ock Landtmarskalken Sal. Gr. Charles Emil Lewenhaupt, Gn^t. Maj^r. Gr. Axel Spens ock mig samt dåwarande Biskop D^r. Eric Benzelius, el. i des frånwaro D^r. Lars Arnell, ock af BorgareStåndet Borgmäst. Salin från Örebro ock efter hans död dåwarande handelsman Th. Plomgren. Så ock til medhjelpare wid arbetet ock Correspondancen Gr. Claes Ekeblad ock H. Baron Anders Joh. v. Höpken. Denne Deputations giöremåhl ock det förtroende iag der wann lade första grund til den myckne mötgång ock förföllielse mig sedan mött ock tillmadt. Kriget blef 1741 förklaradt emot Ryssland, på ett mera gammalt götiskt än Politiskt sätt, efter desse tidens bruk. /Jag blef wid denna riksdag 2 gr. förđ på rådsförslag, första gången med Gr. Tessin i främste, mig i det andra ock Öf. Lieut. Gr. Joh. Gyllenborg i tredie rummet, då H^s. M^t. tog H^s. Ex^e. Gr. Tessin. På andra förslaget

stod iag främst, så Gr. Joh. Gyllenborg ock sidst Presidenten Drake eller Hoffrätts Rådet Ehrencreutz, då H^s. M^t. utnämde Gr. Joh. Gyllenborg/ Jag utbad icke des mindre af Gr. Lewenhaupt såssom förordnad General en Chef, att få gå med honom til Finland änskönt iag war Gen^t. Adjutant hoos Kl. M^t.; men af wänskap för en annan af mindre grades men af mera förtroende blef mitt anbud eij emottagit, utan iag war nödsakad att gå til min Post igen i Kiöpenhamn. Dock blef H^s. Kl. M^t. Kong Fredric först föranlåten att låta 3 Stånds mig lämnade beslut gå i wärkställighet medelst fulmagts d. 20 april 1741 underskrift på Kl. Gn^t. Adjutants Sysslan.

Jag reste sedan til Dan^k. igen. Kriget geck olyckl. strax i början, innan Gr. Lewenhaupt hann att komma fram med den öfrige Arméén. Han ansågs i Danmark strax såssom för swag til att uprätta wärket, som alt mer ock mer geck kräftgången, så att min underhandling äfwen blef deraf mer ock mer fruktlöhs, til thes år 1742 ny riksdag sammankallades efter sal. Henes Kl. M^t. Drottning Ulrica Eleonoras död ock Kejsarinnan Elisabeths uphöjelse på ryska Thronen, som bägge hade tijnadt året förut 1741 uti November ock December månader.

Den kundskap danska hofwet hade om mångas afsigter att wid detta tillfälle utkohra en eventuel Thronfölliare, ock Danmarks fruktan för Kejsarinnan Elisabeth sedan hon inkallade til Ryssland sin systerson Hertigen af Holstein, gjorde att danska hofwet på alt sätt sökte göra sig wänner ibland R. St^r., som skulle förklara den Kl. danske Chronprintzen Fredric til Thronfölliare i Sverige. Underhandlingarne hade ock gått så wida, att många af R. St^r. i alla Stånd fattadt stort tycke för denne herren. Jag blef mycket härom sonderad med tilbud af store wilkoher ock förmoner genom Kl. danske Ministeren, men som iag fanns orörlig emot alla slags fördelar ock inberättade trol. ock redel. altsamman til sal. H^s. Ex^e. Gr. Gyllenborg, så upwåktes emot mig ett så stort haat af de dansksinnade Swenska, att danska Envoyén Grüner inberättade om mig till sitt hoff de största ock grofwaste osanningar, huru iag skulle hafwa gifwit förklenl. ock försmädel. berättelser om den Kl. danska Chronprintzens egen höga Person ock egenskaper. Det gjorde att iag war blifwen anteknad ibland de uproriske dalkarlar såssom en af dem, som borde förgöras. Ock i Dan^k., der iag alt dittils war wäl afhållen, blef iag sedan intil min afresa så illa ansedd i

allmenheten, att jag ofta icke utan fara kunde wijsa mig, det iag dock aldrig underlät.

Det hände sig en gång, då iag inberättadt några samtal, som iag hade haft med wisse af de ypperste ock förnuftige danske herrar ock män, som sielfwe aldeles icke gillade den utaf Kl. danske hofwet eftertraktade union, att iag beledsagadt min berättelse med några min egne Historiske ock Politiske Reflexioner emot en sådan, förnyad union med Dan^k. H^s. Ex^e. Gr. Gyllenborg feck då befaling från Secrete Utskottet, att skrifwa mig til ock fråga: huru iag understode mig, att således ytra mig, då mig ej kunde wara obekant den goda tanka ock wälwillia, som så många af R. St^r. fattadt för H^s. Kl. H. Chronprintzen af Dan^k. m. m.

Jag swarade strax, att iag hade i underdånighet begärdt af Kl. M^t. tilstånd, att få komma til riksdagen el. att återkallas ifrån danska hofwet, men fått Kl. M^t. expresse befaling att til vidare der förblifwa för rikets angelägenheters skuld. Jag kunde således, änskönt Caput af min ätt ock den enda deraf, ej annat än åtlyda Kl. M^t. nådige befaling, men trodde mig dock ej hafwa dermed förlorat min borgerliga rätt, såssom frij Swensk man. Jag wesste att iag på Rid-darehuset innom mitt stånd ägde rättighet att med anständig frihet säga min tanka til protocollet öfwer en under Deliberation warande sak, ehuru de 3 öfrige Stånden ock skulle hafwa redan afgjordt saken, ock iag derhos tydel. kunde se mig blifwa på Rid-darehuset öfwerrostad. Således trodde iag ej hafwa förbrutit mig då jag efter min eed upfyldt min Ministerielle Plikt, ock efter yttersta begrepp ock samwete, min undersåtel. ock borgerl. skyldighet, med tydel. inberättande af alt hwad som til min kundskap kommo, tillika med mitt egit underd. yttrande ock omdöme derom /efter min instructions lydelse m. m./ Imedertid hade Conjoncturen något ändrat sig wid riksdagen ock wälsinnade patrioter fått luft, så att med mera frimodighet tagit mitt försvar ock sielfwa försvaradt min förklaring.

1743 sent på hösten blef iag beordrad att uti ett angeläget ärende resa till Hamburg ock wid samma tilfälle upwakta H^s. Kl. H. Hertig Adolf Fredric af Holstein, Sweriges då utkorade Arffurste. Min underhandling misslyckades. Utom den beswärlighet iag hade på den resan af tilstött siukdom, inträffade iag allesteds under wägen med danske Troppar som tågade til Seeland för att landstiga på Skåne. Wid öfwerfarten af Stora Belt i synnerhet måste iag utstå hwarjehanda äfwentyr att blifwa utaf soldaterna

anfallen, om iag icke dels genom egen kallsinnig Ståndaktighet, dels genom tienlig föreställning til de Kl. danske officerare undwikit farorne.

1744 bekom iag omsider Kl. M^ts. nådige Rappel ock återkom uti Martij månad ännu ganska siuklig ock swag af starka Swindlar til Stockholm ock aflade der min underd. Berättelse öfwer mitt på 5te åhret bestridde Ministerskap wid det Kl. danske hofwet.

Wid mitt afskedstagande hoos H^s. Kl. H. Chronprintzen kunde iag ej underlata, att uti mitt tahl orda såwäl om det förtal man så oskyldigt belastadt mig med, som om jag skulle hafwa inberättadt något oanständigt om H^s. Kl. H. til mitt hoff; såssom ock om mitt uprikta Tankesätt såssom Swensk rörande den påarbetade unionsplanen uti H^s. Kl. H^s. utkorande til Swenske Thronen, som alt blef icke allenast ganska nådigt up-tagit, utan iag blef dertil med samma afton på Couren utaf H^s. Kl. H. kallad uti ett fönster särskildt, där H^s. Kl. H. förklarade emot mig all nåd ock ynnest, med försäkran att han aldrig satt tro til hwad de welat berätta honom om sådant utan wore med mig ock mitt upförande ganska nögd.

Wid min hemkomst blef iag af Högstsal. H^s. M^t. K. Fredric ganska nådigt emottagen ock befalt, att altid wara honom på des resor följaktig; då iag äfwen strax kom i besittning af mitt Gnl. Adjutants embete hoos Kl. M^t. som uti min frånwaro blifwit af andra ömsom bestridt; men

1746 d. 26 Maj blef iag derhoos förordnad til Lieutnant wid Kl. M^ts. Lifcorps, med förrättande af Gn^l. Adjutants sysslan derhoos.

1746 blef åter riksdag, då iag blef wald til ledamat uti R. St^rs. Secrete Utskott ock blef iag derpå d. 6 December 3^{die} gången af R. St^r. på Riksrådsförslag primo loco upförd, ock utaf H^s. Kl. M^t. dertil utnämnd; men utaf Secrete Utskottet anmodades iag att tillika med D. Ex^t. Baron Taube, Baron Höpken ock Gref Ekeblad /som wid förre tilfalle woro blefne til R. Rådsemetet walde ock utnämnde/ fortfara wid wårt sate uti Secrete Utskottet med tilstånd att uti R. St^rs. Banque taga kundskap om hela Bancowärkets tilstånd, med mera synnerl. utmärkt förtroende.

[Här följer ett överstruket textstycke]²⁴

²⁴ Överstruket: "Huru, när ock hwarest iag sedermera gådt Kl. M^t. ock riket med mine underdånige råd ock tienster tilhanda, derom wittna Råds Protocollen ock mine Annotationsböcker öfwer alla de måhl, som iag öfwerwarit, ock finnas uti mitt lilla Bibliotek."

1748 [sic] behagade Högstsal. K. Fredric uphöja mig uti friherrligt stånd, med förbättring af mitt fädernewappen uti 4 tillagde fält, hwaraf 1 [och] 4 utaf mitt uhråldriga fäderne el. Kule, ock 2 [och] 3 af mitt möderne von Preutziske wapnet; med support til höger af ett Leijon med ett rytterijstandar ock 3 kronor deruti; samt til vänster en engel med en Dragonfahna i handen, uti hwilken stå 3 Lillior, betecknande den förra min Swenskaienst wid Cavallerie ock den senare min Kl. Franska sidstaienst såsom Öfwerste wid Dragonerne.

1748 d. 17 April utnämndes iag til Riddare ock Commendeur af Kl. M^{ts}. Seraphims orden, sedan iag kort förut war blifwen först Riddare så Commendeur af Kl. Swerdsorden.

1751 war iag med de öfriga Riksens Råd H^s. Högstsal. Kl. M^t. K. Fredrics Lijk föllaktig ock behielpelig til des nedsättiande i den Kl. grafwen i Riddarholmen ock samma år d. 26. November bar nyckeln til häst wid Kl. M^{ts} K. Adolph Fridrichs högtidel. Chroningsfest.

/1752 d. 17. Maj blef iag gift med m. k. hustru Al. Lagerberg, dotter af framl. H^s. Ex^c. R. R. Gr. Sven Lagerberg ock grefwinnan Ottilliana Vellingk ock med samma afladt 2 Söner nemligen Måns ock Sven samt en dotter Ottilliana Margreta. En dotter kom ej med lifwet til werlden beklagel./

Hans Kl. M^t. min nuwarande Konungs nådige förtroende ock gunst ägde iag alt til the dåwarande Brigadieren wid Kl. franska arméen ock Corporalen wid Kl. M^{ts}. Drabanter H. Gref Axel Fersen blef utaf Högstsal. K. Fredric på Rådets förslag utnämnd til wärckelig GeneralMajor wid Arméen. Att iag det sedermera saknat men i synnerhet wid twistigheter ock beswär som emellan H^s. Kl. M^t. ock Rådet upkommo före ock wid början af 1756 åhrs riksdag samt det 1756 d. 21. Junij uptåkte uproret, som Lieut. wid Kl. Lif. Drab. Gr. Hård, Hof Marskalken Baron Gust. Horn, H^t. Lagman Baron Eric Wrangel, Öfwerst Gr. Eric Brahe, Capitainerne Ståhlswård ock Moselius ock de flere skulle omstålla; så ock wid det af K. af Preussen upwåkte kriget uti hwilket Swerge, såsom med-garant med Frankrike borde deltaga; ock omsider wid den år 1758 uptåkte Conspiration af Bergsmännen Landberg fader ock son, Porte-Chaisebäraren wid hofwet Tiberg, Konungens löpare Russau, Konungens Kammare laquaij Jung, knifsmiden Engberg ock de flere af almongen ifrån Dalarne ock någre från landsorten, öfwer hwilka en Kl. Commission sattes

uti hwilken iag blef nödsakad på Rådets enhälliga utnämmande att föra presidium; att, säger iag, wid alla desse tilfällen iag kunnat wara alla til lags, så wida iag skulle göra mitt kall ock embete efter eed ock samwete, ock att mine giöremåhl således blifwit illa uttydde /ock minskat för mig min öfwerhets nåd./ det döme Gud en gång på yttersta dagen. Imedlertid ligga alla mine förde rådslag ock giöremåhl för hwar ärlig medborgares ögon i framtiden. Ware de mig til hähn ock spott, om iag annorlunda än wäl rådt ock giordt, men til heder på min döda mull, att iag ej för annat än för mistrohet emot Kl. M^t. ock Riket samt för min redelighet emot hwar man lidit förföllielse, som 1760 wid riksdagens början för krigets skull blef emot hela Rådet uptänd, men för hwilka H^s. Ex^c. R. R. Baron Scheffer ock iag 1761 d 14. Mars genom dåwarande Landtmarskalkens Gn^l. L.^{ten}s. Gr. Fersens kraftiga och oförskyldte bemedlande blefwo allena för alla de öfrige oskäl. ock emot Sweriges lag samt ohörde upoffrade ock wåre Riksrådsembeten förlustige, med halff löhns sedermera tillagd pension.

Wij blefwo wäl samma år d. 8 Aug. åter kallade ock anmodade, att intaga wåra sätten uti Kl. M^{ts} Rådskammare. Men iag swarade för min dehl med ett Vestigia terent ock betackade mig för ett embete, der hwarken Sweriges, Guds el. all naturlig lag jämte ett godt samwete ock rena händer kan wara en ärlig mans wårn emot illistiga ock ensidiga falska ränker; ock för hwilkas rädsla ingen så behiertad man wid detta tilfälle funnits, som ens understått sig att förete 14^e § i Swea Rikes regs. form til wårt förswar. Mera härom finnes uti min annotationsbok för år 1761.

Iag har Gudi lof, niutit ock nyttiadt mitt lugn alt hittils ifrån den tiden. Det står hoos Gud, huru lång lifstiden ännu hwarar, då iag redan hunnit til 66 1/2 åhrs ålder d. 15. April 1763.

Nils Palmstierna

5. Palmstierna i politiken¹

Palmstiernas politiska bana framstår i sin branta uppgång och sitt bråda slut som oskiljaktigt förenad med konjunkturerna för hattpartiet.

Vid sin återkomst till hemlandet 1736 kunde han uppträda med fransk överstetitel men hade blifvit 40 år och var fortfarande endast ryttmästare i svensk tjänst. Han var

starkt medveten om sin kapacitet för höga statsadministrativa poster och passionerat angelägen att komma fram i världen, men hade fått klart för sig att hans utsikter att göra militär eller politisk karriär i Sverige inte var ljusa, så länge Arvid Horn regerade. Palmstierna anslöt sig till Hornregimens aktiva motståndare, som under ledning av franske ambassadören och familjerna Gyllenborg, Höpken m. fl. hade kommit långt på väg att organisera ett stort riksdagsparti – historiskt bekant som hattpartiet – mot regeringsmakthavarna. Palmstiernas goda personliga förbindelser med franske ambassadören öppnade för honom partiets inre cirkel, där han snart blev inflytelserik.

Hattarnas mästerligt regisserade aktion mot regeringen vid riksdagen 1738/39 vann som bekant, trots några svåra kriser, slutligen nästan total framgång. Horn och hans främsta medhjälpare i rådet och kansliet tvingades avgå från sina ämbeten, och dessa övertogs av ledande hattar eller andra för partiet godtagbara personer. Palmstierna hade under riksdagen gjort sitt parti betydelsefulla tjänster. Som fortfarande anställd hos en främmande makt (Frankrike) var han visserligen utestängd från Sekreta utskottet, men desto större hade hans insats varit på Riddarhuset, där han med retorisk och dialektisk skicklighet hade fungerat som partiets huvudtalare i de för maktkampen avgörande frågorna. Han blev inte obelönad av partivännerna, som genomdrev att han den 5 juni 1739 fick titel av generaladjutant hos K M:t (översterang) och i december samma år förordnades till sändebud (minister) i Köpenhamn.

Med permission från ministerposten deltog Palmstierna i riksdagen 1740/41, där partiet insatte honom i Sekreta utskottet och i de högviktiga organ (Secretissimum och Mindre sekreta deputationen) som beredde frågan om krig mot Ryssland. Här arbetade han med alla medel för den krigsförklaring som riksdagen slutligen presades att utfärda. Palmstierna framstod nu

som hattarnas främsta personkraft vid sidan av Carl Gustaf Tessin och Charles Emil Lewenhaupt och föreslogs av riksdagen 1741, visserligen utan att utnännas, två gånger – i andra resp. första rummet – till riksråd.

Palmstierna stannade i Köpenhamn under riksdagen 1742/43. När denna samlades, var det uppenbart att kriget mot Ryssland hade blivit en blodig och nationellt förödmjukande katastrof. Massan av befolkningen var i mentalt uppror och fordrade sträng räfst med de krigsansvariga, som måste räkna med att inte endast deras

¹ Till grund för denna framställningsdel ligger huvudsakligen följande material/arbeten: Kommissorialrätt över Dalupproret 1758. ÅK 60. RA, C. G. Malmströms avskriftssaml. RA, Ministers Palmstiernas brev till K M:t 1740–43, till kanslipres. 1740–44, till Kanslikoll. 1740–43 samt dennes berättelse 1744 om sin beskickning. Danica 178–184 resp. 207. RA, R. St:s kommission över Christoffer Springer 1747. Särskilda och hemliga prot. R 5648. RA, Rådsprot. 1746–61. RA, Sekreta utskottets prot. 1740/41 och 1746/47. R 2737–38 resp. R 2863–64 samt Mindre sekreta deputationens och Secretissimeberedningens prot., betänkanden m. m. 1740/41 och 1746/47. R 2745–47 resp. R 2883, RA; AdRP från och med år 1719.9–12 (1738/39–1740/41) och 15–17 (1746/47); I. Carlsson, Olof Dalin och den politiska propagandan inför "lilla ofreden". Sagan Om Hästen och Wår-Wisa i samtidspolitisk belysning. Lund 1966, H. Danielsson, Sverige och Frankrike 1736–1739. Till belysning av Arvid Horns politik och fall. Lund 1956, L. Linnarsson, Riksrådens licentiering. En studie i frihetstidens parlamentarism. Uppsala 1943 (= Skrifter utg. av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala... 16), C. G. Malmström, Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772. 2. uppl., delvis omarb. 2–5. Sthlm 1895–1900, L.-A. Norborg, Universitetet som indoktrineringsinstrument. Statsmakten och studium politicum vid Lunds universitet under Nils Palmstiernas kanslerstid (1752–61). (i: Historia och dikt. Studier tillägnade Jerker Rosén. Malmö 1975), G. Olsson, Hattar och mössor. Studier över partiväsendet i Sverige 1751–62. Gbg 1963 (= Studia historica Gothoburgensia 1), dens, Krisuppgörelsen mellan hattpartiet och Carl Fredrik Pechlin 1760 (Scandia 1959), A. Rengård, Carl Gustaf Tessin och 1746–47 års riksdag. Lund 1968 (Studia historica Lundensis 20), B. Sallnäs, Samuel Åkerhielm d. y. En statsmannabiografi. Lund 1947, L. Stavenow, Till belysning af partistriden vid riksdagen 1746–1747. Uppsala 1890 samt M. Weibull, Lunds universitets historia 1668–1868. 1. Lund 1868.

ämbeten, egendom och frihet var i fara utan rentav deras liv. Hattledarna räddade sig med nöd ur krisen genom partiets fasta sammanhållning och skicklig parlamentrisk taktik samt genom att låta överbefälhavaren Lewenhaupt och en annan militärchef gå till stupstocken. Det har då och senare insinuerats att Palmstierna inte kom till riksdagen av ängslan för sin personliga säkerhet. Detta rimmar inte med vad som annars sägs eller kan observeras rörande hans karaktär. Och ännu viktigare: faktum är att Stockholm direkt beordrade honom att stanna på sin post i betraktande av danska regeringens hotfulla diplomatiska och militära aktivitet vid denna tid. Givetvis kunde Palmstierna ha tagit avsked, men då skulle han ha handlat i strid med både den starka pliktkänsla och den lidelsefulla patriotism som enligt alla vittnesbörd var kännetecknande för honom.

1744 rappellerades Palmstierna och tillträdde i stället en generaladjutantsbefattning som han erhållit redan 1741. Samtidigt infördes han av partivännen Erland Broman, Fredrik I:s beryktade gunstling, i kungens privata umgängeskrets och vann, vill det synas, som person snart dennes förtroende och välvilja. Fredrik gjorde honom den 25 maj 1746 till ställföreträdande chef för sin livvakt (Livdrabantkåren) och den 12 december 1747 till friherre. Om den vanligen hattfientlige kungen lät sig influeras politiskt av Palmstierna, är ovisst.

För världen och för de flesta hattanhängare var Tessin efter Lewenhaupts död partiets ledande man. Den positionen var emellertid inte obestridd. En grupp inom partiet, inte stor men inflytelserik, ansåg honom vara indolent, ostadig i nerverna och alltför konciliant mot partiets fiender. Gruppens ledare var Palmstierna, och den omfattade bl. a. de framtida kanslipresidenterna Anders Johan von Höpken och Claes Ekeblad samt hade med sig lierat franske ambassadören. Inför riksdagen 1746/47 lanserade gruppen som hattarnas lantmarskalkskandidat den populära Ekeblad – Palmstierna

hade vid tidigare riksdagar gjort sig hatad i vida kretsar och var inte valtaktiskt gångbar – i stället för Tessin. Om Ekeblad valdes till lantmarskalk, skulle männen bakom honom bli de som i praktiken bestämde bl. a. partiets utrikespolitiska linje och dess taktik i den parlamentariska maktkampen. Tessin vägrade emellertid att vika för Ekeblad, och kampanjen för denne kunde inte hindra att fler och fler inom partiet deklarerade sig för Tessin som lantmarskalkskandidat, ju närmare riksdagen man kom. Varken Ekeblad eller någon annan i gruppen, Palmstierna undantagen, var i sista instans beredd att hellre se partiets röster delas på två kandidater än tillfalla Tessin. Palmstierna däremot slutade agitera för Ekeblad först sedan franske ambassadören hotat med att i annat fall innehålla sitt finansiella understöd till partiet. Snart ändrades dock maktförhållandet inom hattpartiledningen kraftigt och varaktigt till Palmstiernagruppens fördel, ty partiet förlorade lantmarskalksvalet, och därmed var Tessin (som riksråd) utestängd från Riddarhuset och andra parlamentariska fora.

Palmstiernas inflytande över hattpartiet ter sig vid denna riksdag större än någonsin. Tessin idoliserades av sitt parti, medan Palmstierna aldrig blev populär ens i hattkretsar; och han syns heller aldrig ha varit tillnärmelsevis så beundrad där som den unge Höpken. Men han var, innan han lämnade den parlamentariska arenan, synbarligen den hattledare som mer än någon annan fick partiets tillit, när det såg sig i fara – som 1746. Betecknande för Palmstiernas dåvarande ställning inom partiet är att han och Höpken var ensamma om att placeras i alla de tre viktigaste riksdagskommittéerna: Sekretreta utskottet, Mindre sekretreta deputationen och Secretissimum.

Partiställningen vid riksdagen var jämn, tills mössledningen överspelade partiets starkaste kort: Petersburgs hätska inställning till hattarna. Den ryske ministerns näket hotfulla språk och förolämpande betående mot den hatsinnade kronprinsen och

mot Tessin, som var tf. kanslipresident, framkallade hos riksdagen en storm av patriotisk indignation och en bred överströmning till hattpartileden. Mössorna knäcktes vid denna riksdag definitivt, när motpartiet strax före jul 1746 – genom en kupp i nödtorftigt lagliga former – lyckades göra fem av sina bästa män till riksråd (Palmstierna, Fabian Wrede, Ekeblad, Carl Johan Stiernstedt och Höpken) och härigenom återvann sin 1743 förlorade majoritet i rådet. Palmstierna var den främst nominerade och först utnämnde (22 dec.) av dessa fem.

Inträdet i rådet visade sig efter några år ha varit ett fatalt steg, politiskt sett, för Palmstierna. Det stod 1746 inte klart, men skulle inom kort bli uppenbart, att ingen kunde bygga och heller ingen varaktigt behålla någon stark politisk maktställning utanför riksdagen. Senfrihetstidens mäktigaste adliga parlamentariker (Fersen, Pechlin, Rudbeck m. fl.) sökte, betecknande nog, aldrig nominering till riksråd.

Hattarna begagnade sitt dramatiskt vunna överläge vid riksdagen 1746/47 till att företa en formlig terrorkampanj mot sina politiska motståndare. Denna blev framgångsrik: oppositionen lamslogs eller gick under jorden för lång tid. Terrorn bedrevs främst genom särskilt tillsatta domstolar – s. k. kommissioner – med hattdominans bland ledamöterna och med befogenhet att uppsåra, häkta, rannsaka och döma "landsförrädare" och andra politiska "brottslingar"; kommissionerna arbetade med hjälp av bl. a. tortyr och hemliga angivare, medan de häktade vägrades juridiskt biträde och inte tilläts kommunicera med någon utanför domstolen. Detta system för politisk repression och förföljelse praktiserades av hattarna så länge den första ledargenerationen (Tessin, Palmstierna, Höpken m. fl.) höll regeringsmakten. Palmstierna var den aktivaste att utveckla systemet. Han var också den som på toppnivån administrerade det; man kan säga att han 1746–61 fungerade som ett slags polisminister för hattregimen. Den funktionen ser vi honom

utöva i många sammanhang, inte minst som kansler för Lunds universitet 1752–61. Mössvänliga och rojalistiska professorer där levde då farligt (i övrigt är han som universitetskansler känd för att ha varit plikttrogen, energisk och sakkunnig men despotisk).

Palmstiernas framträdande roll i hattarnas terrorkampanjer har gjort hans eftermäle märkbar skada. Den blev dessutom en svår politisk belastning för honom, som kan iakttas vid hans avsättning som riksråd 1761 (nedan) men också långt tidigare. När riksdagen 1752 skulle utse Tessins efterträdare som kanslipresident, kom Palmstierna inte ens i fråga. Likväl var han alldeles uppenbart inte mindre kompetent än Höpken (som utsågs) eller Ekeblad (som inte ville konkurrera) och hans formella meritering kunde mäta sig med Ekeblads och var starkare än Höpkens. Men partiet ville undvika strid i frågan; och mössorna kunde fördra Höpken och Ekeblad, men de hatade Palmstierna som därtill hade emot sig att även många hattar var rädda för honom.

Mössorna kom till riksdagen 1751/52 som "le parti de la cour" eller m. a. o. som talesmän för en ökning av monarkens politiska makt. Alliansen mellan det nyblivna kungaparet och oppositionspartiet gav hovet en bred parlamentarisk bas för aktioner i författningsfrågan, medan mössorna härigenom förstärktes parlamentariskt med ett stort antal stridbara representanter för den nyrojalistiska strömningen, däribland många officerare. Palmstierna var i sin åskådning och, vill man säga, temperamentsmässigt en typisk "republikan" (i romersk mening). Och under inga förhållanden ville han se regeringsmakten i händerna på Lovisa Ulrika, vars karaktär och aspirationer han lärt känna under den tid kronprinsparet samarbetade med hattarna (1744–48). Striden mellan rojalisterna (mössorna) och hattpartiet kulminerade vid riksdagen 1755/56 med hovets blodigt misslyckade försök till en statskupp. I denna kris uppträdde Palmstierna oförskräckt och

beslutsamt som vanligt, men som riksråd (och därmed utestängd från riksdagsarenan) var han nästan hela tiden hänvisad till åskådarplats. Det var hattarnas parlamentariska ledare, främst lantmarskalken Fredrik Axel von Fersen och Augustin Ehrensvärd, som organiserade partiets förkrossande triumf över hovet och mössorna 1756.

Hattarna kunde nu regera praktiskt taget enväldigt, men bara fyra år senare hade de blivit ett splittrat parti som befann sig i parlamentariskt underläge. Vad hade hänt? Rådet hade i mars 1757 anslutit Sverige till den stora koalitionen mot Preussen, som utan krigsförklaring invaderades av svenska trupper ett halvår senare. Enligt grundlagen var det förbehållet riksdagen att besluta om anfällskrig, men rådsmajoriteten under Palmstiernas, Ekeblads och Carl Fredrik Scheffers ledning hävdade att här var fråga om att fullgöra en rikets förpliktelse enligt Westfaliska fredstraktaten samt återopade vissa – tvetydigt formulerade – utrikespolitiska direktiv från Sekreta utskottet; och den argumenteringen godtogs slutligen av hela rådet.

Rådet hoppades att genom ett lyckat erövringskrig mot Preussen, vars militära försvarskraft inte endast i Sverige var mycket undervärderad 1757, kunna revanschera hattpartiet för dess krigspolitiska fiasko 1741–43. Men svenska armén visade sig föga stridsduglig och måste förhålla sig defensivt även mot relativt små preussiska kårer. Samtidigt blev rådets krigsfinansieringsmetoder den lättsynliga orsaken till en samhällsomsakande inflation, som hårt drabbade vissa politiskt tunga befolkningsgrupper. Och vad som för rådet blev ännu fatalare: dess ständiga, ofta sarkastiskt formulerade kritik av arméns uppträdande i fält gjorde officerskåren, hattar som mössor, rasande – uppbragt inte minst av några cirkulerande elakheter från Höpken och Palmstierna – och officerarna var som bekant i stor majoritet på Riddarhuset, epokens politiska huvudarena.

I början av riksdagen 1760/62 fronderade

under ledning av Carl Fredrik Pechlin ett stort antal hattar mot partiledningen och fordrade råfst med rådet för kriget och finanspolitiken. Lantpartiet (som frondörerna kallade sig) inledde samarbete med mössorna, och vid jultiden 1760 fann hattpartiledningen att den förlorat kontrollen över både Riddarhuset och prästeståndet och kanske även bondeståndet. I denna för partiet kritiska situation beslöt dess främsta parlamentariska ledare, lantmarskalken Fersen och Ehrensvärd, att inte längre försvara de mest impopulära riksråden, om detta kunde få Pechlin att överge samarbetet med mössorna. Denne förklarade sig villig att, visserligen tills vidare i hemlighet, åter arbeta för hattarna till priset av viss "kostnadsersättning" samt Palmstiernas och Scheffers avsättning, varvid han fick höra av Fersen och Ehrensvärd att man inte borde låta Höpken slippa undan – arméns hämnd för många svidande ord från kanslipresidenten (Fersen, Ehrensvärd och Pechlin hade alla tjänstgjort vid armén i Pommeren 1757–60). Den 4 februari 1761 skrämdes Höpken att begära avsked, och den 28 februari beslöt riksdagen att entlediga Palmstierna och Scheffer.

Tack vare bl. a. den hemliga överenskommelsen med Pechlin kom hattarna snart åter i majoritet på Riddarhuset, och partiets lägre chefer genomdrev då att riksdagen den 28 juli anmodade Höpken och den 8 augusti även Palmstierna och Scheffer att återinträda i rådet. Palmstierna avböjde med en motivering som är mättad av bitter ironi: ... "jag nödgas", skrev han, "med then aldrawdordsammaste uprigtighet tilstå, at jag saknar nu mera hos mig then kraft och styrka, som til Råds-Embetet och thess utöfwande efter plickt och skyldighet åskas och tarfwas. Jag har intet förtroende til mig sielf, til mit goda upsåt, til mit rena samwete och til min fullkomligaste öfwerlygelse och aldraminst til mit inskränckte begrep. Jag torde, då jag tänker göra som ald-rabäst, efter mitt begrep och min dyra Råds ed, icke thess mindre göra som wärst. Mine

rådslag blefwo theraf waklande, tå the borde wara som stadigast, tiden förhalades och Rikets wål förlorades. Jag skulle altid fruckta för thet tilkommande, tå jag påminte mig thet framfarne: Vestigia terrent.” (Riksdags-Tidningar. N:o 43. Sthlm 1761). Palmstiernas offentliga liv var därmed slut.

6. Palmstiernas personlighet¹

Flera väsentliga drag i Palmstiernas personlighet har ovan kommit i blickpunkten, låt vara flyktigt. Dessa skall här sammanföras med andra sådana drag i ett försök att karaktärisera hans personlighet så fullständigt och adekvat, som tillgängliga säkra data och vår egen ”hermeneutiska” förmåga gör möjligt.

Palmstiernas vänner och fiender är samstämmiga rörande vissa av de egenskaper som tillskrivits honom. Dessa egenskaper, vilka också är förenliga med vad vi vet om hans beteende i olika sammanhang, syns oss kunna beskrivas som följer: en ospekulativ, naturligt skarp och systematiskt genomtränad intelligens; överflödande mental energi; en naturligt stark, men i sociala prestigefrågor ömtålig, självkänsla; stadig pliktvilja i ämbetsfunktionerna; obegränsad lojalitet mot vänner; oräddhet och eruptiv handlingskraft i trängda lägen; kall hänsynslöshet och extrem hårdhet i den politiska maktkampen; lidelsefull patriotism, sammanvuxen med en djuprotad övertygelse att de som motarbetade hattpartiet var likgiltiga för rikets välfärd, om inte något värre.

Palmstierna kunde även, när det passade honom, utstråla en hög grad av mänsklig charm, om vi får tro vännen Carl Fredrik Scheffer; och inget bevarat vittnesbörd motsäger honom på den punkten. Scheffer och andra vänner till Palmstierna karaktäriserar honom också som en för all slags korruption omotaglig person; och omisskännligt framstår han vid jämförelse med ett stort antal politiker i frihetstidens Sverige som en man med för tiden ovanligt rena

händer (vi bortser då från hans behandling av vissa politiska fiender). Men han syns vid några tillfällen ha praktiserat nepotism; och han var bevisligen fransk pensionstigare under riksdagen 1738/39 och arbetade då, som vi vet, för en av Versailles önskad kursomläggning i Sveriges utrikespolitik.

Även vännen Scheffer tillskriver Palmstierna som partiman ett fanatiskt drag. I betraktande av bl. a. Palmstiernas roll i Hattarnas politiska terrorkampanjer (ovan) får vi anse denna karaktäristik – som också är eftervärldens – väsentligen träffande. Ofta har emellertid draget av partifanatiker blivit så kraftigt framhävt vid karaktäriseringen av Palmstierna att det har bortskymt ett annat i sammanhanget väsentligt personlighetsdrag, nämligen att han – som andra framgångsrika politiker – synbarligen var psykiskt oförhindrad att kohandla om åtskilligt – vilket inte nödvändigtvis klassificerar honom som en cyniker.

Betraktad i ett större perspektiv företer Palmstierna som personlighet just de egenskaper som brukar anses karaktäristiska för den ”nya” typen av aristokrat i 1700-talets Europa: hög intellektuell kapacitet, arbetsamhet, moraliskt ohämmad beslutskraft och tunnhudad stolthet. Både feodala och borgerliga levnadsmönster återspeglas i den verksamhet som tycks ha engagerat hans personlighet starkast: politik; affärer – Palmstierna blev en storföretagare inom jordbruk och bergsindustri; jakt och annat friluftsliv; samt studier, företrädesvis i historia, moderna språk, juridik och naturvetenskap.

¹ Till grund för denna framställningsdel ligger, förutom vad som redovisas i föregående not, följande material/arbeten: Palmstienska släktarkivet. E 4991–5000. RA, B. Ryman, Eric Benzelius d. y. En frihetstida politiker. Sthlm & Lund 1978, C. F. Scheffer, Åminnelse-tal öfver framledne Hans Excellence, Herr Riks-rådet... Friherre Nils Palmstierna, hållet för K. Vetenskaps Academiens den 25. Februarii 1767. Sthlm 1767 samt D Tilas, Curriculum vitae I–II, 1712–1757... utg. av Holger Wichman. Sthlm 1966 (= HH 38: 1).

Hans Stakes og Anna Kafles portrettgravsten i Kullings-Skövde

Av Niels Chr. Hjorth

Hans Stake som hadde vært hertug Johan av Östergötlands hoffmarskalk, døde i oktober måned 1624 på sin setegård Olovstorp (Olstorp) i Algutstorps sn i Kullings hd i Västergötland.¹ Siden 1610 hadde han vært gift med *Anna Kafle* som levet enke etter ham ennå 1651, og som hadde arvet Olovstorp etter sin far, Gustav Olofsson (Kafle).²

Hans Stake er ikke bisatt i sin sognekirke som man kanskje kunne vente, men i Kullings-Skövde kirke hvis sogn delvis grenser til Algutstorp. Gravstenen over ham og hans hustru som ble hugget omkring 1625, er bevart og vist på fig. 1, men er flyttet fra graven og nu festet til den vestre yttervegg av kirkeskipet (langhuset).³

Stenen er av grå kalksten med dimensjoner ca. 245×170 cm og er lavet av en ukjent mester som Beerståhl⁴ kaller Älvsborgsmesteren, fordi den har trekk til felles med fire andre stener som er utført på samme tid i Älvsborgs län. Gravstenen viser uten portrettlikhet⁵ Hans Stake i rustning, Anna Kafle i enkedrakt, samt på Hans Stakes høyre side fire sønner hvorav én trolig er dødfødt⁶ og på Anna Kafles venstre side fem døtre. Over de ved farens død levende barns hoder er deres navn hugget ut. Disse er regnet ovenfra og nedover: Jöran, Gustav og Mauritz samt Märta, Kerstin, Anna og Karin hvilket er i overensstemmelse med Elgenstiernas ättartavlor.⁷ Over den antaglig yngste datter som ikke er

nevnt av Elgenstierna,⁸ har av plasshensyn bare initialene vært hugget ut hvorav nu kun H. D. S., dvs. Hansdotter Stake, kan leses. Hennes navn er derfor fortsatt ukjent. Nederst på gravstenen finnes inskripsjonen: HER: LIIGGER: BEGRAFWEN: EDLE: OC: WELBOR:/ S: HANS: S: TIL: RÅDBEK: OC: OLSSTORP: SOM: I:/ CHRISTO: AFSOMNADE: THEN: OCTO: 1624: SAMPT / HANS: K: HVSFRV: EDLA: OC: WELBÖR: S: F: ANNA: KAFLE / SOM: AFSOMNADE: I: CHRISTO: THEN 16 GVD / FÖRLENE: EN: SALIG: VPSTÅNDELSE: AMEN /.

Dessuten er gravstenen forsynt med seksten anevåpen – åtte på hver side i stenens lengderetning. Over Hans Stakes og Anna Kafles hoder finnes deres respektive våpen som for Hans Stake er en plante med syv klokker (liljekonvall) i skjoldet og på hjelmen en blomst på stilk med blad mellom to vesselhorn, samt for Anna Kafle et skrådelt skjold med en fugl (høk) i 1. felt og i 2. felt

¹ EAÄ VII: 525.

² Jan Eric Almquist, *Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden* (1523–1611), (Sthlm 1960) s. 322.

³ Nils Fredrik Beerståhl, "Västergötlands portrettgravstenar under renässans och barock", i *VFT VI: 7* (1969) s. 153.

⁴ *Ibid.* s. 97.

⁵ *Ibid.* s. 97.

⁶ *Ibid.* s. 98.

⁷ EAÄ VII: 525.

⁸ *Ibid.*

Fig. 1. Hans Stakes og Anna Kafles portrettgravsten i Kullings-Skövde, Västergötland.
Foto: Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm.

en fremkommende lilje og på hjelmen en Æskulapstav mellem fire faner.⁹

De seksten anevåpen kan beskrives slik regnet ovenfra og nedover først på Hans Stakes side og derefter på Anna Kafles side:

- 1) I skjoldet en liljekonvall bestående av syv klokker og på hjelmen en blomst på stilk med blad mellom to vesselhorn.
- 2) I skjoldet en sparre over et nedvendt blad og på hjelmen en halv ulv mellom seks faner.
- 3) I skjoldet såvel som på hjelmen et nedvendt kamskjell.
- 4) I skjoldet en fravendt halvmåne og på hjelmen to vesselhorn.
- 5) I skjoldet tre bjelkvis stillede strømmer (bølger) og på hjelmen to vesselhorn.
- 6) I skjoldet en sparre og på hjelmen fem strutsefjær.
- 7) I skjoldet en fugl sittende på marken og på hjelmen en fugl.
- 8) I skjoldet såvel som på hjelmen en tilbakeende ulv.
- 9) I skjoldet to krysslagte horn og på hjelmen to krysslagte horn mellom to vesselhorn.
- 10) I skjoldet en oksepanne med horn og på hjelmen en oksepanne med horn mellom to vesselhorn.
- 11) I skjoldet et villsvin og på hjelmen fem faner.
- 12) I skjoldet et hodeløst troll og på hjelmen et trollansikt mellom to vesselhorn.
- 13) I skjoldet en bjelke og på hjelmen fem strutsefjær.
- 14) I skjoldet tre sjøblad med spissene mot en rose og på hjelmen en rose mellom to vesselhorn.
- 15) I skjoldet såvel som på hjelmen en båt.
- 16) Uthvisket skjoldfigur og på hjelmen et halvt dyr mellom to vesselhorn.

Ut fra våpnenes plassering på stenen er det nærliggende først å regne med at de 8 anevåpen på Hans Stakes side representerer hans åtte oldeforeldre og tilsvarende for Anna Kafle med hensyn til de 8 anevå-

pen på hennes side. At så ikke er tilfelle, kan man forholdsvis fort fastslå ved hjelp av Elgenstiernas åttartavlor.¹⁰

Dernest ligger det kanskje nærmest for hånden å prøve om ikke alle 16 anevåpen henviser til Hans Stake. Ifølge litteraturen¹¹ hadde Hans Stake disse 16 anene:

Tab. 1

- 1 Amund Stake.
- 2 Birgitta Håkansdotter.
- 3 Tore Bytingsson, også kalt Tore Byting.
- 4 Malin Ottedoter (fågel).
- 5 Lindorm Brunsson (Forstenaätten).
- 6 Karin Siggesdotter (Sparre).
- 7 Nils Klasson (halvmåne).
- 8 Ebba Arentsdotter (Ulv).
- 9 Påvel Kyle.
- 10 Sigrid Eriksdotter (Ryning).
- 11 Peter Ragvaldsson (Fargalt).
- 12 Ingeborg Ragvaldsdotter (Puke (Bonde)?).
- 13 Kristiern Bengtsson (Oxenstierna).
- 14 Anna Sested (tre sjøblad).
- 15 Erik Trolle.
- 16 Karin Eriksdotter (Gyllenstierna).

Ved hjelp av Tab. 1 kan flere av de våpnene som er beskrevet, identifiseres:

- 1) Slekten Stakes våpen.
- 2) Forstenaättens våpen.
- 4) Nils Klassons våpen.
- 5) Antagelig Birgitta Håkansdotters våpen.¹²
- 6) Slekten Sparres våpen.
- 7) Malin Ottedotters våpen.

⁹ I norsk heraldisk litteratur (cfr. Hans A. K. T. Cappelen, *Norske slektsvåpen* (1976) og Herman L. Løvenskiold, *Heraldisk nøkkel* (1978)) er nummereringen av feltene i et skrådelt skjold den omvendte av hva som her er benyttet i overensstemmelse med Frithiof Dahlby, *Svensk heraldisk oppslagsbok* (Sthlm 1964).

¹⁰ Man skulle under denne forutsetning på Anna Kafles side ha en rekkefølge av disse slekters våpen: Kafle, Vinge?, Hand, Tun, Ribbing, "stjärna", Gylta og Lillie.

¹¹ EAA og Jan Eric Almquist, "Väpnaren Tore Bytings svenska avkomlingar i fem led", i *SoH* 1958/59 s. 10.

¹² EAA VII: 523.

- 8) Slekten Ulvs våpen.
- 9) Slekten Kyles våpen.
- 10) Slekten Oxenstiernas våpen.
- 11) Slekten Fargalts våpen.
- 12) Slekten Trolles våpen.
- 13) Slekten Rynings våpen.¹³

Ut fra menneskets vilje til å systematisere er det rimelig å anta at anevåpnene på

Tab. 2

Hans Stakes side:

- 1 Stake.
- 5 Forstenaätten.
"mussla".
- 7 Nils Klassons våpen.
- 2 Birgitta Håkansdotters våpen?
- 6 Sparre.
- 4 Malin Ottessedotters våpen.
- 8 Ulv.

Av Tab. 2 ser man at tilordningstallene på Hans Stakes side ikke er vilkårlige i forhold til de tilsvarende tall på Anna Kafles side. Ved f. eks. å ta differensen mellom korresponderende tall på de to sider får man: $9 - 1 = 13 - 5 = 15 - 7 = 8$. Noe lignende fremkommer ved å ta differensen mellom to tall på den ene side og sammenligne med den korresponderende differens

Tab. 3

Hans Stakes side:

- 3 "mussla".
- 2 Birgitta Håkansdotters våpen.

Disse tall er éntydig bestemt fordi de alle fremkommer ved å løse en førstegradsligning med én ukjent.¹⁴

"mussla"

"tre bjälkvis ställda strömmar"

"ros åtföljd av tre sjöblad"

"båt"

?

¹³ Rynings våpenskjold er oppdelt ved hjelp av "två delande skuror". Tinkturene for 1., 2. og 3. felt er henholdsvis blått, sølv og rødt hvorfor skjoldfiguren strengt tatt ikke er en bjelke.

gravstenen står i en viss orden. For å finne denne orden kan man passende tilordne hver av de seksten anene ett tall mellom 1 og 16 slik som det er gjort ovenfor i Tab. 1. Både de ukjente og de kjente anevåpen med sine tilordnede tall forekommer i denne orden på gravstenen:

Anna Kafles side:

- 9 Kyle.
- 13 Oxenstierna.
- 11 Fargalt.
- 15 Trolle.
- 10 Ryning.
"ros åtföljd av tre sjöblad".
"båt".
?

på den andre side: $5 - 1 = 13 - 9 = 4$ og $7 - 1 = 15 - 9 = 6$. Dette viser at den orden hvori de *kjente* anevåpen er hugget ut på gravstenen, er bestemt av den orden hvori Hans Stakes seksten aner nevnes. Ved å anta at de *ukjente* anevåpen er plassert i den samme orden, får man for dem disse tilordningstall:

Anna Kafles side:

- 14 "ros åtföljd av tre sjöblad".
- 12 "båt".
- 16 ?

Med de forbehold som er nevnt, får man disse identifikasjoner av de gjenstående, ukjente våpen:

Tore Bytingssons våpen.

Birgitta Håkansdotters våpen.

Anna Sesteds våpen.

Ingeborg Ragvaldsdotters våpen.

Karin Eriksdotters våpen.

¹⁴ F. eks. kan tilordningstallet, m , for "mussla" finnes ved å løse ligningen $m + 8 = 11$ hvilket gir $m = 3$.

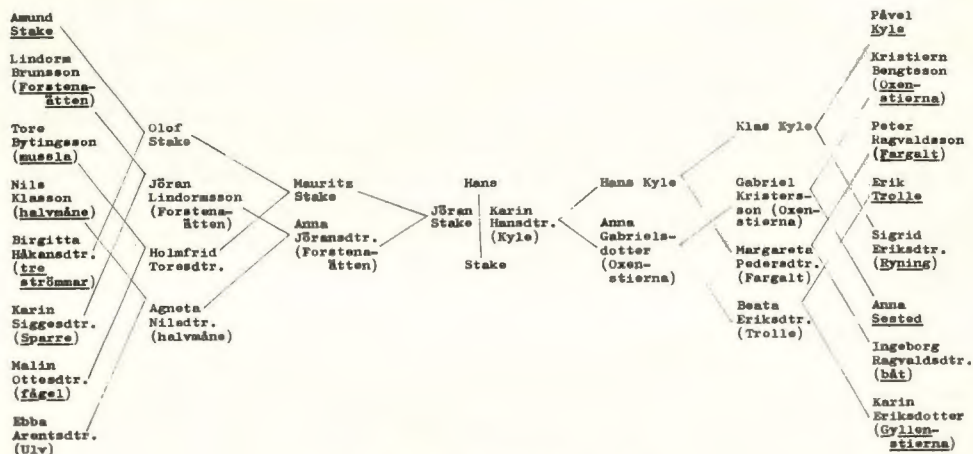

Fig. 2. Hans Stakes seksten aner og prinsippet for anevåpnernes plasering på gravstenen (cfr. fig. 1).

Selv uten tilordningstallenes hjelp er det nu klart hvorledes anevåpnene er ordnet på gravstenen, og dette er vist på fig. 2.

Tore Bytingsson eller *Tore Byting* som han også kaltes, var sønn av Byting Olofsson og Ingrid Toresdotter (Byting)¹⁵ og bør altså i sitt våpen ha ført et *kamskjell* (*mussla*).

I eldre litteratur og ennå i Elgenstiernas åttartavlor¹⁶ oppgis hans våpen å ha vært "tre stjærnor på en balk", men Almquist¹⁷ har vist at dette våpen er tillagt ham på feilaktige forutsetninger, uten at Almquist derved også har kunnet angi hans våpen.

Birgitta Håkænsdotter som levde 1472 og ennå 1516 var ifølge Djurklou¹⁸ datter av Håkan Svensson som skal ha vært av "Bölje- eller Wånga-slægt" og Anna Larsdotter (halv lilja). Almquist¹⁹ er gått ut fra at Håkan Svensson ingen forbindelse har hatt med noen "Böljaätt", og dette kan være riktig hva angår de to slekter "Bölja från Östbo" og "Bölja från Västbo" som han har behandlet, og som i sitt våpen førte henholdsvis tre skræstiltede og tre venstreskræstiltede bølger (strømmer).²⁰ *Birgitta Håkænsdotter* og trolig også hennes far, Håkan Svensson, bør imidlertid ha ført *tre bjelkvis*

stillede strømmer (bølger), og Almquists slutning må derfor modifiseres.

Anna Sested som antagelig 1505 ble gift med Kristiern Bengtsson (Oxenstierna), var sannsynligvis datter av foged Poul Sested på Rendsborg som falt 1500 ved Hemmingstedt i Ditmarsken.²¹ Han tilhørte en opprindelig holstensk slekt Sested som er kjent fra 1282.²²

Gillingstam²³ opplyser at Kristiern Bengtssons annen hustru, *Anna Sested*, ikke er kjent fra det svenske brevmateriale, og hennes våpen er antagelig derfor heller ikke beskrevet av ham. Elgenstierna²⁴ be-

¹⁵ SoH, op. cit. s. 10.

¹⁶ EAÄ VII: 524.

¹⁷ SoH, op. cit. s. 19 note 50.

¹⁸ G. Djurklou, "Bidrag till svenska frälsets historia under medeltiden", i HB bd 5 (Sthlm 1879) s. 8 og s. 18.

Likeledes i EAÄ VII: 523.

¹⁹ Jan Eric Almquist, "Om s. k. Bölja-ätter i Småland", i SoH 1972/73 s. 79.

²⁰ Ibid. s. 87 f.

²¹ Hans Gillingstam, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under Medeltiden*, (Sthlm 1952) s. 621–625.

Likeledes EAÄ V: 591 og DAA LVII (1940) del II s. 144.

²² DAA, op. cit. s. 101.

²³ Gillingstam, op. cit. s. 621.

²⁴ EAÄ V: 591.

skriver slekten Sesteds våpen som tre sjøblad med spissene mot hverandre, og Danmarks Adels Aarbog²⁵ beskriver det som i skjoldet tre innadvendte sjøblad omsatt en rose og på hjelmen fem hegreffær. De i årboken gjengitte segl for noen medlemmer av slekten Sested er hentet fra Thiset²⁶ og viser større variasjon i skjoldfigurene idet de tre sjøblad også kan omgi en kule eller en ring. Flere medlemmer av slekten beseglet 7. juli 1365 forlikningsbrevet mellom grevene Henrik og Claus av Holstein og kong Valdemar av Danmark.²⁷ I det trykte dip- lom beskrives deres segl slik:

''i sköld tre sjöblad med spetsarna inåt fästa i en kula'', ''i sköld tre sjöblad med spetsarna inåt, fästade i en ros'', ''i sköld tre sjöblad med spetsarna inåt, hopfästade'' og ''i sköld tre sjöblad med spetsarna inåt, fästade i en ring''. Dette viser at Sested-våpenet ikke er et éntydig begrep hverken i 1365 eller senere selvom de tre innadvendte sjøblad i skjoldet er felles for de forskjellige slektsmedlemmer.

Blandt de segl som gjengies av Thiset og som har interesse i denne forbindelse, er det ingen som viser Anna Sesteds våpen. Benedicte Sesteds segl som skriver seg fra ca. 1500 viser i skjoldet tre hjerter eller sjøblad med innadvendte spisser og på hjelmen et hjerte eller sjøblad mellom to *vesselhorn*.²⁸ Videre er gjengitt *Poul Sesteds* segl, men det er uvisst om han er Anna Sesteds far. Seglet er fra 1498 og viser i skjoldet tre innadvendte sjøblad festet til en kule samt på hjelmen fem hjortehorn.²⁹

Så lenge de overleveringer som har ligget til grunn for anevåpenes utforming på gravstenen er ukjente, er det imidlertid ikke

grunnlag for sikkert å avgjøre om Anna Sesteds våpen i sin helhet er korrekt gjengitt.³⁰ Det ser ut til at gravstenens på forhånd kjente anevåpen – iallfall med hensyn til gjengivelsen av våpenskjoldene – er riktige, og man bør derfor kunne gå ut fra at Anna Sested i sitt våpen førte i skjoldet *tre innadvendte sjøblad festet i* (eller omsatt) *en rose* og antagelig på hjelmen en rose mellom to vesselhorn.

Ingeborg Ragvaldsdotter som antagelig 1500 var enke etter Peter Ragvaldsson, antas å ha vært datter av östgötalagmannen Ragvald Puke av slekten Bonde, men det kan ikke sees at hennes våpen er benyttet til å sannsynliggjøre filiasjonen.³¹ Identifikasjonen av *båtvåpenet* på gravstenen med Ingeborg Ragvaldsdotters våpen bestyrker at hun var Ragvald Pukes (Bonde) datter.

Det siste av de ukjente våpener på gravstenen bør være slekten Gyllenstiernas våpen. Dessverre er det ikke mulig å beskrive skjoldet, men det halve dyr mellom de to vesselhorn på hjelmen gir ikke assosiasjoner med slekten Gyllenstierna. Det er imidlertid liten grunn til å prøve å forklare dette sålenge andre opplysninger ikke kan innhentes.

²⁵ DAA, op. cit. s. 101.

²⁶ Anders Thiset, *Danske Adelige Sigiller*, bd. I–II (Khvn 1905).

²⁷ DS 7197. Trykt i SD 8:3 (Sthlm 1966).

²⁸ Thiset, op. cit. bd. I s. 51 nr 31 og bd. II s. 62 F LVII 31.

²⁹ Ibid, F LVII 32.

³⁰ Det er lite trolig at Anna Sesteds våpen er fremkommet ved en forveksling med våpenet til den danske slekt Sehested som opprinnelig førte tre sjøblad, men omkring 1600 også begynte å føre en rose i tillegg til sjøbladene (DAA, op. cit. s. 102).

³¹ ÅSF I:1 (Sthlm 1957) s. 32 f.

Meddelande angående Personhistoriska Samfundets årsmöte 1979

Personhistoriska Samfundets årsmöte 1979 ägde rum den 17 april i Kungl. biblioteket. På revisorernas förslag beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för år 1978. Till ledamöter av styrelsen omvaldes huvudredaktör Birgitta Lager-Kromnow (ordförande), docenten Fredric Bedoire, professor Sten Carlsson, arkivchefen Leif Gidlöf, förste arkivarien Nils F. Holm, förste bibliotekarien Åke Lilliestam (sekreterare), riddarhusgenealogen Pontus Möller, överbibliotekarien Wilhelm Odelberg,

bankdirektören Bertel Rennerfelt (skattmästare) och professor Herman Schück. Till ledamöter av redaktionsutskottet omvaldes B. Lager-Kromnow, Å. Lilliestam och H. Schück. Till revisorer omvaldes kanslichefen Björn Bergman och fil. lic. Göran Wendel. Till revisorssuppleant omvaldes länsbibliotekarien Elise Adelsköld.

Professor Magnus von Platen höll föredrag över ämnet "Människan bakom verket – en litteraturvetare berättar om den biografisk-psykologiska metoden".

